

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

бізнес-технологій та економіки

(повне найменування факультету)

Менеджмент та адміністрування

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему Публічне адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону.

(назва теми)

Виконала: студентка 2 курсу групи БТЕз-1814м

Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Регіональне управління

АХМЕДЗЯНОВА К.Е.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник ГУДЗЬ П.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОЗАРЬ Т.П.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

Кафедра «Менеджмент та адміністрування»

Ступінь вищої освіти магістр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) Регіональне управління

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Тетяна ПУЛІНА

«22» січня 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

АХМЕДЗЯНОВА Катерина Едуардівна

(ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Публічне адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону.

керівник проєкту (роботи) д.е.н., професор ГУДЗЬ Петро Васильович,

(науковий ступінь, вчене звання, ПРІЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «08» жовтня 2025 року №460

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 23.11.2025 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) наукові праці українських та іноземних вчених із Публічне адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону, інформація Інтернет-ресурсів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні основи публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку. 2. Обґрунтування передумов повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку в системі місцевого самоврядування Запорізької області. 3. Обґрунтування концепції та програмних рішень щодо збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, кількість слайдів, плакатів) 36 рис., 9 табл.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	ГУДЗЬ П.В. професор кафедри «Менеджмент та адміністрування», д.е.н		
II	ГУДЗЬ П.В. професор кафедри «Менеджмент та адміністрування», д.е.н		
III	ГУДЗЬ П.В. професор кафедри «Менеджмент та адміністрування», д.е.н		
Нормоконтроль	ПУЛІНА Т.В., професор кафедри «Менеджмент та адміністрування», д.е.н	01.12.2025	05.12.2025

7. Дата видачі завдання «20» березня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Організаційне зібрання щодо термінів подання кваліфікаційної роботи та методики її виконання	04.03.2025	04.03.2025
2	Вибір теми	14.03.2025	14.03.2025
3	Затвердження керівників кваліфікаційних робіт по кафедрі	20.03.2025	20.03.2025
4	Огляд та опрацювання наукової та спеціальної літератури з теми	постійно	постійно
5	Наказ Ректора НУ «Запорізька політехніка» про затвердження тем кваліфікаційних робіт		
6	Видача завдання до кваліфікаційної роботи	20.03.2025	20.03.2025
7	Розробка робочого плану кваліфікаційної роботи за узгодженням з науковим керівником	04.04.2025	04.04.2025
8	Написання 1 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті	30.06.2025	30.06.2025
9	Написання 2 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті	20.10.2025	20.10.2025
10	Написання 3 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті в цілому	28.11.2025	28.11.2025
11	Нормоконтроль	01.12.2025-05.12.2025	01.12.2025-05.12.2025
12	Попередній захист кваліфікаційної роботи	10.12.2025-12.12.2025	10.12.2025-12.12.2025
13	Подання роботи на кафедру в остаточному чистому оформленні	18.12.2025-19.12.2025	18.12.2025-19.12.2025
14	Захист кваліфікаційної роботи перед ЕК	22.01.2026-28.01.2026	22.01.2026-28.01.2026

Студент(ка)

_____ **Катерина АХМЕДЗЯНОВА**
(підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

_____ **Петро ГУДЗЬ**
(підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «Публічне адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону»: 130 с., 36 рис., 9 табл., 72 джерела, 12 додатків.

Об'єктом дослідження є процес повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад.

Предмет дослідження – система публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області.

Мета – формування нових підходів до системи публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад.

Методи дослідження: загальнонаукові, логічні та інтуїтивні, метод гіпотез та експерименту, статистичного спостереження, динамічного, порівняльного та структурного аналізу, угруповання тощо.

Результати і їх новизна. Проведено дослідження, результатом якого стало обґрунтування концепції та програмних рішень щодо збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області.

Основні положення роботи: теоретичні основи публічного адміністрування повоєнним відновленням економічного розвитку, обґрунтування їх передумов та розробка концепції в системі місцевого самоврядування Запорізької області.

Значущість роботи і висновки. Теоретичні положення та програмні рішення з повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку можуть бути впроваджені в практику територіальних громад Запорізького регіону.

Ключові слова: ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ, ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ, МІСЦЕВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК, КОНЦЕПЦІЯ ВІДНОВЛЕННЯ.

ANNOTATION

Qualification work «Public administration of military innovations of local economic development of territorial communities in the Zaporizhzhya region»: 130 p., 36 fig., 9 tab., 72 sources, 12 appendix.

The object of investigation is the process of military renewal of local economic development of front-line territorial communities.

The subject of investigation is the system of public administration for the military renewal of local economic development of the territorial communities of the Zaporizhzhya region.

The purpose of the work the formation of new approaches to the system of public administration to the military renewal of local economic development of front-line territorial communities.

The research methods: fundamental science, logical and intuitive methods, method of hypothesis and experiment, methods of statistical caution, dynamic, level and structural analysis, grouping, etc.

Results and their novelty. An investigation was carried out, which resulted in the development of a concept and program solutions for a balanced military renewal of the local economic development of the Zaporizhzhya region.

Main provisions of the work: the theoretical foundations of public administration of new economic developments, the rationalization of their changes of mind and the development of the concept in the system of local self-government of Zaporizka region.

Significance of the work and conclusions. The main theoretical provisions and program solutions for a balanced military renewal of local economic development can be implemented in the practice of public territorial communities of the Zaporizhzhya region.

Key words: PUBLIC ADMINISTRATION, WAR INNOVATION, MISSILE ECONOMIC DEVELOPMENT, BALANCED DEVELOPMENT, CONCEPT OF INNOVATION.

ЗМІСТ

Реферат	
Annotation	
Вступ	7
Розділ 1 Теоретичні основи публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку	12
1.1 Сутність, форми та механізми місцевого економічного розвитку	12
1.2 Публічне адміністрування повоєнним відновленням економіки: аналіз теоретичних підходів і концепцій	20
1.3 Специфіка публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів	28
Висновки до розділу 1	35
Розділ 2 Обґрунтування передумов повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку в системі місцевого самоврядування Запорізької області	38
2.1 Аналіз організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області	38
2.2 Аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад та відродження господарської діяльності	46
2.3 Оцінка стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад	54
Висновки до розділу 2	62
Розділ 3 Обґрунтування концепції та програмних рішень щодо збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області	65
3.1 Розробка регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій області	65
3.2 Побудова моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації	76
3.3 Обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні	86
Висновки до розділу 3	93
Висновки	96
Список використаних джерел	102
Додатки	111

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах воєнного стану і, як наслідок, наростанні кризових явищ в економіці України, посилюється міжрегіональна диференціація. Це пов'язано, по-перше, з наслідками військових дій на території України, які розділили регіони виходячи з впливу таких дій на місцевий економічний розвиток, коли виявилася різна адаптація регіонів з різною структурою економіки і влади до кризових явищ. По-друге, значно скоротилася регулююча роль держави, що виявилось у скороченні державних інвестицій у регіональний розвиток, скасуванні більшості регіональних економічних та соціальних компенсаторів тощо. Усе це значно ускладнює проведення єдиної державної політики соціально-економічних перетворень на регіональному рівні, зокрема, і у сфері публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону. Необхідні системні механізми підтримки такого відновлення, які здатні одночасно впливати на стан місцевої економіки і соціальної сфери та передбачати застосування багатофункціональних інструментів публічного адміністрування. Підтримка повоєнного відновлення прифронтових громад носить індивідуальний (за цілями, формами та методами) характер, при цьому інструменти публічного управління цим процесом настільки ж різноманітні, як і різні причини кризових явищ у сфері місцевого економічного розвитку.

Отже, актуальність теми дослідження обґрунтовується існуючими проблемами створення та функціонування системи публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад, так як ця сфера державного та регіонального управління залишається малодослідженою. На наш погляд, в даний час існують всі необхідні та достатні умови для виділення публічного адміністрування повоєнним відновленням в самостійну галузь наукових досліджень.

Значний внесок у розвиток теорії публічного адміністрування регіонального розвитку, зокрема, в період кризових явищ, внесли такі вчені як: С.В. Бичков, С.О. Біла, М.В. Волосюк, Ю.Є. Вороніна, Т.О. Горобець, М.Д.Даценко, О.В. Лесик, М.М. Миколайчук, В.А. Негода, В.А. Оніщик, І.В.Петрик, В.О. Постоловський, Т.А. Сахно, М.Я. Сидорович, В.А. Сорока та ін. Разом з тим вивчення опублікованих робіт та практики публічного адміністрування свідчить, що забезпечення ефективності повоєнного регіонального розвитку у складних та непередбачуваних умовах зовнішнього середовища можливе лише на основі своєчасної адаптації використовуваних інструментів такого управління. Це вимагає перегляду концептуального підходу до публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад, проте, наявні методичні підходи до публічного управління цим процесом не повністю адаптовано до специфіки розвитку прифронтових територій.

Актуальність вищевикладених аспектів, недостатня їх розробленість, невирішеність концептуальних, теоретико-методичних та практичних положень зумовили вибір теми даної роботи, її зміст, мету та завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є Для досягнення зазначеної мети сформульовано та вирішено такі **завдання**:

1. Досліджено сутність, форми та механізми місцевого економічного розвитку.
2. Проаналізовані теоретичні підходи і концепції публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки.
3. Розглянута специфіка публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів.
4. Проведений аналіз організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області.
5. Сформовані передумови відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності.

6. Здійснена оцінка стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області.

7. Розроблена регіональна концепція збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій області.

8. Побудована модель повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації.

9. Обґрунтовані державна і регіональна політики підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад. **Предмет дослідження** – система публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області.

Методи дослідження. Як методи наукового дослідження в роботі використовувалися: загальнонаукові (аналіз та синтез, дедукція та індукція, системний підхід та моделювання) – для розвитку понятійного апарату теорії публічного управління, визначення змісту та особливостей формування стратегії повоєнного регіонального відновлення, класифікації типів стратегії; економіко-статистичні методи (статистичного спостереження, динамічного, порівняльного та структурного аналізу, угруповання) – для оцінки тенденцій розвитку організаційної структури місцевого самоврядування, передумов повоєнного відтворення життєдіяльності громад Запорізької області, рівня впливу зовнішнього середовища; логічний та інтуїтивний методи – для дослідження процесів; метод гіпотез та експерименту – для розробки відповідних методик публічного управління.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі обґрунтовано сучасні теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації щодо

формування системи публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад, а саме:

- розроблено концептуальні засади формування збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області, що ґрунтуються на інтеграції трьох управлінських платформ: теоретико-методологічної, діагностичної та стратегічної, що дозволяє сформувати цілісне бачення процесу повоєнного відновлення;

- удосконалено науково-методичний підхід до формування моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області, що об'єднує у єдиний процес державні пріоритети розміщення продуктивних сил, ЄС-інтеграцію та SMART-спеціалізацію і дозволяє на основі порівняння стратегічних альтернатив розробити комплекс відновлювальних заходів відповідно до встановленого цільового вектору розвитку регіону в умовах ресурсних та тимчасових обмежень;

- сформована методологія оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад, яка об'єднує в єдину систему інтегровані оцінки факторів мікро- та макросередовища в залежності від їх варіації та рівня впливу на повоєнне відновлення;

- отримав подальший розвиток понятійно-категоріальний апарат теорії публічного управління в частині уточнення сутності цього поняття в умовах повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку прифронтових територіальних громад.

Інформаційна база дослідження. Теоретичною та інформаційною базою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, економіки підприємства, менеджменту, публічного управління та адміністрування, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених із проблем регіонального публічного управління; інформаційні матеріали статистичних, довідкових, періодичних видань; ресурси Internet; публічна інформація та документи Запорізької обласної державної адміністрації.

Практична цінність результатів дослідження. Практична значимість одержаних результатів полягає у розробці прикладного інструментарію, який може бути використаний для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону. Найбільшу практичну цінність мають: науково-методичний підхід до формування та реалізації збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу прифронтових громад і територій; науково-методичний підхід до оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області; науково-методичний підхід до комплексної оцінки передумов відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності тощо.

Структура роботи визначається поставленою метою та відповідає логічній послідовності рішення поставлених задач дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 72 найменування та 12 додатків на 19 сторінках. Повний обсяг роботи – 130 сторінок, включаючи 9 таблиць та 36 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОВОЄННИМ ВІДНОВЛЕННЯМ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Сутність, форми та механізми місцевого економічного розвитку

Місцевий економічний розвиток є складним, багатограним процесом, обумовленим впливом безлічі контрольованих та неконтрольованих факторів. Специфіка цього процесу, що полягає у діалектичному поєднанні соціальної та економічної підсистем, визначає сутність, форми та механізми місцевого економічного розвитку на поточному етапі. Перебуваючи у діалектичному взаємозв'язку, окремі елементи такого розвитку утворюють самостійну категорію економічної науки – «економічний місцевий розвиток» [1, С.38].

У нинішніх умовах розвитку система управління місцевим економічним розвитком в Україні піддається глибокій трансформації, що супроводжується зміною концептуальних ідей та теоретико-методологічних підходів до публічного адміністрування економічним розвитком на місцях. Зокрема, під впливом міжнародних тенденцій управління соціально-економічним розвитком територій, а також об'єктивних потреб поточного етапу розвитку у вітчизняну теорію та практику публічного управління активно проникає та широко використовується поняття «сталого економічного розвитку» [2].

Разом з тим, сучасний рівень соціально-економічного розвитку України та її регіонів дозволяє констатувати наявність проблем наукового і, що важливіше, практичного значення, що свідчать про необхідність удосконалення теоретико-методологічного та прикладного апарату публічного адміністрування місцевого економічного розвитку. При цьому необхідна розробка нових положень дієвого адміністрування економічного розвитку окремих територій на основі врахування факторів, що зумовлюють особливості

розвитку відповідних територій в період воєнного стану та повоєнного відновлення.

Проблеми та зміст місцевого економічного розвитку, а також фактори, що впливають на нього, стали предметом досліджень у численних роботах зарубіжних та вітчизняних авторів. Перші дослідження, присвячені економічним аспектам економічного місцевого розвитку, знайшли відображення у працях переважно зарубіжних економістів, в тому числі А. Вебера, Р. Вернона, В.Крісталлера, А.Льоша, Й. Тюнена та ін. [3, С.45]. Значний пласт досліджень, присвячених різним аспектам даної проблеми, не міг не викликати наукової дискусії у розумінні самої категорії «місцевий економічний розвиток». Також не меншу кількість питань та суджень викликає і саме поняття «розвиток», зокрема, економічний. Так, економічний розвиток – це складний процес, що характеризується перерозподілом функцій, зв'язків (відносин, взаємодій) в суспільних процесах, створенням, стабілізацією та відмиранням їх структур та функцій, трансформацією, активізацією, зростанням тощо [4, С.201]. Якщо ж у системі відбуваються кількісні зміни, то мають на увазі не розвиток, а зростання, зокрема, показниками місцевого економічного зростання є збільшення валового продукту, зростання чисельності населення тощо. Отже, різниця понять «зростання» та «розвиток» полягає у різноспрямованості позначених ними процесів. Розвиток завжди має спрямованість, обумовлену метою чи системою цілей; він буває позитивним і негативним, випереджаючим і відстаючим, творчим і руйнівним. Розвиток може бути відповіддю на виклики зовнішнього середовища або вимушеним імпульсом соціуму [4, С.203].

Зауважимо, що у вітчизняному нормативно-правовому полі такий термін як «місцевий економічний розвиток» або навіть «місцевий розвиток» відсутній, натомість використовується поняття «регіональний розвиток». В посібнику для органів місцевого самоврядування місцевий економічний розвиток характеризується як «процес взаємодії та синергії дій органу місцевого самоврядування, бізнес-спільноти, інституцій громадянського суспільства та інституційних партнерів, активних мешканців громади з метою сталого

соціально-економічного розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців» [5].

Якщо звернутися до зарубіжної практики, то згідно з документами ООН-Хабібат «місцевий економічний розвиток – це процес співробітництва місцевої громади з усіма секторами, метою якої є стимулювання місцевої підприємницької ініціативи для забезпечення життєздатності та сталості місцевої економіки; це інструмент сприяння створенню нових робочих місць і покращенню якості життя для усіх, зокрема, бідних та маргінальних верств населення» [6]. Також Світовий банк запропонував визначення, відповідно до якого «місцевий економічний розвиток – це процес, у якому відбувається колективна співпраця громадськості, бізнесу та партнерів з неурядового сектору, спрямована на формування найкращих умов для економічного зростання і створення робочих місць; при цьому метою місцевого економічного розвитку є покращення якості життя для усіх жителів» [7].

У таблиці Додатку А також відображені деякі способи трактування цього поняття серед науковців і, як бачимо, позиції дослідників дуже різноманітні. У завдання даного дослідження не входить висвітлення теорії регіоналістики, проте необхідно сформулювати авторську позицію щодо даної категорії. Для цього, на наш погляд, потрібна систематизація сформованих визначень у наступні підходи (рис.1.1).

Отже, в рамках проведеного аналізу встановлено, що місцевий економічний розвиток – поняття багатоаспектне. За підсумками авторської систематизації основних підходів до визначення категорії «місцевий економічний розвиток» та з урахуванням завдань цього дослідження пропонуємо розглядати це поняття як:

- стан місцевого економічного розвитку, результат взаємодії місцевого населення та продуктивних сил, спрямований на покращення рівня та якості життя, підвищення ефективності використання наявних ресурсів тощо;

Рис. 1.1 Підходи до систематизації визначень терміну «місцевий економічний розвиток»

— сукупність критеріїв та показників, що відображають ефективність використання суб'єктами керуючої системи економічних ресурсів та факторів місцевого розвитку.

Також під місцевим економічним розвитком розуміють режим функціонування місцевої системи, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення, забезпечену стійким, збалансованим та багатofакторним відтворенням економічного потенціалу певної території.

Підкреслимо, що досить часто дослідниками місцевий економічний розвиток майже ототожнюється з регіональним. Насправді, ці категорії не є синонімами, хоча їх і поєднує спільна мета — розвиток територій для покращення якості життя населення і, як результат, їх економічне зростання. Отже, ми схильні до розуміння місцевого економічного розвитку як співпраці місцевої влади, бізнесу та громадськості на шляху змін на краще локальному

рівні. При цьому регіональний розвиток – це більш широкий процес, що охоплює якісні зміни у просторі, населенні та господарстві цілих регіонів.

Крім того, на наш погляд, керуючись тим, що категорія «розвиток» охоплює не лише економічну складову, а й соціальну, значення та місце якої в останнім часом зростає, краще оперувати словосполученням «місцевий соціально-економічний розвиток». Підтвердженням цього є також те, що у своїй доповіді «Про розвиток миру» Всесвітній банк особливо зазначив, що метою економічного розвитку, крім економічного зростання, є «покращення якості життя населення, особливо у країнах третього світу, яке виражається не тільки у збільшенні доходів, а й у покращенні освіти, охорони здоров'я, скороченні бідності та захисту прав соціально-вразливих верств населення» [21, с. 132].

При цьому залишаються актуальними питання: на які індикатори необхідно орієнтуватися під час публічного управління місцевим соціально-економічним розвитком, яка роль в організації такого управління органів місцевого самоврядування, які сфери життя має стосуватися стратегія соціально-економічного розвитку територіальної громади, які інструменти та проєкти необхідно для цього використовувати тощо.

На наш погляд, упорядкувати уявлення про сутність, форми та механізми місцевого економічного розвитку допомагають наступні метафори (рис.1.2)

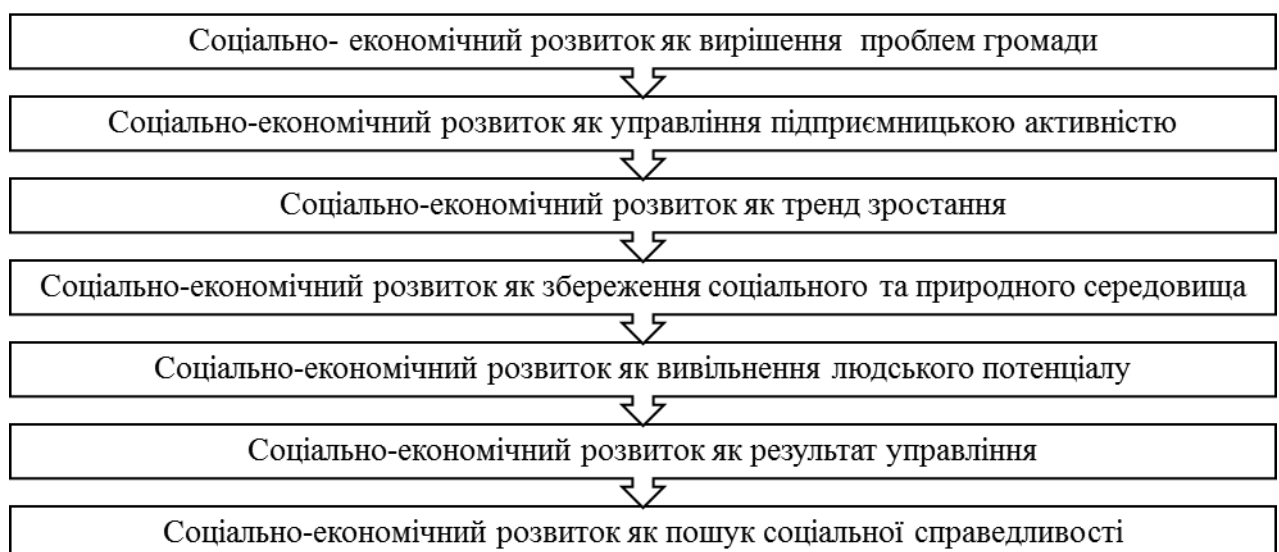

Рис. 1.2 Метафори місцевого соціально-економічного розвитку

Кожна з перелічених метафор має свої основні ідеї та специфічні інструменти (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Ідеї та інструменти соціально-економічного розвитку територіальних громад*

Метафора	Основна ідея	Специфічні інструменти
Соціально- економічний розвиток як вирішення проблем територіальної громади	Необхідно визначити чіткий алгоритм дій щодо рішення проблем територіальної громади	Плани та програми вирішення економічних та соціальних проблем громади
Соціально-економічний розвиток як управління підприємницькою активністю	Органам місцевого самоврядування необхідно ефективно використовувати місцеві ресурси, а також створити умови для розвитку приватного підприємництва	Поліпшення інвестиційного клімату, програми підтримки розвитку підприємництва у територіальній громаді; створення інвестиційних майданчиків
Соціально-економічний розвиток як тренд зростання	Соціально - економічний розвиток є системою, елементами якої є економічні ресурси та суб'єкти господарського процесу	Технологічні трансфери створення коаліцій місцевих органів влади з місцевими підприємцями, муніципальне-приватне партнерство
Соціально-економічний розвиток як збереження соціального та природного середовища	Планування соціально-економічного розвитку має здійснюватися з урахуванням екологічного та соціального контексту	Екологічні програми розвитку національної ідентичності, розвиток національної культури, використання елементів зеленої економіки
Соціально-економічний розвиток як розвиток людського потенціалу	Використання потенціалу місцевого населення як основного ресурсу місцевого розвитку	Програми підвищення зайнятості населення, покращення якості освіти, розвитку малого підприємництва, програми та проекти роботи з талановитою молоддю
Соціально-економічний розвиток як результат управління	Розвиток підприємницьких здібностей, реалізованих у політичному процесі	Формування інститутів, відповідальних за організацію розвитку управлінських еліт; розвиток партнерства між бізнесом та владою; великі інвестиційні проекти
Соціально-економічний розвиток як пошук соціальної справедливості	Забезпечення доступу соціально вразливим верствам населення до результатів економічного розвитку	Програми боротьби з бідністю, покращення соціального обслуговування; створення підприємств для осіб, з обмеженими можливостями

*Складено на підставі [22;23]

Отже, світова та вітчизняна практика вкладає у категорію «місцевий соціально-економічний розвиток» досить складний комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на створення, вдосконалення або реформування системи соціально-економічних відносин із метою забезпечення сталого розвитку певної територіальної громади. Форми такого розвитку визначаються стратегічними цілями та напрямками діяльності територіальних громад та включають (рис.1.3)

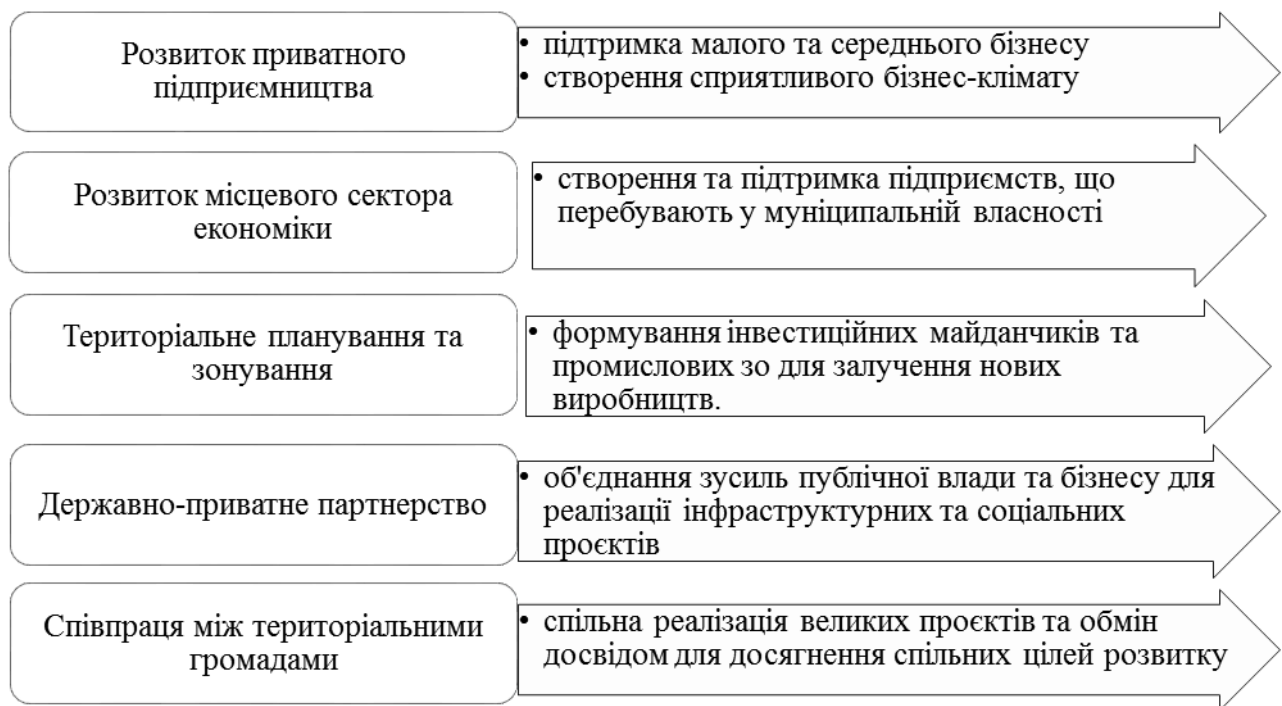

Рис.1.3 Форми місцевого соціально-економічного розвитку [24]

При цьому головний акцент у процесі реалізації форм місцевого соціально-економічного розвитку має бути спрямований на підвищення привабливості соціально-економічних систем територіальної громади (вдале або, вірніше, зручне для бізнесу та мешканців території розташування об'єктів інфраструктури, забезпечення безпеки тощо), що, зрештою сприяє залученню додаткових ресурсів. Причому воно має здійснюватися за принципом рівномірного розвитку, згідно з яким задоволення потреб нинішнього покоління в жодному разі не повинно погіршувати умови розвитку майбутніх поколінь. Іншими словами, маєтсья на увазі такий розвиток, який забезпечує

передачу у спадок нащадкам усіх компонентів навколишнього середовища в стані не гіршому, ніж те, що існує сьогодні [25].

Для реалізації обраних форм та досягнення стратегічних цілей місцевого соціально-економічного розвитку використовуються відповідні механізми, тобто конкретні інструменти, які діляться на три групи (рис.1.4).

Фінансово-економічні	Організаційно-правові	Соціальні та кадрові
• Бюджетування та податкова політика: формування фінансової бази місцевого бюджету, розширення, ефективне управління місцевими фінансами. • Залучення інвестицій: використання інструментів мікрофінансування, грантів, програм підтримки інвестиційних проєктів • Управління комунальною власністю: ефективне використання та розпорядження місцевими майновими правами та ресурсами	• Правове регулювання: розробка та прийняття місцевих нормативних актів, що регулюють економічну діяльність та залучення інвестицій • Прогнозування та програмування: розробка програм соціально-економічного розвитку, стратегічне планування • Інституційний розвиток: формування ефективних структур управління, що підтримують економічний розвиток (наприклад, агентств розвитку, бізнес-інкубаторів)	• Розвиток людського капіталу: програми професійного навчання, підвищення зайнятості населення, покращення якості життя • Залучення місцевого співтовариства: стимулювання громадянських ініціатив та соціального партнерства у вирішенні місцевих проблем

Рис.1.4 Інструменти реалізації місцевого соціально-економічного розвитку [26, С.201]

У контексті місцевого соціально-економічного розвитку адаптація форм та механізмів такого розвитку означає зміну чи вдосконалення існуючих систем їх публічного адміністрування. Адаптація систем публічного адміністрування має бути комплексною, стійкою та орієнтованою на результати і при цьому враховувати особливості територій.

Таким чином, місцевий соціально-економічний розвиток – це багатовимірний, нерівномірний, асинхронний, багатокритеріальний та багатосистемний процес, що включає процеси динаміки (у тому числі

циклічності, стадійності) соціально-економічної структури місцевого господарства та населення, а також процеси зміни територіальних соціально-економічних зв'язків. Дослідження соціально- економічного розвитку місцевих громад, адаптованого до умов конкретної території, є важливим завданням у сучасних умовах з погляду оптимізації процесів розвитку окремої території та підвищення її економічного потенціалу. Аналіз та вдосконалення соціально-економічного механізму територіального розвитку дозволять підвищити конкурентоспроможність територій, більш ефективно використовувати наявні ресурси, залучити інвестиції, інновації та сприяти сталому територіальному розвитку. Ефективне функціонування представлених форм та механізмів створює сприятливі умови для розвитку підприємництва, інфраструктури, освіти та науки територіальної громади, тим самим покращуючи рівень життя населення. Особливо актуальним це представляється в умовах повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад та країни у цілому, що вимагає здійснення докладного аналізу існуючих теоретичних підходів і концепцій цього процесу.

1.2 Публічне адміністрування повоєнним відновленням економіки: аналіз теоретичних підходів і концепцій

Кризові тенденції останніх років, пов'язані з низкою шоків різної природи, у першу чергу викликаних розпачатою рф проти України війною, посилили дослідницький інтерес до питань про те, як надалі буде здійснюватися публічне адміністрування повоєнним відновленням вітчизняної економіки. Проблематика формування та розвитку методологічної бази такого публічного адміністрування становить предмет гострих дебатів між представниками різних шкіл економічної думки. У цьому контексті доцільно виявити основні альтернативні методологічні підходи до процесу публічного адміністрування повоєнного соціально-економічного відновлення, кожен із яких спирається на відповідне трактування цього процесу. Саме суттєві розбіжності у науковій інтерпретації процесу публічного адміністрування

повоєнного відновлення прихильниками різних шкіл зумовлюють досить широкий спектр методологічних підходів до такого відновлення на різних рівнях господарювання – від мікроекономічного до глобального [27].

Зауважимо, що вітчизняне законодавство окремо розділяє поняття процесів відновлення та відбудови (рис.1.5):

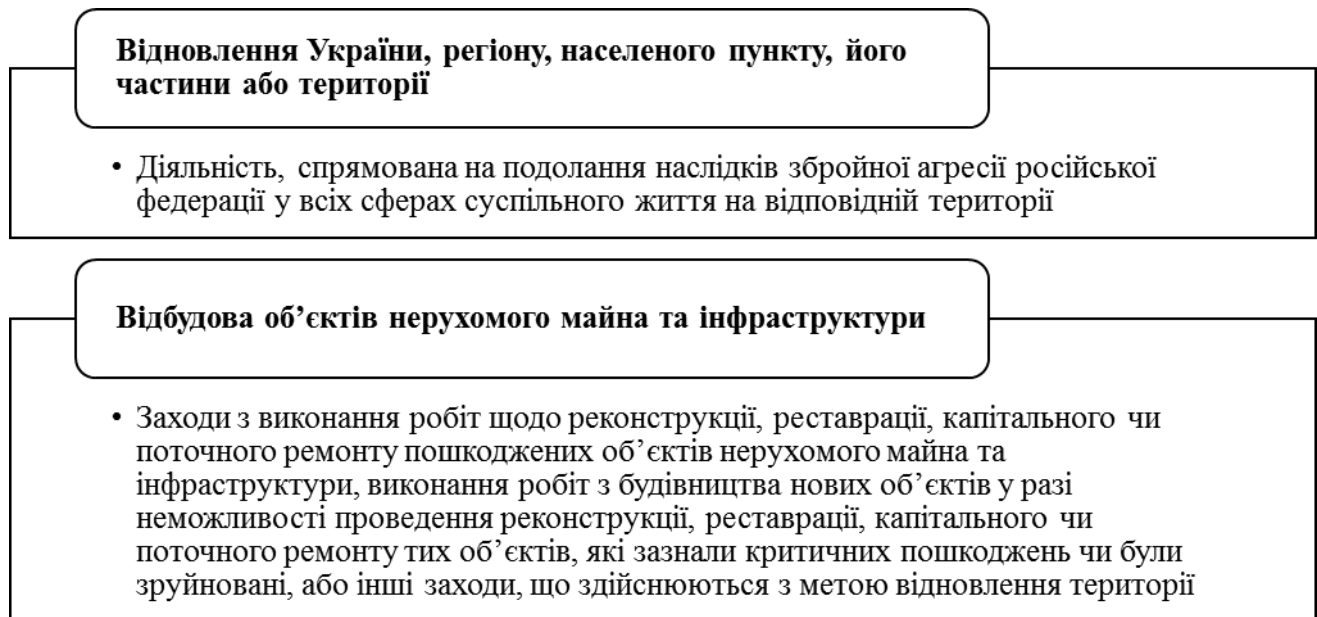

Рис.1.5 Тракткування процесів відновлення та відбудови у вітчизняному законодавстві [28;29]

Далі, згідно із тематикою даного дослідження, ми будемо розглядати виключно процеси повоєнного економічного відновлення, зокрема, у сфері публічного адміністрування. Так, процес відновлення територіальних громад організаційно визначений у постанові Кабінету Міністрів України від 24.10.2022 року № 1159 [30]. Отже, відновлення регіонів і територіальних громад здійснюється з метою «ліквідації негативних наслідків збройної агресії рф проти України, відновлення зруйнованих та/або пошкоджених об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового і громадського призначення до стану, що дає змогу забезпечити повернення в територіальну громаду та регіон ВПО та біженців, а також створити сприятливі умови для діяльності суб'єктів господарювання на відповідній території» [30].

При цьому існують різні підходи представників економічних шкіл до трактування концепцій публічного адміністрування повоєнним відновленням, а аналіз змісту цих досліджень демонструє наявність елементів фрагментарності та неповноти розглянутих підходів.

По-перше, простежується структурно-функціональна «розпливчастість» при виявленні негативних факторів, що викликають швидко наростаючу «розбалансованість» функціональних складових управління економічною діяльністю на всіх рівнях господарювання, наслідком чого є проблеми з розробкою конструктивних підходів для зменшення негативного впливу цих факторів [31;32].

По-друге, відсутнє раціональне розмежування проблематики публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки за рівнями виробничо-економічної діяльності: з одного боку, прихильники низки шкіл (наприклад, еволюційної економіки) абстрагуються від реально існуючих відмінностей повоєнного відновлення на рівні окремого підприємства, галузі чи сфери економічної діяльності, а з іншого – в рамках деяких економічних шкіл увага сконцентрована тільки на одному рівні повоєнного відновлення економіки [33;34].

По-третє, існує явний розрив між загальнотеоретичною базою публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки та прагматичними підходами, які використовуються представниками різних шкіл при розробці програм відновлення [35;36]. На нашу думку, не потребує розгорнутої аргументації теза про значне відставання теорії від реальних запитів практики, тому цілком доречним буде твердження, що у даний час має місце складний та суперечливий процес генезису методологічних підходів до публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки на різних рівнях ринкового господарювання, у тому числі і на рівні місцевої економіки.

Отже, залежно від трактування різних концепцій публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки прихильниками відповідних теоретичних шкіл та напрямів, можна виділити значну кількість наукових концепцій. Кожна концепція базується на альтернативному баченні

причинно-наслідкових зв'язків між економічними, соціальними та політичними факторами, що і визначає вибір форм, методів та механізмів повоєнного відновлення економіки.

Так, для економіки України характерне тісне переплетення виробничих та комерційних структур з найрізноманітнішим поєднанням форм власності, включаючи підприємства, що повністю належать державі, а також державно-приватні виробничі та комерційні структури. Отже, найбільш прийнятними, на наш погляд, є методологічні підходи, орієнтовані на центристське позиціонування, що відображають об'єктивну необхідність збалансованого використання ринкових та державно-адміністративних методів публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки. Також найбільш адекватними є методологічні розробки прихильників теоретичної школи соціального ринкового господарювання, для виявлення сутності та змісту яких доцільно провести порівняльне позиціонування їх основних методологічних підходів (рис. 1.6).

Даний рисунок демонструє позиціонування трьох домінуючих у сучасних умовах методологічних підходів до публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки. Як головні критерії, нами обрано лише два, а саме: ступінь участі держави у повоєнному відновленні та рівень використання механізмів ринкової самоорганізації. Ці критерії показують, що ліберальна концепція набагато пасивніша, ніж концепція соціального ринкового господарювання.

Пасивність неоліберального підходу особливо чітко простежується в останні роки, коли багато урядів закордонних країн, що дотримуються канонів англо-саксонської моделі соціально-економічного розвитку, не зробили адекватних висновків з глобальної кризи пандемії. Це насамперед стосується недалекоглядної економічної політики вирішення соціально-економічних проблем за допомогою нераціонального збільшення державного боргу [37, С.82].

Ступінь участі держави у повоєнному відновленні економіки	Висока	КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ Активне стратегічне публічне управління економікою на основі комплексної програми відновлення. Стимулювання прискореної інноваційної модернізації і динамічного економічного зростання в період відновлення		
	Значна	НЕОКЕЙНСІАНСЬКА КОНЦЕПЦІЯ Широкомасштабне державне інвестування модернізації економіки в період відновлення		
	Помірна	ЛІБЕРАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ Стимулювання кризових явищ і стимулювання відновлення збалансованості економіки		
		Високий	Значний	Помірний
Рівень використання механізмів ринкової самоорганізації				

Рис.1.6 Позиціювання основних методологічних підходів до публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки [37, С.80]

Порівнюючи неокейнсіанський підхід із концепцією соціального ринкового господарства, відзначаємо важливу відмінність їх стратегічних цільових установок: якщо неокейнсіанці більше дбають про відновлення рівноваги сукупного попиту та пропозиції, то прихильники соціального ринкового господарювання віддають перевагу цілям стратегічного розвитку з використанням державного фінансування для стимулювання прискореної інноваційної модернізації відновлення національної економіки. Важливо також відзначити важливу відмінність джерел державного фінансування при кейнсіанському підході – це чи пряма емісія грошей, чи збільшення державного боргу, що неминуче веде до зростання інфляційного навантаження як на підприємницькі структури, так і на широкі верстви населення. При цьому у країнах із соціальною ринковою економікою для вирішення цих проблем використовуються різні механізми резервування фінансових ресурсів, тому державне фінансування програм відновлення тут не викликає різкого

підвищення рівня інфляції. Більше того, у повоєнний період завдяки прискореній модернізації національної економіки створюються об'єктивні передумови для підтримки низьких темпів інфляції навіть за умови динамічного зростання ВВП та неухильного підвищення рівня оплати праці найманих працівників [37, С.81].

Незважаючи на переваги методології соціального ринкового господарювання у порівнянні з альтернативними підходами, існує широке коло стратегічних завдань, особливо у повоєнний період, які важко вирішуються навіть у країнах, мають тривалий та успішний досвід практичної реалізації ідеї держави загального добробуту. Більше того, в окремих країнах, які спочатку обрали модель соціального ринкового господарювання, спостерігається явний регрес у реалізації соціальних цілей як найвищих пріоритетів соціально-економічного розвитку [38].

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що існуючі методологічні підходи до публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки, у тому числі на рівні регіонів, не відображають нагальні потреби ефективного здійснення цього процесу. У цьому контексті особливої актуальності набуває вирішення завдання формування нової концепції публічного адміністрування повоєнного відновлення, насамперед, на рівні регіональних економік.

На рисунку 1.7 представлена в узагальненому вигляді запропонована нами схема генезису комплексного публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки.

Звісно, дана схема ілюструє лише наше концептуальне бачення методологічного підходу до потреб повоєнного етапу розвитку вітчизняної економіки. На наш погляд, розглянуті вище традиційні методологічні підходи до такого управління мають низку суттєвих обмежень, які значно знижують їхню результативність у період повоєнного відновлення, що особливо помітно в низькій результативності антикризових програм низки високорозвинених країн, розроблених на основі кейнсіанської методології боротьби з кризовими явищами, зокрема, з пандемією. При цьому найуспішніші методологічні підходи, як правило, орієнтуються на потреби лише країн із розвинутою

ринковою економікою, наприклад, методологія соціального ринкового господарства в даний час може ефективно використовуватися на практиці лише високорозвиненими країнами з широко диверсифікованою економікою та суттєвими золотовалютними резервами.

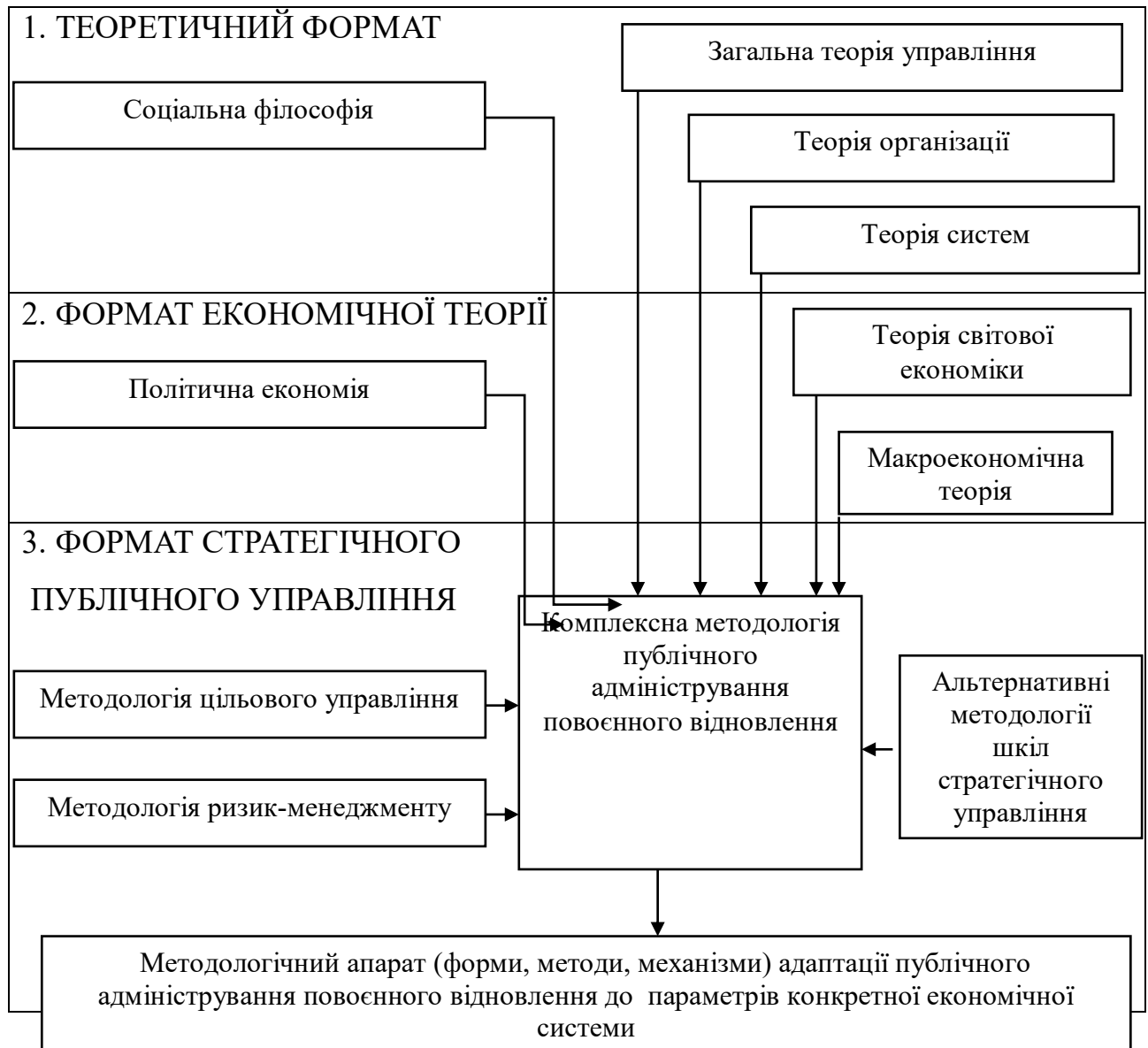

Рис. 1.7 Схема генезису комплексного публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки

Тому існує потреба у більш універсальній базовій методології комплексного публічного адміністрування повоєнного відновлення вітчизняної економіки, що забезпечить при відповідній адаптації її достатню

результативність. Для цього, на нашу думку, необхідно використати ширший підхід, що охоплює не тільки суто економічні аспекти цього процесу, а саме:

- перший рівень відображає найбільш широке бачення даної проблематики з позицій соціальної філософії, загальної теорії управління, теорії організації та теорії складних соціально-економічних систем;
- другий рівень сконцентрований на політекономічному осмисленні процесу повоєнного відновлення з урахуванням глобалізації ринкового господарювання;
- третій рівень безпосередньо показує проблематику організації публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки.

Отже, в результаті творчого синтезу з використанням ретельно скоординованого підходу можливе створення справді комплексної методології вітчизняного публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки.

Зауважимо, що Україна зіткнулася з новими проблемами повоєнного економічного відновлення, для вирішення яких необхідно сформувати нові методи та інструменти публічного адміністрування. Також зазначимо, що зазначені проблеми ще більше ускладнюються із включенням фактору невизначеності щодо майбутнього розвитку військових дій, додаючи нові виклики. Для їх вирішення потрібно сформувати стратегію, яка б орієнтувалася на відновлення місцевого економічного розвитку, зокрема, громад прифронтових регіонів [39, С.55].

Стратегія соціально-економічного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів є структурою цілей та інструментів регіонального розвитку. Більшість дослідників вважають, що зазначена стратегія має бути спрямована на максимальне використання особливостей кожного прифронтового регіону, що склалися внаслідок ресурсних, культурних та господарських умов його діяльності.

Відповідно до зарубіжного досвіду формування стратегій соціально-економічного регіонального розвитку, зазначену стратегію також можна класифікувати за двома переважними способами публічного управління – централізованим і децентралізованим. Централізований підхід передбачає, що

всі ключові рішення приймаються на вищому рівні управління, а реалізуються на місцях. Цей метод забезпечує узгодженість дій щодо повоєнного відновлення та дозволяє швидко реагувати на кризові ситуації, однак він може призвести до зниження гнучкості та уповільнення процесу прийняття управлінських рішень.

Децентралізований підхід, навпаки, передбачає передачу повноважень та відповідальності щодо процесів повоєнного відновлення на нижчі рівні управління. Це дозволяє врахувати місцеві особливості та потреби, а також підвищити гнучкість та адаптивність системи публічного управління, зокрема, територіальних громад прифронтових регіонів.

1.3 Специфіка публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів

У першу чергу зауважимо, що у вітчизняному законодавстві станом на грудень 2025 року під поняттям «прифронтові» розуміють території, які включені до офіційного Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окуповані рф. Згідно Постанови КМУ №1364 та актуальних наказів профільного міністерства (у 2025 році це наказ №376 від 28.02.2025 та його оновлення), такі території поділяються на наступні категорії (рис.1.8):

Території можливих бойових дій	Територія активних бойових дій	Тимчасово окуповані території
Райони, що знаходяться в безпосередній близькості до лінії фронту або кордону з рф/білоруссю	Зони, де безпосередньо відбуваються зіткнення	Території, які окуповані рф

Рис.1.8 Склад прифронтових територій України [40;41]

Станом на грудень 2025 року до прифронтових регіонів Запорізької області офіційно належать 55 територіальних громад (рис.1.9).

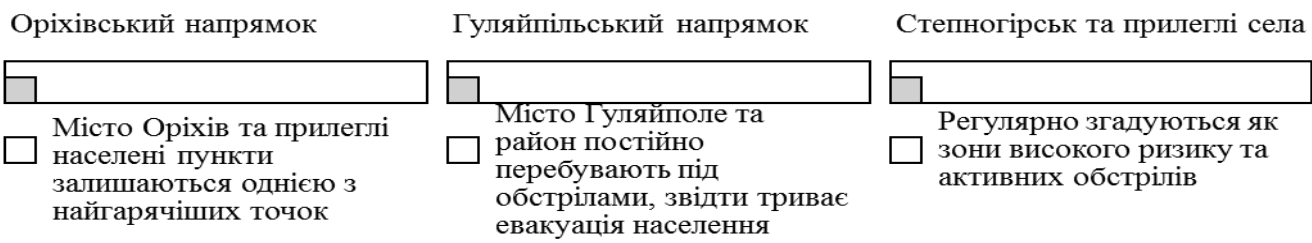

Рис.1.9 Ключові прифронтові зони Запорізької області [42]

Через війну публічне управління та адміністрування у прифронтових регіонах України, у тому числі Запорізькому, стикається з безпрецедентними викликами. Ключову роль у такому управлінні відіграють місцеві державні і військові адміністрації та органи самоврядування, які забезпечують життєдіяльність громад області. У свою чергу, на рівні уряду впроваджуються нові механізми управління та підтримки прифронтових регіонів, у тому числі щодо повоєнного відновлення їх місцевого економічного розвитку.

Зазначимо, що в Україні у 2020 році затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки (оновлена у серпні 2024 року) [43]. Для реалізації даної Стратегії Уряд схвалив План заходів на 2025-2027 роки, що є однією з ключових рекомендацій ЄС щодо розділу 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів» [44].

Ключовими напрямками Плану є наступні (рис.1.10).

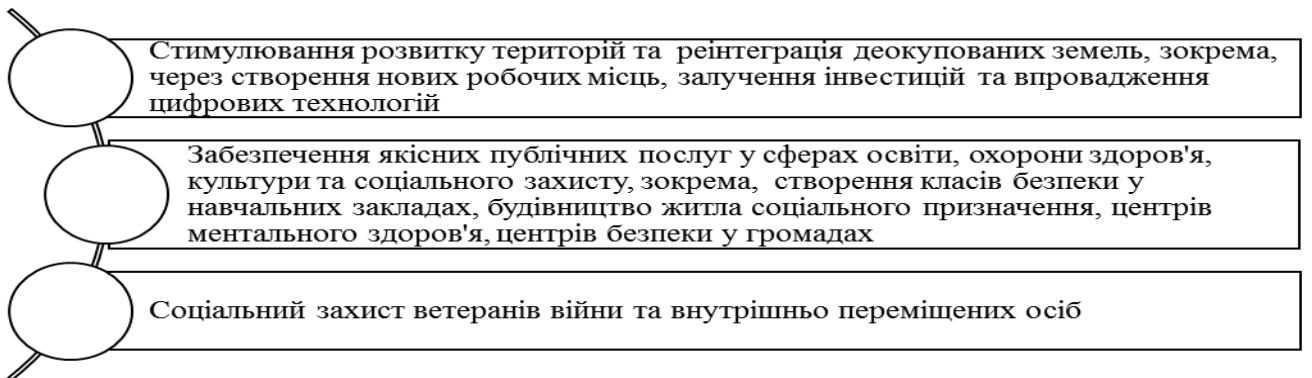

Рис.1.10 Ключові напрями Плану реалізації Державної стратегії регіонального розвитку [44]

Для кожного завдання у Плані визначені чіткі індикатори виконання, терміни реалізації та джерела фінансування з державного та місцевих бюджетів, а також з міжнародних джерел.

Також зауважимо, що 24.10.2025 р. у Миколаєві відбувся форум «Український Південь: Стійкість. Відновлення. Майбутнє», на якому понад 200 представників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, експертного середовища прифронтових територій України, у тому числі Запорізької області, підтримали Заяву Асоціації прифронтових міст та громад України про необхідність розробки Програми відновлення прифронтових територій [45]. Серед основних напрямків майбутньої Програми були визначені наступні (рис.1.11):

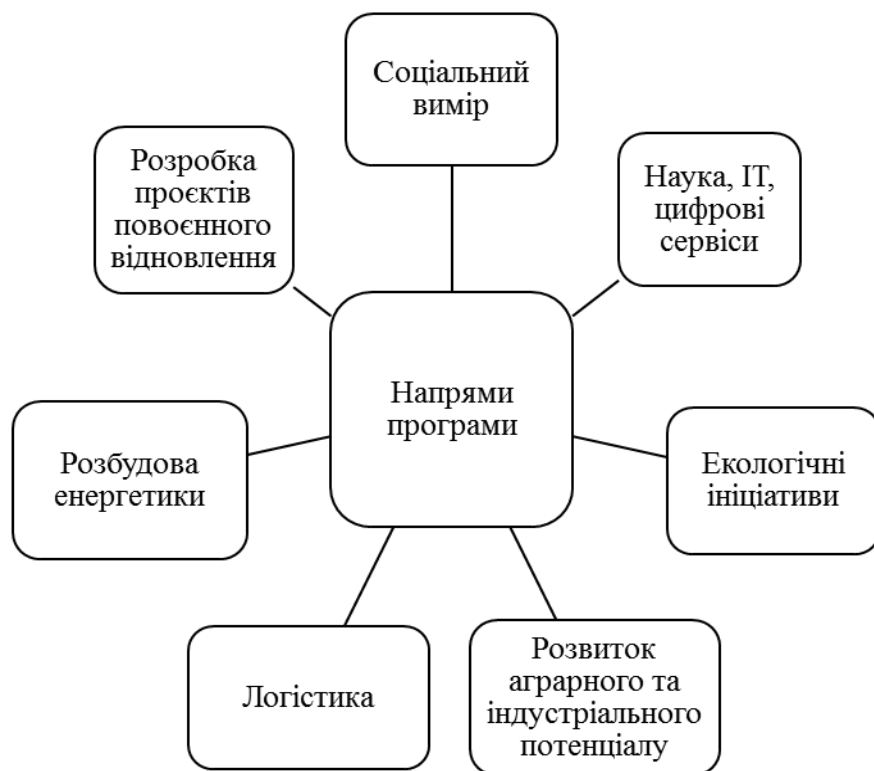

Рис.1.11 Основні напрями Програми відновлення прифронтових територій [45]

Отже, повоєнне відновлення прифронтових території є одним із головних пріоритетів держави, а підхід до публічного управління та адміністрування цього процесу має бути системним та послідовним. Однак для цього не

вистачає практичних рішень у сфері публічного управління такими територіями, так як воно суттєво відрізняється від аналогічних процесів на територіях, де не ведуться активні бойові дії. Маються та увазі насамперед сучасні інструменти публічного управління та адміністрування, а також вміння ними користуватися.

Крім того, на даний час немає релевантного міжнародного досвіду публічним управлінням повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку громад прифронтових регіонів, на який можна було б спиратися та адаптувати під українські реалії, оскільки ніхто у сучасних умовах ще не мав потреби вирішувати аналогічні проблеми.

Отже, ключовою проблемою прифронтових громад є не лише власне процеси їх повоєнного відновлення, а й питання формування концепції ефективного публічного управління. До основних передумов, що зумовлюють необхідність і практичну доцільність розробки і впровадження такої концепції публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів, можна віднести наступні:

- необхідність організації публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням та соціально-економічним розвитком громад прифронтових регіонів як наскрізного процесу, не обмеженого сферою компетенцій окремих підрозділів такого управління;
- необхідність ефективного моніторингу процесу повоєнного соціально-економічного розвитку територій і реагування на небажані відхилення;
- значні обсяги інформації, яка збирається в процесі відстеження динаміки показників повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів і необхідність організації її централізованого збирання та обробки;
- необхідність інтенсифікації взаємодії між окремими підрозділами та органами державної та місцевої влади в цілому у процесі повоєнного відновлення, яка може бути досягнута за рахунок єдиної платформи;

– необхідність централізованого врахування пріоритетів повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад на всіх рівнях – від складання програм відновлення до реалізації конкретних заходів [46].

Разом з тим нестача фінансових та інших ресурсів, кризове становище прифронтових територій і соціально-економічної системи України в цілому після війни вимагають пошуку внутрішніх резервів місцевого економічного розвитку територіальних громад в поєднанні з підвищенням ефективності використання наявних у них ресурсів. Як обмеження і критерії прийняття управлінських рішень щодо процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів можуть виступати (рис.1.12).

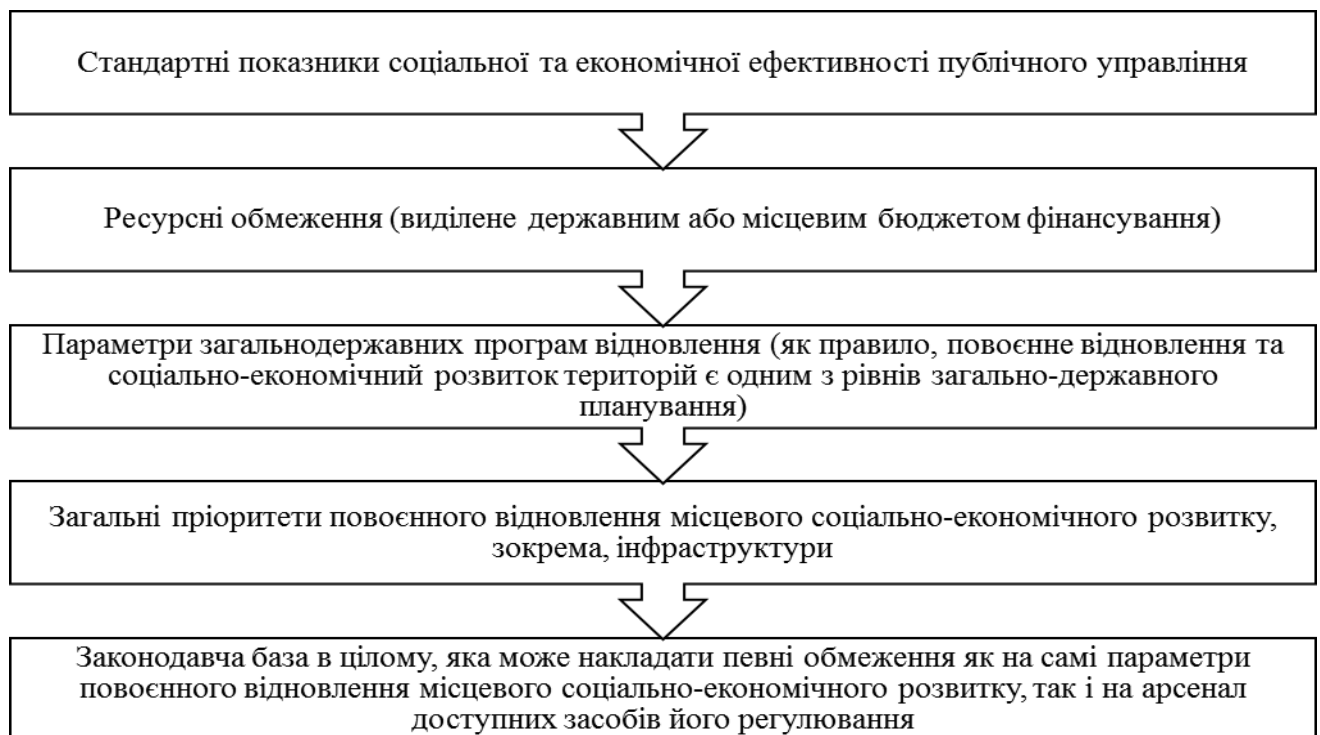

Рис.1.12 Обмеження і критерії прийняття управлінських рішень щодо процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів [47]

Цей механізм повинен об'єднувати всі основні елементи концепції публічного управління та адміністрування: моделі, методи, показники,

організаційне та інформаційне забезпечення, що дозволило б перенести розроблені науково-методичні підходи з теоретичної площини в прикладну і тим самим підвищити ефективність регіонального менеджменту місцевого економічного розвитку громад прифронтових регіонів після війни [48, С.440].

Відсутність такого механізму зумовить зниження оперативності, обґрунтованості та взаємопов'язаності управлінських рішень, що викличе додаткові тимчасові та матеріальні витрати, знизить ефективність всього процесу відновлення місцевого економічного розвитку. Як наслідок, не буде вирішена проблема фрагментарності управління, неможливим також буде і врахування всього розмаїття характеристик і параметрів місцевого економічного розвитку прифронтових територій після війни. У результаті управлінські рішення будуть прийматися відповідно до старої практики, тобто розрізнено і без налагодження взаємодії між усіма рівнями і суб'єктами управління.

Отже, необхідно створити відповідний механізм публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів. При цьому сутність поняття «механізм» в економічній та соціальній науці є багатогранною і включає в себе безліч різних аспектів. З урахуванням досліджених літературних джерел, а також розглядаючи механізм з точки зору потреб управління розвитком територіальних громад після війни, можна дійти висновку про те, що це поняття повинно використовуватися в контексті формування управлінської, економічної, інформаційної та організаційної системи, спрямованої на безперервне здійснення функцій публічного управління та адміністрування [49, С.84].

Таким чином, під механізмом публічного управління та адміністрування місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів пропонується розуміти систему, що поєднує внутрішній взаємозв'язок і порядок здійснення процедур і процесів повоєнного відновлення, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення, функціонування якої спрямоване на підвищення ефективності управління

розвитком територій на основі методів і принципів публічного управління. Даний механізм повинен являти собою спосіб інтеграції комплексу науково-методичних положень і розроблених підходів у практику публічного управління та адміністрування розвитком територій у повоєнний період, включаючи послідовність реалізації елементів концепції управління, опис чіткої взаємодії окремих блоків механізму, а також закріплення відповідних блоків за елементами його організації.

Вважаємо, що до складу даного механізму публічного управління та адміністрування доцільно включити наступні блоки (рис.1.13).

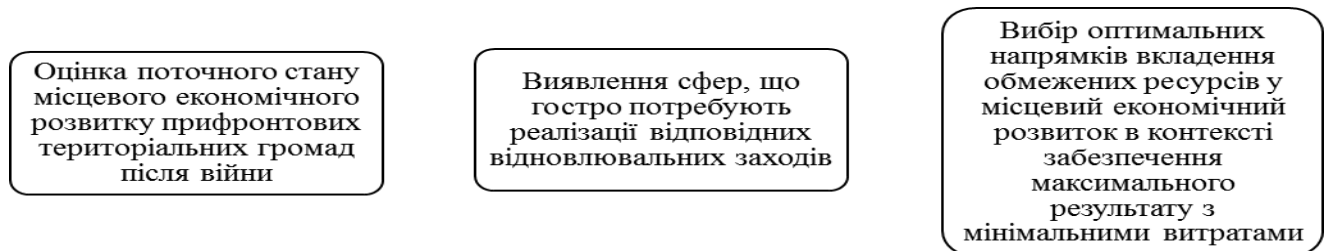

Рис.1.13 Елементи механізму публічного управління та адміністрування місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів

Отже, механізм публічного управління та адміністрування місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів повинен включати:

- значення показників повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів, включаючи ретроспективні, поточні і прогностичні значення, що використовуються для різних цілей;
- параметри реагування на відхилення (тобто параметри управлінських рішень, що приймаються як реакція на виявлені відхилення в досягненні поставлених цілей і орієнтовних показників);
- оптимальні набори заходів щодо повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад, сформовані на основі

використання відповідного інструментарію в рамках розподілу обмежених ресурсів;

- програми повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад, які формуються органами державної та місцевої влади, в тому числі з використанням відповідних наборів показників і заходів [50, С.60].

Даний набір елементів зазначений у типовому вигляді і може в міру необхідності доповнюватися в залежності від конкретної ситуації, особливостей території, її взаємодії з органами державної влади та потреб практики публічного управління та адміністрування у період повоєнного відновлення.

Отже, в цілому, до ключових особливостей пропонованого механізму слід віднести:

- розгляд процесів публічного управління та адміністрування місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів з позицій держави, місцевої влади та суб'єктів господарювання;
- інструментарій підтримки прийняття управлінських рішень у даній сфері;
- акцент на безперервному моніторингу ключових показників з метою коригування напрямів повоєнного відновлення та розвитку, реагування на кризові ситуації та оцінки роботи органів місцевого самоврядування.

На основі цього механізму надалі формуються передумови повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад, у тому числі Запорізької області.

Висновки до розділу 1

На основі виконаного дослідження теоретичних основ публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку робимо наступні висновки:

1. В рамках проведеного аналізу встановлено, що місцевий економічний розвиток – поняття багатоаспектне. За підсумками систематизації основних підходів науковців до трактування цього поняття та з урахуванням завдань даного дослідження наведене авторське визначення даної категорії як нерівномірного, асинхронного, багатокритеріального та багатосистемного процесу, що включає елементи динаміки (у тому числі циклічності, стадійності) соціально-економічної структури місцевого господарства та населення, а також процеси зміни територіальних соціально-економічних зв'язків. Ідентифіковані основні ідеї та інструменти місцевого соціально-економічного розвитку територіальних громад та конкретизовані його форми. Для реалізації обраних форм та досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку визначені відповідні механізми, тобто конкретні інструменти.

2. Розглянута проблематика методологічної бази публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки. У цьому контексті виявлені основні концепції та підходи, кожен із яких спирається на відповідне трактування цього процесу. Так як для економіки України характерне тісне переплетення виробничих та комерційних структур з найрізноманітнішим поєднанням форм власності, то найбільш прийнятними, на наш погляд, є методологічні підходи, орієнтовані на центристське позиціонування. Також найбільш адекватними є методологічні розробки прихильників теоретичної школи соціального ринкового господарювання, для виявлення сутності та змісту яких проведено порівняльне позиціонування їх основних методологічних підходів. Представлена в узагальненому вигляді запропонована схема генезису комплексного публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки.

3. В рамках розгляду специфіки публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів наведено їх склад, у тому числі у Запорізькому регіоні. Встановлено, що ключовою проблемою прифронтових громад є не лише власне процеси їх повоєнного відновлення, а й питання формування концепції ефективного публічного управління. Ідентифіковані основні передумови, обмеження і критерії, що зумовлюють

необхідність і практичну доцільність розробки і впровадження концепції публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів. Визначений склад елементів механізму прийняття управлінських рішень щодо процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів Запорізької області.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Аналіз організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області

Вітчизняне місцеве самоврядування у його сучасному вигляді ще ніколи і ніде у світі не стикалося з такими викликами, які постали перед територіальними громадами України внаслідок широкомасштабного вторгнення рф. Не завершена та зупинена війною реформа з децентралізації, зруйновані економіка та інфраструктура, масштабна міграція населення тощо потребують системного підходу для вирішення існуючих проблем в системі місцевого самоврядування та створення відповідних передумов повоєнного відновлення економічного розвитку регіонів, зокрема, з позицій завданої шкоди та потреб на відновлення.

Даний підхід базується відмінностях регіонів та нерівномірності впливу війни на їх місцевий економічний розвиток, що призводить до формування різних передумов повоєнного відновлення [51, С.56]. У відповідності з цим підходом на даний час (станом на 01.01.2025 р.) в Україні виділено чотири групи територіальних громад (Додаток Б). Отже, передумови повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку різних типів територіальних громадах значно відрізняються, що вимагає різних підходів процесу їх публічного управління.

Так, Запорізька область, згідно із зазначеним розподілом, відноситься до територіальних громад прифронтового регіону. Область, яка до повномасштабного вторгнення рф на територію України була одним із найважливіших індустріальних, енергетичних, логістичних і культурних центрів південного Сходу України, зараз залишається територією активних

бойових дій і є однією з найбільш постраждалих в їх результаті, що негативно вплинуло і продовжує впливати на економіку, довкілля, інфраструктуру тощо. Разом з тим область продовжує бути важливим індустріальним центром України, де зосереджені машинобудівний, енергетичний і металургійний комплекси державного значення [42].

Зауважимо, що до початку широкомасштабного вторгнення РФ до складу Запорізької області входили наступні територіальні громади (Додаток В). Станом на жовтень-листопад 2025 року під окупацією перебуває близько 72-73% території Запорізької області. Більшість території охоплює Бердянський, Мелітопольський, Василівський та Пологівський райони [42].

Одним із показників ефективності організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області щодо здатності виконувати свої функції в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення є рівень виконання бюджетів територіальних громад. Варто зазначити, що з введенням воєнного стану згідно Постанови КМУ № 252 від 11.03.22р. функції складання, затвердження та виконання бюджету області покладені на обласні військові адміністрації (далі – ОВА), тобто вважається, що ця постанова фактично відібрала у органів місцевого самоврядування контролюючі функції. Дійсно, текст даної Постанови трактується неоднозначно, так як перекладаючи бюджетні повноваження на ОВА, окремо не виділяється функція контролю, розгляду та затвердження звітів про виконання бюджетів. Проте, дана Постанова не знімає з місцевих рад функції контролю за використанням бюджетних коштів, а саме прямо вказується, що «органи місцевого самоврядування здійснюють заходи з мобілізації додаткових фінансових ресурсів до місцевих бюджетів, забезпечують ефективне, економне та раціональне використання бюджетних коштів» [52]. Відповідно, даною Постановою органи місцевого самоврядування не обмежуються у реалізації контрольної функції на етапах планування, затвердження або контролю місцевого бюджету.

Наразі управління місцевими бюджетами Запорізької області здійснюється без розгляду проектів рішень на депутатських комісіях та сесіях обласної ради, без колегіальності та публічного обговорення.

Відповідно, Голова Запорізької ОВА фактично одноособово затверджує місцеві бюджети області та зміни до них [42]. Згідно звіту, надходження до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області у розрізі районів за 2022-2024 рр. наведені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Надходження до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області у розрізі районів за 2022-2024 рр.(млн. грн)*

Показники	2022**	2023	2024	Відхилення, млн грн		Відхилення, %	
				2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Доходи, всього	13429,5	12724,1	11615,0	-705,4	-1109,1	94,7	91,3
у т.ч.							
Запорізький район, всього	8106,6	8923,4	8984,5	+816,8	+61,1	110,1	100,7
у т.ч.							
Запорізька ТГ	7482,3	7601,6	8146,1	+119,3	+544,5	101,6	107,2
Інші ТГ	624,3	1321,8	838,4	+697,5	-483,4	211,8	63,4
Обласний бюджет	2327,4	2088,7	1779,0	-238,7	-309,7	89,7	85,2
Бердянський район	513,1	291,8	-	-221,3	-	56,9	-
Пологівський район	484,6	261,2	163,2	-223,4	-98,0	54,1	62,5
Мелітопольський район	721,4	440,0	160,3	-281,4	-279,7	61,0	36,4
Василівський район	1276,4	719,0	423,9	-557,4	-295,1	56,3	59,0

*Складено на підставі [42]

**За 2022р. звіт про надходження до загального фонду місцевих бюджетів області відсутній у відкритому доступі, тому в дослідженні використано дані Open Budget [53]

Отже, надходження до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області у 2023 р. порівняно з 2022 р. скоротились на 705,4 млн грн або на 5,3%, а у 2024 р. порівняно з 2023 р. – на 1109,1 млн. грн або на 8,7%. Надходження до загального фонду бюджету Запорізького району натомість зросли – на 816,8млн грн (10,1%) у 2023 р. порівняно з 2022 р. та на 61,1 млн. грн (0,7%) у 2024 р. порівняно з 2023 р. Таке зростання у 2023 р. було забезпечено за рахунок бюджету Запорізької територіальної громади – на 119,3млн грн (1,6%) у 2023 р. порівняно з 2022 р. та на 544,5 млн. грн (7,2%) у 2024 р. порівняно з 2023 р. Надходження до бюджетів інших територіальних громад області зросли лише у 2023 р. порівняно з 2022 р. – на 697,5 млн грн (111,8%), а у 2024 р.

порівняно з 2023 р. відбулося їх різке скорочення на 483,4 млн грн або на 36,6%.

Надходження до загального фонду обласного бюджету у 2023 р. порівняно з 2022 р. скоротились на 238,7 млн грн або на 10,3%, а у 2024 р. порівняно з 2023 р. – на 309,7 млн. грн або на 14,8%. Відповідно, надходження до районних бюджетів області за 2022-2024 рр. постійно скорочувалися.

Схематично динаміка надходжень до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області наведена на рисунку 2.1.

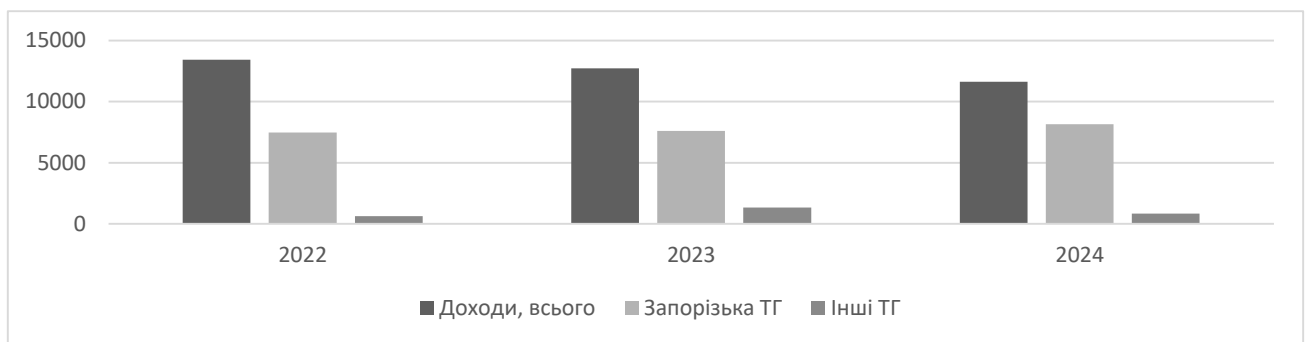

Рис.2.1 Динаміка надходжень до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області за 2022-2024 рр.

Основні джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області наведені у табл. 2.2.

Серед бюджетоутворюючих платежів, зокрема, у 2024 р. – традиційно податок на доходи фізичних осіб – 65,4% від загальних надходжень, єдиний податок – 15%, плата за землю – 8,4%, акцизний податок – 5,7%, податок на прибуток підприємств – 2,3%, податок на нерухоме майно – 1,2%, рентна плата – 0,5%, інші надходження – 1,5%.

Для оцінювання фінансової спроможності місцевих бюджетів Запорізької області та виявлення ключових тенденцій формування дохідної бази доцільно проаналізувати структуру й динаміку надходжень загального фонду. Особливу увагу приділено бюджетоутворюючим податкам, які забезпечують основну

частку доходів та відображають вплив соціально-економічних і воєнних чинників на стан місцевих фінансів у 2022–2024 роках.

Таблиця 2.2

Основні джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області за 2022-2024 рр.(млн. грн)*

Показники	2022	2023	2024	Відхилення, млн грн		Відхилення, %	
				2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Доходи, всього	13429,5	12724,1	11615,0	-705,4	-1109,1	94,7	91,3
у т.ч.							
ПДФО	9833,0	9347,9	7590,9	-485,1	-1757,0	95,1	81,2
Єдиний податок	1383,8	1384,9	1732,5	+1,1	+347,6	100,1	125,1
Плата за землю	634,7	861,2	980,9	+226,5	+119,7	135,6	113,9
Акцизний податок	288,0	559,6	658,9	+271,6	+99,3	194,1	117,9
Податок на прибуток підприємств	345,4	251,1	271,0	-94,3	+19,9	72,8	108,0
Податок на нерухоме майно	205,7	88,6	141,9	-117,1	+53,3	42,9	160,2
Рентна плата	315,0	71,3	59,6	-243,7	-11,7	22,5	83,1
Інші надходження	423,9	159,5	179,3	-264,4	+19,8	37,5	112,6

*Складено на підставі [42]

**За 2022р. звіт про надходження до загального фонду місцевих бюджетів області відсутній у відкритому доступі, тому в дослідженні використано дані Open Budget [53]

Динаміку скорочення надходжень до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області до довоєнного періоду ілюструє рис. 2.2.

Як бачимо, до складу Запорізької області входять різні типи громад, рівень фінансової спроможності яких, а отже, і передумови та можливості повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку, корінним чином відрізняються, що вимагає застосування диференційованих моделей управління цим процесом. Водночас для виконання покладених на органи місцевого самоврядування повноважень щодо повоєнного відновлення громад вони повинні мати достатній економічний, трудовий, інфраструктурний та природно-ресурсний потенціал. На наш погляд, ефективність і навіть можливість процесу такого відновлення більшою мірою залежить від актуального рівня фінансової спроможності окремої територіальної громади.

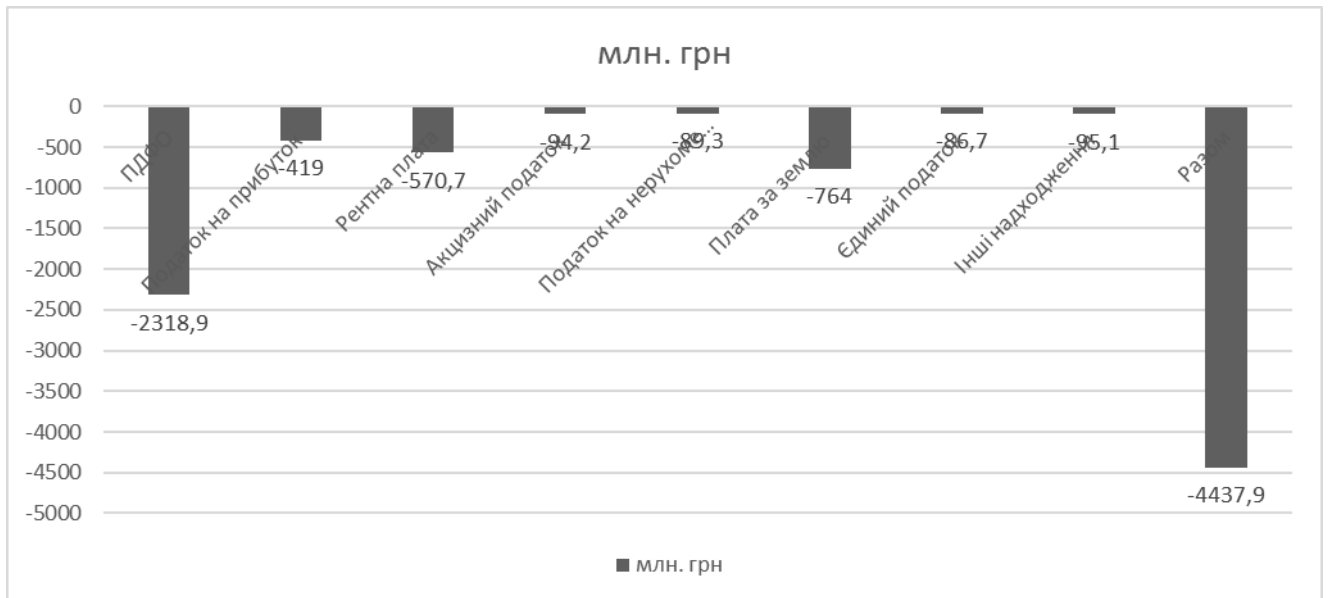

Рис. 2.2 Динаміка надходжень до загального фонду місцевих бюджетів Запорізької області у 2024 р. до відповідного періоду 2021 р., млн.грн. [53]

У Додатку Г наведені окремі показники спроможності територіальних громад Запорізької області за 2021 рік. Як бачимо, у довоєнному 2021 р. у Запорізькій області налічувалося 21 громада з високим рівнем фінансової спроможності (31,3%), 20 громад з оптимальним рівнем (29,8%), 10 громад із задовільним рівнем (14,9%) і 16 громад із низьким рівнем фінансової спроможності (24%).

У 2023 році з до аналогічного аналізу було включено бюджети всіх територіальних громад області з урахуванням тимчасово окупованих територій (за 2022 рік дані дослідження не здійснювалися) (Додаток Д). При цьому з'явився показник критичного рівня фінансової спроможності територіальних громад, який означає, що дані громади є тимчасово окупованими або знаходяться у зоні активних бойових дій. Такий критичний рівень зафіксовано серед 33 громад області, що складає 49,2%. Низький рівень фінансової спроможності мали 20 громад (29,9%), задовільний – 7 громад (10,4%), оптимальний – 3 громади (4,5%) і високий – 4 громади (6%).

У 2024 році критичний рівень фінансової спроможності зафіксовано серед 45 громад області (67,2%), низький рівень мали 9 громад (13,3%),

задовільний – 5 громад (7,5%), оптимальний – 5 громад (7,5%) і високий – 3 громади (4,5%) (Додаток Д).

За 6 місяців 2025 року критичний рівень фінансової спроможності поширився на 44 громади області (65,7%), низький рівень зафіксовано у 10 громадах (14,9%), задовільний – у 5 громадах (7,5%), оптимальний – у 3 громадах (4,5%) і високий – у 5 громадах (7,5%) (Додаток Д).

Динаміка фінансової спроможності громад області (від низької до високої) за 2021-2025 рр. представлена на рис. 2.3.

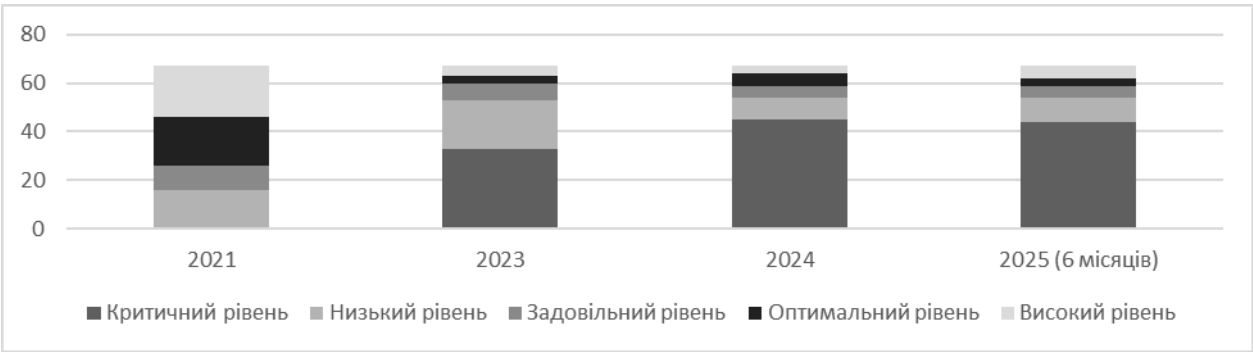

Рис. 2.3 Розподіл територіальних громад Запорізької області за рівнем фінансової спроможності у 2021-2025 рр.

Отже, за період війни 2022-2025 рр. частка громад із критичною фінансовою спроможністю зросла від 0 до 44, тобто більш ніж 67% громад області зараз неспроможні функціонувати, відповідно, процеси повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку у цих громадах поставлені на паузу. Теж саме стосується і територіальних громад з низькою фінансовою спроможністю, яких в області станом на 01.10.2025 р. налічується 10 і стан яких дуже близький до критичного.

На наш погляд, процеси повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на даний час можуть плануватися у громадах з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого. Таких територіальних громад в області станом на 01.10.2025 р. налічується 13, у тому числі із задовільним та високим рівнем по 5 громад і оптимальним 3 громади.

Також зауважимо, що сьогодні відновлення таких громад як Оріхівська чи Гуляйпільська, фактично розуміється як повна їхня перебудова, тобто мова йде вже не просто про відновлення, а про те, щоб побудувати з «нуля» і не так, як було, а так, як потрібно в сучасних умовах. Отже, далі, у межах нашого дослідження, будемо концентрувати увагу саме на обґрунтуванні передумов повоєнного відновлення територіальних громад Запорізької області, а не побудови їх з «нуля».

В цих умовах система місцевого самоврядування стає важливою передумовою збереження фінансової стійкості територіальних громад та повоєнного відновлення їх місцевого економічного розвитку. У контексті нашого дослідження зазначимо, що система місцевого самоврядування в Запорізькій області включає обласну та районні ради, а також сільські, селищні та міські ради та їх виконавчі органи, які представляють інтереси територіальних громад. Основні органи місцевого самоврядування в Запорізькій області наведені у Додатку Е.

Як вже зазначалося, важливим фактором забезпечення життєдіяльності територіальної громади Запорізької області та її повоєнного відновлення є зміна режиму функціонування органів місцевої влади шляхом утворення ОВА, які забезпечують безпеку на відповідній території, а також виконують повноваження, спрямовані на розв'язання питань місцевого значення з урахуванням специфіки функціонування в умовах воєнного стану. Так, рішенням Верховної Ради України від 21.03.2024 р. за поданням Президента України повноваження Запорізької обласної ради передані Запорізькій ОВА. Зауважимо, що 2/3 повноважень обласної ради, зокрема, бюджетні, були передані ОВА ще на початку війни, а даним рішенням Верховна Рада передала Запорізькій ОВА решту компетенцій (майнові, земельні та кадрові) [42].

При цьому територіальним громадам Запорізької області найбільша шкода і збитки завдані житлу, сфері охорони здоров'я, сільському господарству, промисловості і торгівлі, а також транспортній інфраструктурі. Область зазнала одного з найбільшого по Україні масштабу руйнувань, а її безпекові ризики є критичними. Ці чинники зумовили значне погіршення

стану місцевого економічного розвитку територіальних громад області, отже, і зниження рівня їх фінансової стійкості та перспектив повоєнного відновлення. Також на фінансову стійкість територіальних громад області як передумову їх повоєнного відновлення значною мірою вплинула і криза їх публічного управління, яка проявляється у наступному (рис.2.4).

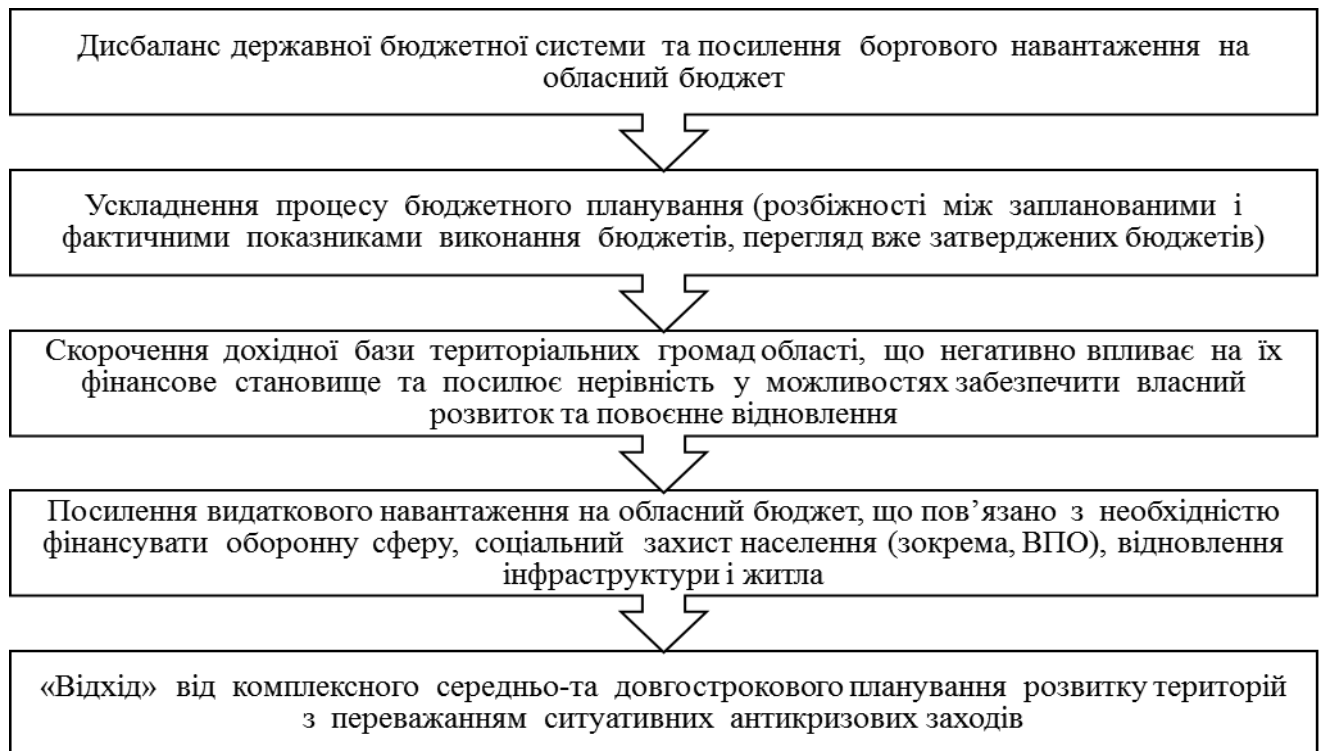

Рис.2.4 Ознаки кризи криза публічного управління, що впливають на передумови повоєнного відновлення територіальних громад Запорізької області

Відповідний аналіз передумов відтворення життєдіяльності територіальних громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності буде проведений у наступному розділі даного дослідження.

2.2 Аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад та відродження господарської діяльності

Передумови відтворення життєдіяльності громад Запорізької області, як і по Україні в цілому, пов'язані з надіями на припинення військових дій, які на сьогоднішній день практично відсутні. Отже, найімовірнішим для України стає

сценарій продовження війни за умов скорочення обсягів західної допомоги. У такому випадку для збереження макроекономічної стабільності та створення передумов для відтворення життєдіяльності громад та відродження їх господарської діяльності, пріоритетами уряду повинні стати (рис. 2.5):

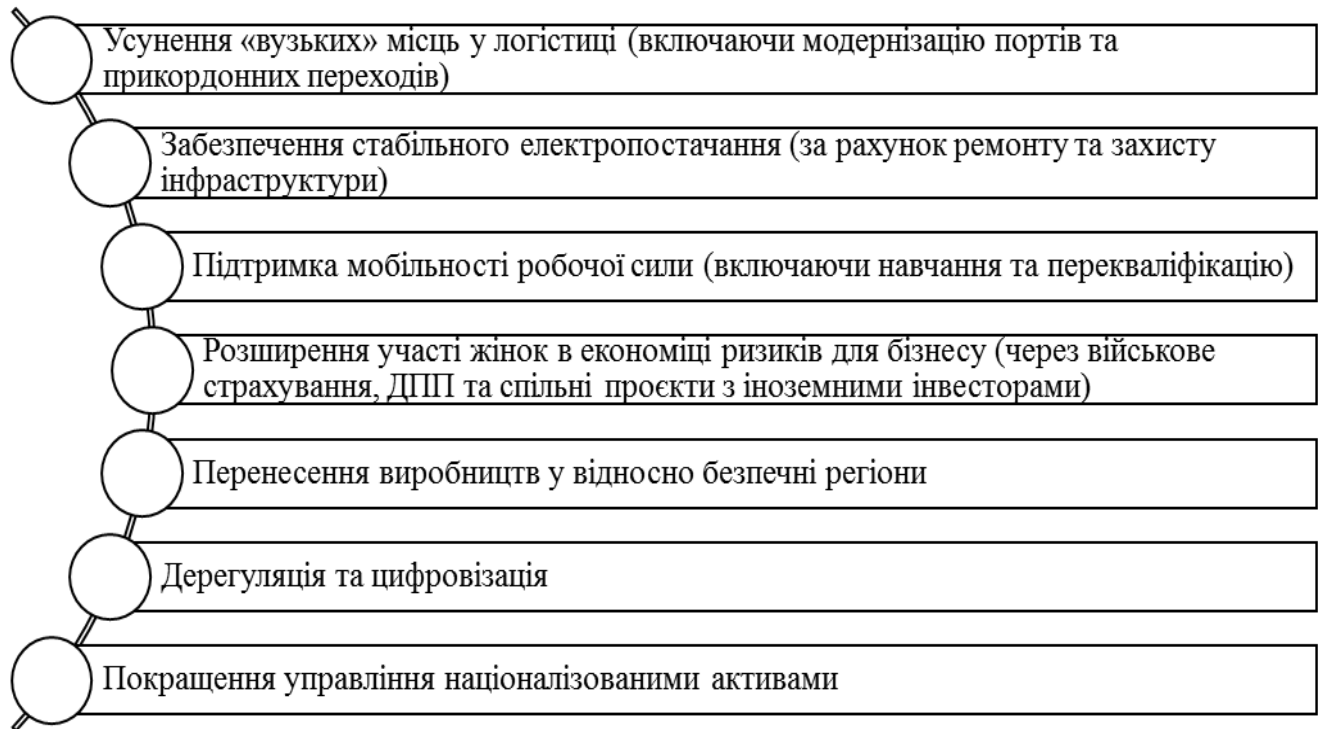

Рис.2.5 Пріоритети уряду України щодо створення передумов для відтворення життєдіяльності громад та відродження їх господарської діяльності [58]

Що стосується Запорізького регіону, то для успішного відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності, на наш погляд, необхідне поєднання наявного промислового, природного, людського, сільськогосподарського потенціалу, відновлення логістики та інфраструктури на основі потужної міжнародної підтримки (рис.2.6).

Як вже зазначалося, до повномасштабного вторгнення рф Запорізька область була найпотужнішим індустріальним центром України із розвиненою важкою промисловістю, включаючи такі підприємства як «Запоріжсталь» та Запорізька АЕС. Цей промисловий потенціал, хоч і постраждав, може стати основою для відродження господарської діяльності територіальних громад за умови відновлення їх інфраструктури. Крім того, область володіє і певним

природним потенціалом у вигляді запасів корисних копалин, зокрема, залізних та марганцевих руд, граніту, глини та літію, що забезпечує майбутні перспективи для розвитку добувної промисловості та залучення інвестицій [42].

Рис.2.6 Умови відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Наявність людського капіталу у вигляді кваліфікованих кадрів, які працювали на промислових підприємствах та сільському господарстві територіальних громад області, є важливим фактором для повоєнного відтворення життєдіяльності громад області.

Сільськогосподарський потенціал області, тобто родючі землі, сприяють розвитку аграрного сектора, який може швидко відновитись за умови розмінування територій та налагодження логістичних ланцюжків.

Відновлення логістики (ремонт та модернізація автомобільних та залізничних шляхів) та інфраструктури (ліній електропередачі, систем водопостачання тощо) також є критично важливим для відтворення життєдіяльності громад області, зокрема, для повернення населення та бізнесу [42].

Відродження регіону, зокрема, господарської діяльності територіальних громад, неможливе без масштабної фінансової та експертної підтримки міжнародних партнерів. Низка країн, включаючи Австрію та штат Пенсильванія США, вже висловила готовність взяти шефство над відновленням Запорізької області, зокрема, її енергетичної інфраструктури [42].

Для здійснення процесу відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності необхідна розробка відповідних планів та стратегій такого відновлення на довгострокову перспективу, що дозволить системно підійти до цього процесу та визначити пріоритетні напрямки. Як вже зазначалося, комплексного плану повоєнного відновлення, як на рівні регіону, так і на рівні більшості громад, в Запорізькій області немає, тобто процес планування відновлення територіальних громад області відбувається в ручному режимі. Мешканці Запорізької області не мають повної та достовірної інформації про майбутні процеси відновлення, до участі у формуванні критеріїв та до процесу відбору проєктів відновлення органами влади практично не залучені [42].

Отже, для успішного відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності необхідна детально розроблена Програма комплексного відновлення відповідних територіальних громад, яка повинна містити аналіз передумов такого відтворення, зокрема, аналіз і оцінку різних факторів, що можуть вплинути на цей процес. При цьому основні елементи впливу зовнішнього середовища на відтворення життєдіяльності громад області можна проаналізувати за допомогою традиційної методики SWOT-аналізу як досить розповсюдженого інструменту стратегічного планування, який можна використати для розуміння поточного стану та можливостей відновлення і розвитку територіальних громад області. У частині деталізації загроз і можливостей повоєнного відновлення можна додатково застосовувати PESTEL-аналіз як інструмент, який допомагає оцінити зовнішнє середовище громади, щоб зрозуміти вплив відповідних факторів на діяльність громади та її можливості для відновлення.

Як приклад, розглянемо SWOT-аналіз передумов відтворення життєдіяльності окремої територіальної громади Запорізької області та відродження її господарської діяльності (з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого) (рис.2.7).

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
• 1. Близькість до обласного центру • 2. Вихід до р.Дніпро забезпечує потенційну туристичну та міграційну привабливість • 3. Розвинена логістика • 4. Потужний сільськогосподарський комплекс • 5. Наявність нових очисних споруд • 6. Високий рівень надання освітніх послуг з урахуванням інклюзивної освіти • 7. Наявність культурно-історичної спадщини та об'єктів сільського «зеленого» туризму • 8. Наявність корисних копалин • 9. Наявність актуальної містобудівної документації та генеральних планів населених пунктів • 10. Землі сільськогосподарського переважно становлять ґрунти чорноземного типу • 11. Порівняно невисока вартість оренди та придбання нерухомості	• 1. Близькість до зони бойових дій • 2. Уразливість для більшості видів артилерійського озброєння • 3. Відсутність комплексного плану просторового розвитку • 4. Незадовільний стан доріг • 5. Відсутність централізованого водопостачання та водовідведення • 6. Дефіцит житлового фонду для молодих спеціалістів • 7. Суттєве скорочення чисельності мешканців • 8. Обмежені ресурси місцевого бюджету • 9. Низька громадська активність, відсутність діючих громадських організацій • 10. Відсутність повноцінного функціонування значної частини туристичних об'єктів • 11. Недостатня доступність інфраструктури для мало мобільних груп населення

Рис.2.7 SWOT-аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Результати PESTEL-аналізу політичних передумов (Р) відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності наведені на рис. 2.8.

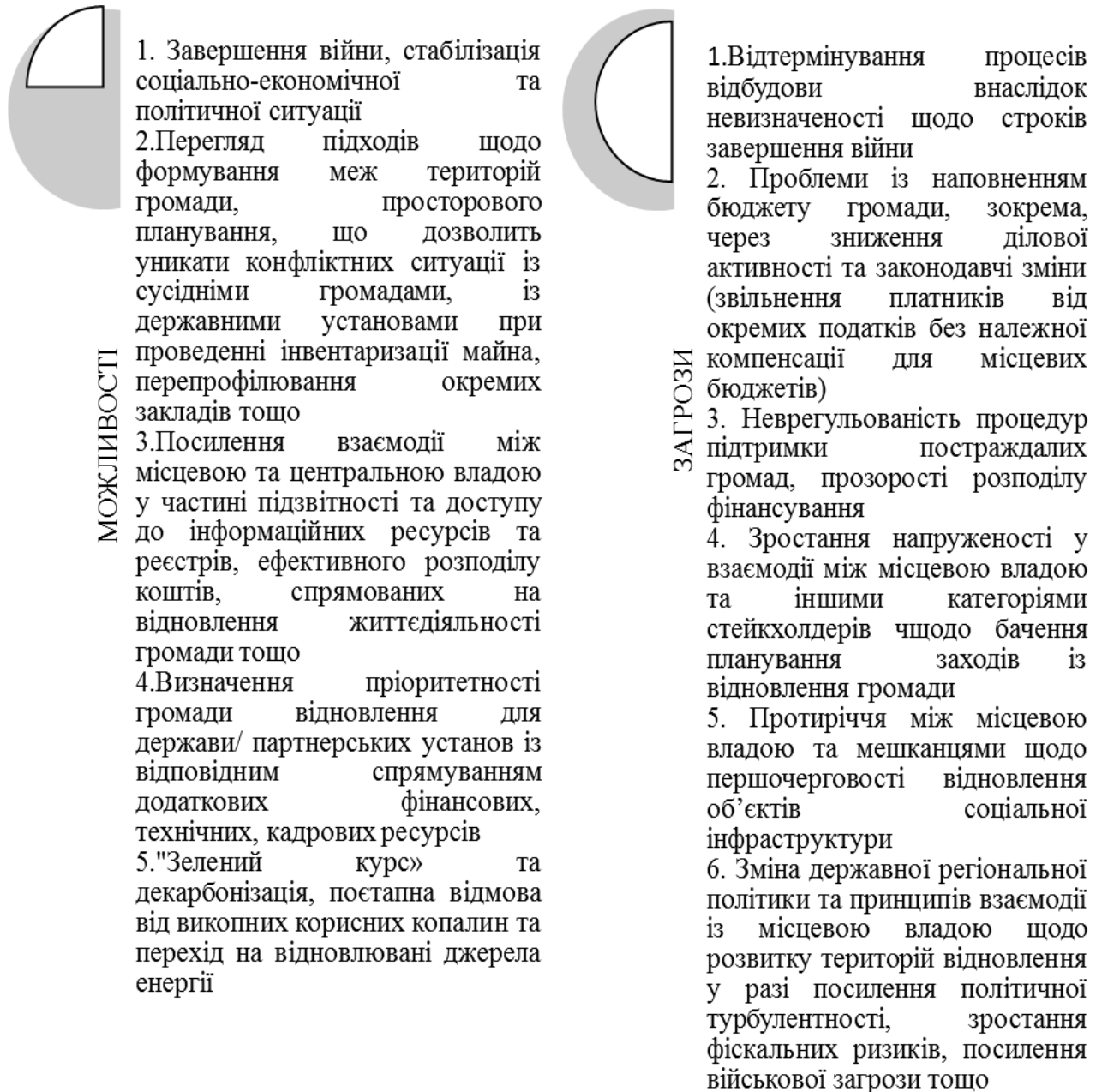

Рис. 2.8 PESTEL-аналіз політичних передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Результати PESTEL-аналізу економічних передумов (Е) відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності наведені на рисунку 2.9.

Результати PESTEL-аналізу демографічних (соціальних) (S), технологічних (Т), правових (L) передумов, а також передумов щодо впливу на навколишнє середовище (Е) наведені у Додатку Ж.

МОЖЛИВОСТІ
1. Включення проєктів громади до національних та регіональних планів відновлення, що сприятиме покращенню можливостей першочергового залучення ресурсів 2. Державна та міжнародна підтримка територій відновлення, фінансування проєктів інфраструктури в рамках національного Фонду відновлення, Фонду енергоефективності, підтримка ЄС, країн світу та інших донорів 3. Розвиток промислового комплексу громади для забезпечення потреб економіки України 4. Створення будівельних підприємств для відбудови та ремонту зруйнованих та пошкоджених об'єктів громади 5. Державна підтримка сільгоспвиробників для стимулювання відновлення галузі 6. Фінансові механізми: податкові пільги, митні преференції та канікули для бізнесу тощ. 7. Стабілізація ситуації в енергетиці, що дозволить відновити проєктну потужність існуючих підприємств 8. Міжнародна співпраця, можливості співпраці за проєктами міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, а також з програмами міжнародних фінансових організацій, орієнтованих на фінансування розвитку громад, віднесених до територій відновлення 9. Реалізація інноваційних проєктів відновлення громади
ЗАГРОЗИ
1. Посилення кризових явищ в економіці країни 2. Ескалація/продовження бойових дій на території громади, що посилює ризики знищення активів та обмежить можливості залучення інвестицій 3. Обмежені можливості фіксації/оцінюванні втрат від військових дій через складну безпекову ситуацію 4. Скорочення державних програм відновлення інфраструктури, що призведе до недофінансування проєктів 5. Дефіцит кадрів для підприємств реального сектору та системи управління 6. Перебої у енергопостачанні та тривалі логістичні/технічні проблеми для підприємств, що призведе до скорочення потенціалу економіки громади 7. Зростання цін на енергоресурси для підприємств, установ та населення, що призведе до збільшення витрат на виробництво товарів/робіт/послуг в умовах обмежених фінансових можливостей громади та населення

Рис. 2.9 PESTEL-аналіз економічних передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Отже, на підставі виконаного SWOT та PESTEL-аналізу можна сформулювати базові умови повоєнного відновлення окремої територіальної громади, тобто спрогнозувати шлях її розвитку в майбутньому. Крім того, це допомагає визначити можливості та обмеження щодо майбутнього повоєнного відновлення, а також стати основою для розробки відповідної стратегії.

На наш погляд, при розробці Програми комплексного відновлення окремої територіальної громади та відтворення її життєдіяльності, необхідно врахувати наступні базові передумови та обмеження:

– передумови загального характеру, які є об'єктивними, тобто не залежать від їх сприйняття розробниками Програми відновлення та повинні бути враховані на рівні кількісних індикаторів (рис.2.10):

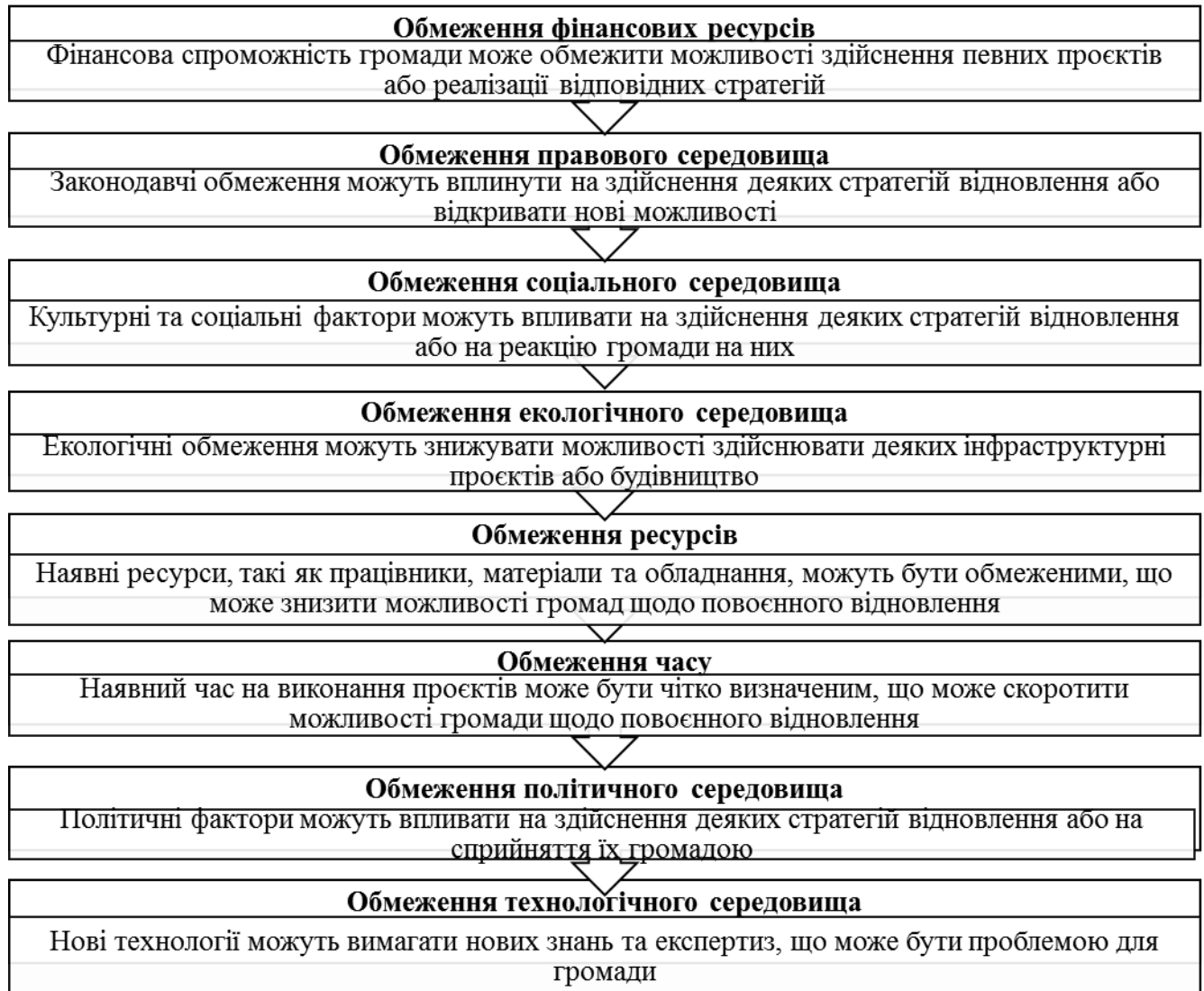

Рис. 2.10 Передумови та обмеження загального характеру для складання Програми відтворення життєдіяльності громад Запорізької області

– передумови здійснення відновлювальних процесів, які стосуються конкретної ситуації, в якій знаходиться територіальна громада на момент початку складання та реалізації Програми комплексного відновлення. Опис цих передумов реалізується через низку ключових припущень, з врахуванням яких розробляється відповідна Програма, наприклад, це можуть бути наступні припущення (рис. 2.11):

Реалізацію заходів програми можна буде розпочати у 2026 році, якщо бойові дії на території громади не ведуться та територію не заміновано
Економічна ситуація в громаді та країні суттєво не погіршується
Операційні умови відновлення є зрозумілими для місцевої влади та інших категорій стейкхолдерів
Нові технології відновлення доступні, у тому числі за рахунок реалізації програм транскордонного співробітництва
Інфраструктурні проєкти фінансуватимуться за кошти Державного бюджету, обласного бюджету та спеціально створених фондів
Державна політика сприятиме відновленню постраждалих громад
Штучні перепони щодо відновлення для місцевої влади не створюються

Рис.2.11 Передумови здійснення відновлювальних процесів відтворення життєдіяльності громад Запорізької області

Зауважимо, що розглянуті базові передумови є прогнозою категорією, яка може бути змінена в залежності зовнішніх обставин. Далі для здійснення процесу публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону з врахуванням розглянутих передумов необхідно оцінити стану їх інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення.

2.3 Оцінка стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад

Шляхом поєднання результатів оцінювання фінансової спроможності та забезпеченості відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області засобами SWOT-аналізу та PESTEL-аналізу, а також визначених передумов їх відновлення, можна сформувати «дерево пріоритетів» відновлення та розвитку окремої територіальної громади області (рис. 2.12).

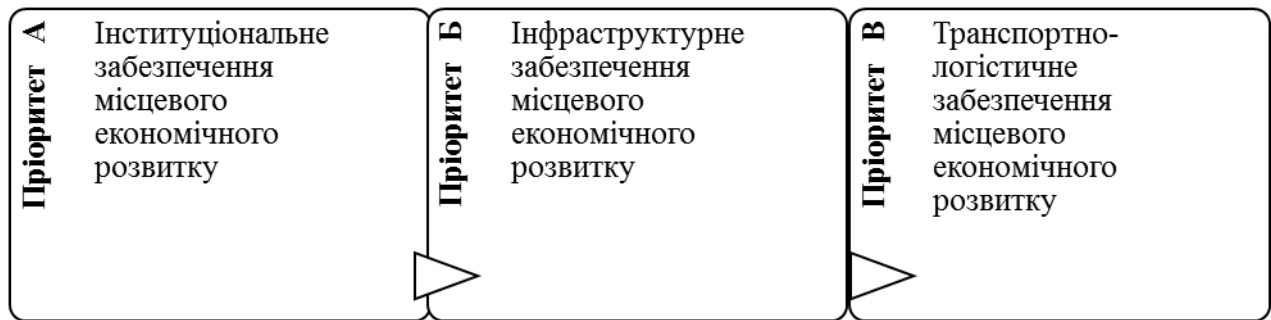

Рис. 2.12 «Дерево пріоритетів» забезпечення повоєнного місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області

Отже, місцевий економічний розвиток територіальних громад Запорізької області значною мірою залежить від характеристик інституційного середовища, зокрема, системою правил, норм, традицій поведінки суб'єктів економічних відносин тощо. Ці обмеження формують систему стимулів підприємницької активності і значною мірою визначають спектр можливого вибору (формального і неформального) цілей суб'єктів місцевої економічної системи щодо повоєнного економічного розвитку, і навіть способів досягнення цих цілей [59, С.140]. Інституціональне забезпечення місцевого економічного розвитку передбачає побудову між суб'єктами місцевої економіки стійких та впорядкованих відносин, які дозволяють ініціювати, ресурсно забезпечувати та поширювати відповідні відтворювальні процеси у громаді. Також інституційне середовище представляється як сукупність формальних та неформальних інститутів, що функціонують у громаді, зокрема, інститут інноваційних процесів, інститут підприємництва, інститут власності, правовий інститут тощо.

Оцінка стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області включає аналіз ефективності місцевого самоврядування та його здатності впливати на фінансову спроможність громад із використанням адаптованої моделі 10-бального тесту Кена Брауна [60, С.45]. Для такої оцінки ми використали актуальну інформацію за 1 квартал 2025 року (Додаток К).

За результатами проведених розрахунків отримано відповідні значення, на підставі яких сформовано узагальнені результати оцінки впливу стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку на фінансову спроможність територіальних громад Запорізької області (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Оцінка впливу стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку на фінансову спроможність територіальних громад Запорізької області за 1 півріччя 2025 року*

Рівні спроможності ТГ	Загальна кількість ТГ з відповідним рівнем спроможності	% від загальної кількості ТГ
Високий	6	24,0
Оптимальний	1	4,0
Задовільний	6	24,0
Низький	7	28,0
Критичний	5	20,0
Разом	25	100,0

**Складено автором*

За результатами оцінювання стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку 6 територіальних громад Запорізької області віднесено до категорії високого рівня спроможності (24% від кількості громад, по яких здійснювалося оцінювання). В діапазоні оптимального рівня знаходиться 1 громада (4%). До задовільного рівня віднесено 6 територіальних громад (24%), а до категорії з низьким рівнем належить 7 територіальних громад (28%). До категорії з критичним рівнем інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку віднесено 5 громад (20%), до яких переважно належать громади, де ведуться активні бойові дії та існує значна загроза окупації. Схематично даний розподіл наведено на рис. 2.13.

Разом з тим зазначаємо, що результати оцінки ефективності інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку не завжди відповідають низькому або критичному рівню фінансової спроможності громади. Цей факт може бути свідченням як незначної ролі органів місцевої влади у процесі управління розвитком території, так і поточної воєнної

ситуації, включаючи близькість до лінії фронту та загрозу тимчасової окупації частини територій. Обидва варіанти є вкрай песимістичними.

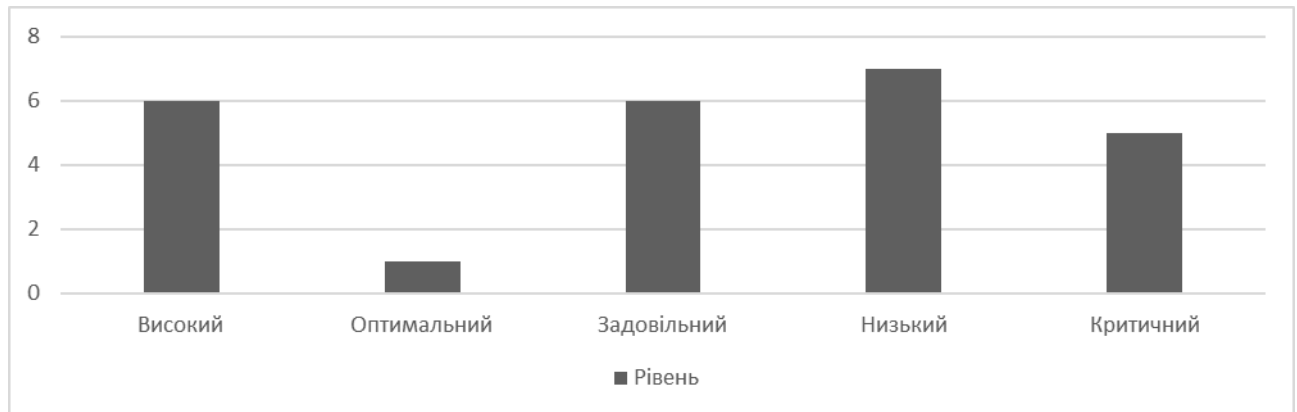

Рис. 2.13 Розподіл громад Запорізької області в залежності від впливу стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку на їх фінансову спроможність за I півріччя 2025 року

Наступним пріоритетом є інфраструктурне забезпечення місцевого економічного розвитку як комплекс галузей економіки, об'єктів та структур, що становлять основу функціонування соціально-економічної системи територіальних громад Запорізької області (Додаток Л) .

Так, виробнича інфраструктура визначає рівень соціально-економічного благоустрою громад та виконує інтеграційну функцію, тобто забезпечує рух економічних ресурсів та інформації між галузями та окремими територіальними громадами. Соціальна інфраструктура забезпечує відповідних задоволення споживчого попиту населення територіальних громад у суспільних благах, а її діяльність можлива лише на основі спільної партнерської взаємодії державної влади та місцевого самоврядування з використанням цілеспрямованих методів публічного управління (програмно-цільове планування, проєктне управління, державні та регіональні цільові комплексні програми, що передбачають усі наявні варіанти фінансування повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад тощо) [61, С.130].

Транспортно-логістичне забезпечення місцевого економічного розвитку, тобто наявність розвиненої транспортної інфраструктури та якісної логістики, що забезпечує її функціонування, впливають на ефективність, оперативність, надійність та безперебійність постачання процесів повоєнного відновлення необхідними ресурсами. При цьому кожна громада має унікальні логістичні властивості, які значною мірою залежать від стану та характеристик транспортної інфраструктури, а також від ефективності функціонування розподільних центрів, здатних надавати послуги на цій території [62, С.130]. Зауважимо, що в умовах воєнного стану процес вантажоперевезень у Запорізькій області стикається із значними труднощами, викликаними бойовими діями, значними руйнуваннями та особливостями розташування вантажно-логістичних об'єктів, які часто розподілені на території громад нерівномірно.

Що стосується оцінки стану інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області, то на даний період це надскладне завдання, так як у публічному доступі відсутня актуальна інформація (Звіти щодо підсумків соціально-економічного розвитку Запорізької області містять розділи з обмеженим доступом). Відповідні дані є лише за період до повномасштабного вторгнення, що не дозволяє зробити адекватну оцінку стану вказаного забезпечення місцевого економічного розвитку громад області.

Виходячи з вищевикладеного, надалі для забезпечення повоєнного місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області зосередимося на побудові «дерева цілей» як ключового інструменту планування та управління процесами відновлення. Основою побудови є вищенаведене «дерево пріоритетів», які, у свою чергу, є своєрідними «надцілями», де групуються загальні орієнтири та завдання Плану відновлення.

Як приклад, побудуємо «дерево цілей» для оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області. Зважаючи на багаточисельність цілей, «дерево цілей»

складно представити графічно, тому наводимо його у вигляді таблиці (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

«Дерево цілей» для оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області*

Стратегічна ціль	Оперативна ціль
1	2
Пріоритет А Інституціональне забезпечення місцевого економічного розвитку	
1	2
A1 Розбудова системи інноваційної діяльності	A1.1 Розвиток інститутів освіти, науки і технологій, що сприяють формуванню ефективної системи інноваційної діяльності
	A1.2 Створення сприятливих інституційних умов для інноваційного зростання
	A1.3 Формування ефективної системи інноваційної діяльності
A2 Розбудова системи власності	A2.1 Визнання нікчемними окупаційні акти «націоналізації» та примусового відчуження власності
	A2.2 Забезпечення прозорості верифікації документів
	A2.3 Відновлення правового режиму власності та формування справедливої системи правосуддя на звільнених територіях
	A2.4 Розробка механізмів координації між державою, страховиками та міжнародними фондами
A3 Розбудова сфери підприємництва	A3.1 Розвиток місцевої регуляторної політики, покращення взаємодії між владою та бізнесом
	A3.2 Впровадження технологій цифровізації
A4 Розбудова системи публічного управління	A4.1 Створення координаційних органів, які відповідають за управління процесами відновлення
	A4.2 Розробка комплексних програм відновлення на рівні області, громади (оцінка збитків, визначення пріоритетів та конкретних заходів)
	A4.3 Впровадження систем моніторингу та оцінки виконання планів відновлення
	A4.4 Передача відповідних повноважень на рівень громад, щоб вони могли самостійно приймати рішення щодо відновлення своїх територій
Пріоритет Б Інфраструктурне забезпечення місцевого економічного розвитку	
B1 Відновлення житлового фонду	B1.1 Інвентаризація ушкоджень та визначення потреб населення у житлі
	B1.2 Визначення критеріїв відбору проєктів відновлення
	B1.3 Забезпечення прозорих конкурсів при відборі виконавців
	B1.4 Залучення як державних, так і міжнародних донорів, приватних інвестицій тощо
	B1.5 Створення умов для швидкого узгодження та реалізації проєктів (спрощення дозволів)

1	2
Б2 Відновлення об'єктів житлово-комунального господарства	Б2.1 Визначення обсягів ушкоджень, пріоритетів, розробка планів відновлення
	Б2.2 Створення штабів, робочих груп, департаментів, які відповідають за ЖКГ та відновлення
	Б2.3 Залучення бюджетних коштів, міжнародної допомоги, інвестицій, механізму субвенцій
	Б2.4 Контроль за підрядниками, якістю робіт, термінами
	Б2. Залучення жителів громад у процес відновлення
Б3 Відновлення об'єктів енергетичної інфраструктури	Б3.1 Створення єдиних центрів для об'єднання зусиль державних структур (Міненерго, МВС, ДСНС) та місцевої влади для узгодження робіт
	Б3.2 Спрощення тендерних процесів, процедур погоджень для оперативного початку процесу відновлення об'єктів
	Б3.3 Першочергове виділення бюджетних коштів, у тому числі з резервних фондів, відновлення енергетичних об'єктів
	Б3.4 Прискорене зведення захисних споруд навколо об'єктів енергетики
	Б3.5 Використання технологій децентралізації та відновлюваної енергії
Б4 Відновлення системи соціального захисту населення	Б4.1 Оцінка пошкоджень, планування заходів щодо пріоритетів відновлення інфраструктури
	Б4.2 Перегляд та адаптація систем соціальної підтримки з урахуванням нових потреб громади після війни, спираючись на принципи стійкості та інклюзивності
	Б4.3 Координація зусиль центральної та місцевої влади
	Б4.4 Інтеграція із системами попередження для стійкості до майбутніх ризиків
	Б4.5 Залучення міжнародних ресурсів та експертизи (наприклад, ООН)
	Б4.6 Самостійне вирішення питань місцевим самоврядуванням
Б5 Відновлення системи надання публічних сервісів та послуг	Б5.1 Оцінка стану системи надання публічних сервісів та послуг
	Б5.2 Оцінка потреб наявного населення громад у публічних послугах
	Б5.3 Розробка стратегій та програм відновлення з врахуванням наявних можливостей фінансування
	Б5.4 Розробка проєктів відновлення
	Б5.5 Забезпечення доступності публічних сервісів та послуг і ефективності функціонування відповідної інфраструктури
Б6 Відновлення функціонування закладів освіти, охорони здоров'я та культури	Б6.1 Оцінка обсягу робіт
	Б6.2 Розробка планів відновлення з урахуванням нових ризиків та потреб (наприклад, розширення реабілітаційних послуг)
	Б6.3 Залучення фінансування (держбюджет, міжнародна допомога, приватні інвестори)
	Б6.4 Впровадження сучасних систем управління (цифровізація, прозорість)
	Б6.5 Прозоре інформування громадськості про перебіг відновлення
	Б6.6 Створення безпечних просторів при закладах освіти, культури та охорони здоров'я
Б7 Відновлення місцевої економіки	Б7.1 Вивчення процесів виробництва, інвестицій, зайнятості та рівня життя в окремій громаді
	Б7.2 Розробка довгострокових регіональних стратегій відновлення з врахуванням специфіки громади

1	2
Б7 Відновлення місцевої економіки	Б7.3 Передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень для прийняття рішень щодо відновлення
	Б7.4 Створення спеціальних режимів використання земель та пілг для інвесторів, стимулювання інвестиційної активності
	Б7.5 Забезпечення взаємодії органів влади, бізнесу та місцевої спільноти
Б8 Створення безпекового середовища	Б8.1 Будівництво сучасних укриттів з доступністю 24/7 та створення кризових кімнат
	Б8.2 Розвиток системи відеоспостереження у громаді
	Б8.3 Проведення інформаційних кампаній щодо дій населення у різних безпекових ситуаціях
	Б8.4 Створення центрів фізичного та ментального здоров'я, реабілітації військових
Пріоритет В Транспортно-логістичне забезпечення місцевого економічного розвитку	
В1 Відновлення об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури	В1.1 Початкова діагностика стану інфраструктури, визначення обсягів робіт
	В1.2 Розробка проектів відновлення з урахуванням сучасних технологій та безпеки
	В1.3 Виконання контрактних процедур, вибір підрядників, контроль якості та термінів робіт
	В1.4 Залучення бюджетних коштів, інвестицій, а також коштів різних фондів по відновленню
В2 Територіально-просторовий розвиток	В2.1 Формування сталої системи просторового розвитку громад
	В2.2 Розвиток магістральної транспортної інфраструктури як інструменту вбудовування області в міжнародні та вітчизняні транспортні коридори
	В2.3 Підвищення зовнішньої та внутрішньої транспортної доступності та конкурентоспроможності
	В2.4 Забезпечення зв'язків територіальних громад різного рівня між собою та з малими та середніми містами, сільськими територіями, розташованими за межами області
В3 Відновлення об'єктів інфраструктури електронних комунікаційних мереж	В3.1 Збір даних про стан вузлів зв'язку та ліній передач з використанням систем автоматичного контролю
	В3.2 Визначення першочерговості відновлення об'єктів
	В3.3 Капітальний ремонт та модернізація мереж до проєктних показників

*Складено автором

Заходи (оперативні цілі), що відображені у таблиці, визначені та структуровані у відповідності до припущень щодо можливого діапазону дій з відновлення та розвитку як за умови закінчення війни, так і за умови її продовження з певними наслідками. Для кожної групи ключових заходів визначаються відповідні індикатори, приклади яких наведені у Додатку М.

Наведена сукупність індикаторів є досить гнучкою, оскільки відображаються більшість змін, що відбуваються в інституціональному, інфраструктурному та транспортно-логістичному забезпеченні місцевого економічного розвитку територіальних громад області, включаючи ресурсні та результативні характеристики, тобто є можливим розгляд даних показників у територіальному розрізі. Даний перелік індикаторів, безумовно, не остаточний, оскільки деякі з викладених вище показників у процесі практичного використання можуть вимагати певних доповнень з метою обґрунтування концепції та програмних рішень щодо збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області.

Висновки до розділу 2

На основі виконаного обґрунтування передумов повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку в системі місцевого самоврядування Запорізької області робимо наступні висновки:

1. Аналіз організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області показав, що окремі територіальні громади області характеризуються нерівномірністю впливу війни на їх місцевий економічний розвиток, що призводить до формування різних передумов повоєнного відновлення та різних підходів до публічного управління у таких громадах. Як один із показників ефективності організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області щодо здатності виконувати свої функції в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення, проаналізовано рівень виконання бюджетів територіальних громад області щодо динаміки надходжень до загального фонду місцевих бюджетів за 2022-2024 рр. та основних джерел доходів. Встановлено, що за час війни (2022-2025 рр). частка громад області із критичною фінансовою спроможністю зросла від 0 до 44, тобто більш ніж 67% громад області зараз неспроможні функціонувати, відповідно, процеси повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку у цих громадах поставлені на паузу. Теж саме стосується і територіальних громад з низькою фінансовою спроможністю, яких

в області станом на 01.10.2025 р. налічується 10 і стан яких дуже близький до критичного. Відповідно зроблено висновок, що процеси повоєнного відновлення на даний час можуть плануватися у громадах з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого.

2. Аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області показав, що вони пов'язані з надіями на припинення військових дій, які на сьогоднішній день практично відсутні. У такому випадку для створення передумов для відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності необхідна розробка відповідних планів та стратегій такого відновлення на довгострокову перспективу, що дозволить системно підійти до цього процесу та визначити пріоритетні напрямки. Встановлено, що комплексного плану повоєнного відновлення, як на рівні регіону, так і на рівні більшості громад, в Запорізькій області немає, тобто процес планування відбувається в ручному режимі. Отже, для регіону необхідна детально розроблена Програма комплексного відновлення відповідних територіальних громад, яка повинна містити, зокрема, аналіз і оцінку різних факторів, що можуть вплинути на цей процес. Як приклад, розглянутий SWOT та PESTEL-аналіз передумов відтворення життєдіяльності окремої територіальної громади Запорізької області (з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого). На підставі такого аналізу сформовані базові умови повоєнного відновлення окремої територіальної громади, що допомагає визначити можливості та обмеження щодо майбутнього відновлення, а також стати основою для розробки відповідної стратегії області.

3. Для оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області побудовано «дерево пріоритетів» шляхом поєднання результатів оцінювання фінансової спроможності та забезпеченості відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад області засобами SWOT-аналізу та PESTEL-аналізу. Виконана оцінка стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області шляхом аналізу ефективності

місцевого самоврядування та його здатності впливати на фінансову спроможність громад за 1 квартал 2025 року із використанням адаптованої моделі 10-бального тесту Кена Брауна. Що стосується оцінки стану інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області, то на даний у публічному доступі відсутня актуальна інформація (Звіти щодо підсумків соціально-економічного розвитку Запорізької області містять розділи з обмеженим доступом, що не дозволяє зробити адекватну оцінку стану вказаного забезпечення. Для загальної оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області на основі «дерева пріоритетів» побудовано «дерево цілей» як ключовий інструмент планування та управління процесами відновлення. Заходи (оперативні цілі), що відображені у «дереві цілей», визначені та структуровані у відповідності до припущень щодо можливого діапазону дій з відновлення та розвитку територіальних громад області як за умови закінчення війни, так і за умови її продовження з певними наслідками. Для кожної групи ключових заходів визначені відповідні індикатори.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРОГРАМНИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗБАЛАНСОВАНОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Розробка регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій області

Як вже наголошувалося, такі інструменти відновлення місцевого економічного розвитку як оцінка збитків, втрат та потреб громад і територій після закінчення війни, надають можливість для кількісної оцінки потреб у відновленні та розробці відповідних стратегії. Однак вітчизняний досвід років війни показав, що задоволення потреб громад і територій, пов'язаних із відновленням, не повинен обмежуватися лише проведенням оцінок наслідків війкових дій. В цьому контексті Т.Кравченко та П.Гудзь також вважають, що перспективна модель публічної політики має формуватися не як «набір дискретних програм чи проектів, а як інтегрований, циклічний процес, що охоплює повний управлінський контур: планування – фінансування – виконання – моніторинг – коригування» [63, с.565]. Така модель не може бути ефективною без вбудованих функцій адаптивності, ризикорезистентності, інклюзивності, раціонального використання ресурсів та цифровізації управлінських рішень на всіх рівнях. Потрібний комплексний підхід до розробки рамкової концепції, яка забезпечить стійке відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій. Така концепція має допомогти уряду України та іншим заінтересованим сторонам сформулювати бачення відновлення, розробити відповідну стратегію, визначити пріоритетність дій, доопрацювати плани, а також передбачити вирішення проблем фінансування, реалізації та моніторингу самого процесу відновлення. Крім того, вона повинна містити інструменти для постійного

навчання та самостійної оцінки результатів, що сприяє безперервному вдосконаленню під час реалізації процедури повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку.

Важливим кроком на початку підготовки рамкової концепції відновлення місцевого економічного розвитку є формулювання бачення такого відновлення та його керівних принципів. Це дозволить органам місцевого самоврядування інформувати громадськість, зацікавлені сторони та партнерів про пріоритетні напрямки відновлення, а також заручитися підтримкою на національному та регіональному рівнях. Також формулювання бачення та керівних принципів повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на початковій стадії має важливе значення для забезпечення ефективного переходу від надання безпосередньої гуманітарної допомоги до середньострокового та довгострокового відновлення. Наприклад, під час зведення тимчасових притулків керівні принципи можуть передбачати застосування спеціальних будівельних матеріалів, які потім можуть бути використані вдруге для реконструкції житла тощо.

Отже, за допомогою розробки рамкової концепції повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку постраждалі громади зможуть більш ефективно керувати процесом об'єднання зусиль усіх партнерів. Крім того, завдяки існуванню рамкової концепції з управління відновленням, місцева влада зможе краще справлятися з подібними викликами у більш довгостроковій перспективі за допомогою реалізації узгоджених програм, які заповнюють прогалини між завданнями відновлення та розвитку. Наприклад, цілями таких програм можуть стати забезпечення стійкості житлових будівель до обстрілів, дотримання будівельних норм, системи соціального захисту населення тощо. Шляхом розробки концепції повоєнного відновлення органи місцевого самоврядування зможуть визначити пріоритетність заходів щодо зниження ризиків та забезпечення стійкості до майбутніх подібних викликів у межах короткострокових і довгострокових цілей розвитку громад та територій [63, С.65]. Низка дослідників вважає, що концепції відновлення на локальному рівні у визначенні пріоритезації інвестиційних програм мають базуватись на

комплексному поєднанні чотирьох ключових критеріїв: вимірюваної соціально-економічної значущості, підтвердженого або прогнозованого мультиплікативного ефекту з урахуванням довготривалого впливу, високої готовності технічної документації за наявності професійного менеджменту, а також екологічної й соціальної стійкості проєктів [64, С.1102]. Отже, на наш погляд, регіональна концепція збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області може полягати у наступному (рис.3.1).

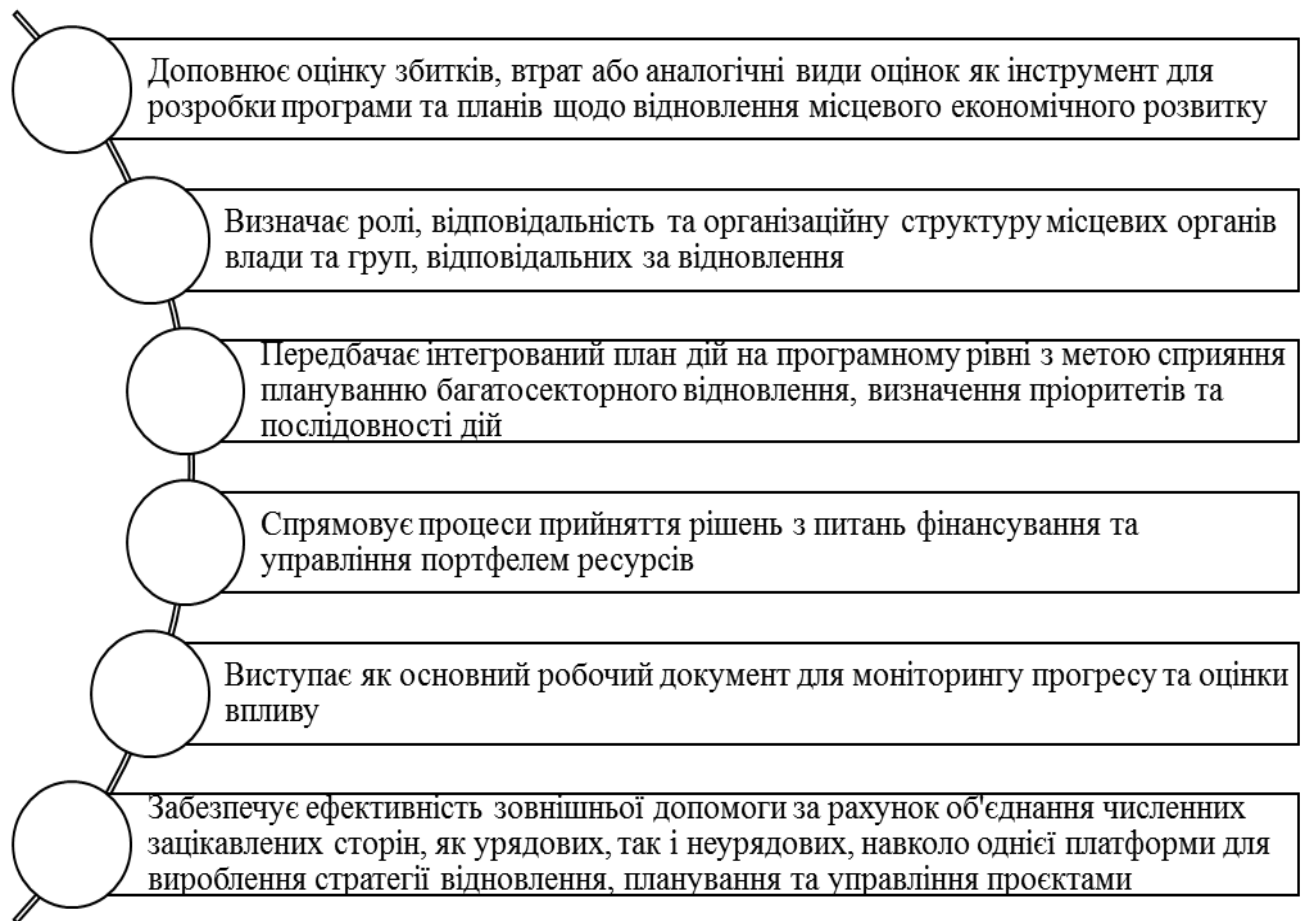

Рис.3.1 Призначення регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області

Разом з тим така концепція не носить приписний характер, тобто цей документ є гнучким, в якому пропонуються варіанти, що адаптуються з

урахуванням індивідуальних умов кожної громади області. У рамковій концепції глибоко не аналізуються питання, пов'язані з відновленням у конкретних секторах, а основна увага приділяється ширшим багатосекторним та міжгалузевим аспектам планування повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад Запорізької області.

Отже, регіональна концепція збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку громад Запорізької області – це інструмент для надання допомоги місцевій владі у плануванні стійкого відновлення після війни, яке є запорукою стабільного розвитку. Очікувані результати від реалізації рамкової концепції відновлення місцевого економічного розвитку громад Запорізької області повинні включати (рис. 3.2):

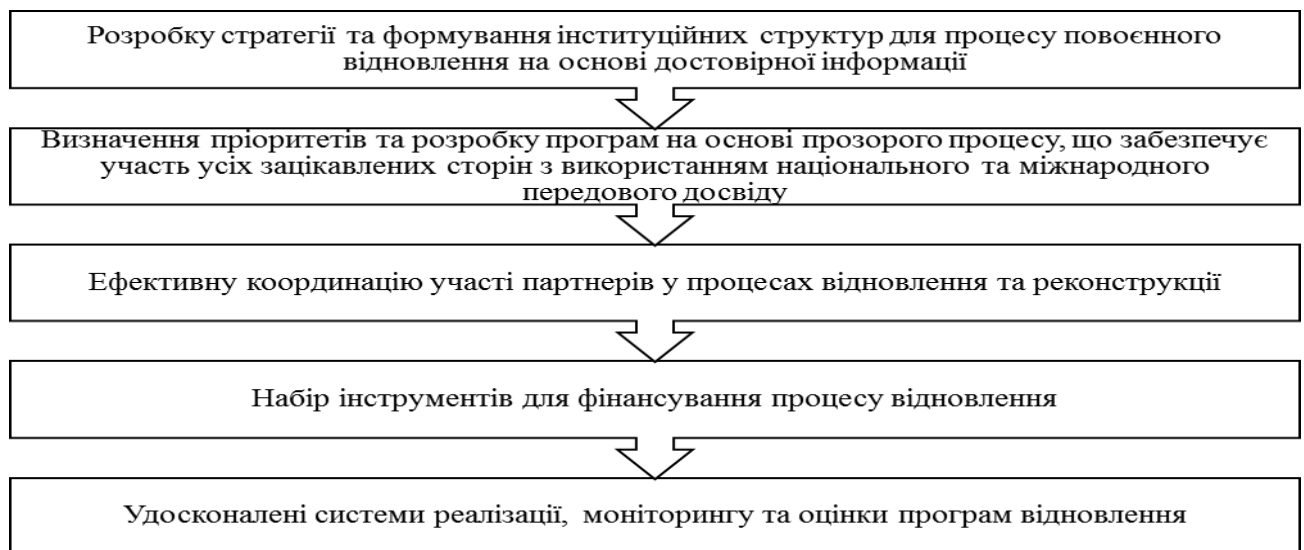

Рис.3.2 Очікувані результати від реалізації регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області

Для одержання зазначених результатів пропонуємо наступні етапи (модулі) розробки даної концепції, які розташовані в порядку відповідної послідовності кроків (рис. 3.3). Так, модуль 1 містить огляд ключових завдань та керівних принципів щодо оцінки наслідків військових дій на території відповідної громади області. Майже одночасно з проведенням оцінки загальної

шкоди та потреб у відновленні місцева влада разом з урядом країни може розпочати розробку політики та стратегії повоєнного відновлення.

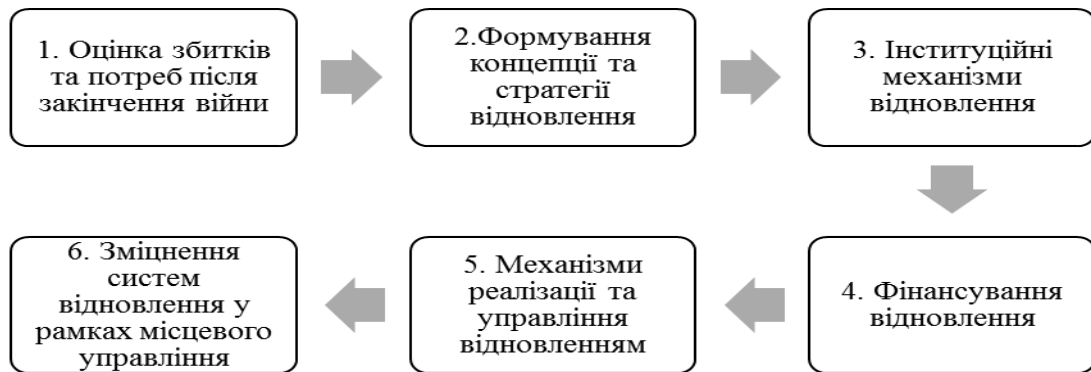

Рис.3.3 Етапи (модулі) розробки регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області

У модулі 2 описуються керівні принципи відновлення, передовий досвід та основні результати, пов'язані з розробкою програм інтегрованого, міжгалузевого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області. На додаток до розробки політики та стратегії успішного відновлення, важливу роль відіграють наявність та ефективна робота відповідних установ.

У модулі 3 описуються передова практика та основні результати, пов'язані з розвитком ефективних інституційних структур, керівництвом та управлінням людськими ресурсами для здійснення нагляду, координації та реалізації заходів щодо відновлення місцевого економічного розвитку.

У модулі 4 йдеться про основні фінансові питання, пов'язані з відновленням місцевого економічного розвитку у період після війни. Такі питання включають швидкий розрахунок економічних та фінансових наслідків військових дій, розробку бюджету відновлення, визначення джерел фінансування та створення механізмів для розподілу та відстеження фінансових потоків. Програми відновлення повинні бути реалізовані якнайшвидше; вони також покликані помітно покращити життя населення, що постраждало від війни.

Модуль 5 містить довідкову інформацію для забезпечення ефективної, справедливої, своєчасної та сприяючої покращенню умов життя реалізації програми відновлення місцевого економічного розвитку громад області.

У модулі 6 досліджуються різні варіанти реформ та удосконалення інституційних та законодавчих механізмів, які можуть бути розроблені та реалізовані до настання аналогічних ситуацій. Такі завчасні заходи є найкращим способом скорочення ризиків, пов'язаних із військовими діями.

Крім того, у запропонованій концепції передбачаються додаткові характеристики, загальні для всіх модулів:

- кожен модуль містить діаграми результатів, у яких рекомендується порівнювати процеси планування відновлення та намічені результати. Такі діаграми складаються з однакових компонентів: основних процесів планування, результатів та учасників;

- в кінці кожного модуля пропонується наводити контрольні переліки або чек-листи, які дозволяють цільовим аудиторіям оперативно перевірити, чи були враховані відповідні тематичні питання при розробленні концепції відновлення місцевого економічного розвитку громад області.

Далі в рамках нашого дослідження основну увагу приділимо змісту модуля 2, тобто розробці регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій на прикладі Запорізької області. Нагадаємо, що у модулі 2 описуються концепція, керівні принципи та відповідні стратегії, необхідні для досягнення інтегрованого повоєнного міжсекторного відновлення місцевого економічного розвитку громад області. При цьому зауважимо, що концепція – це основна ідея, задум, система поглядів та бачення мети (місії та цінностей), а стратегія – це загальний план дій та шлях для реалізації цієї концепції, що визначає основні кроки для досягнення бажаного результату. Отже, концепція формує фундамент (цілі та принципи), а стратегія – це дорожня карта (методи та правила), тобто як досягти цих цілей у довгостроковій перспективі [65, С.125].

Так, на наш погляд, формулювання концепції, розробку нормативно-правової бази та стратегій відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області можна розпочинати одночасно з оцінкою збитків (модуль 1), що дає можливість місцевій владі звернутися до постраждалих від війни громад для визначення сфери дії програм відновлення, що розробляються.

На рисунку 3.4 представлені процеси, яких, на наш погляд, необхідно дотримуватись при плануванні повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку.

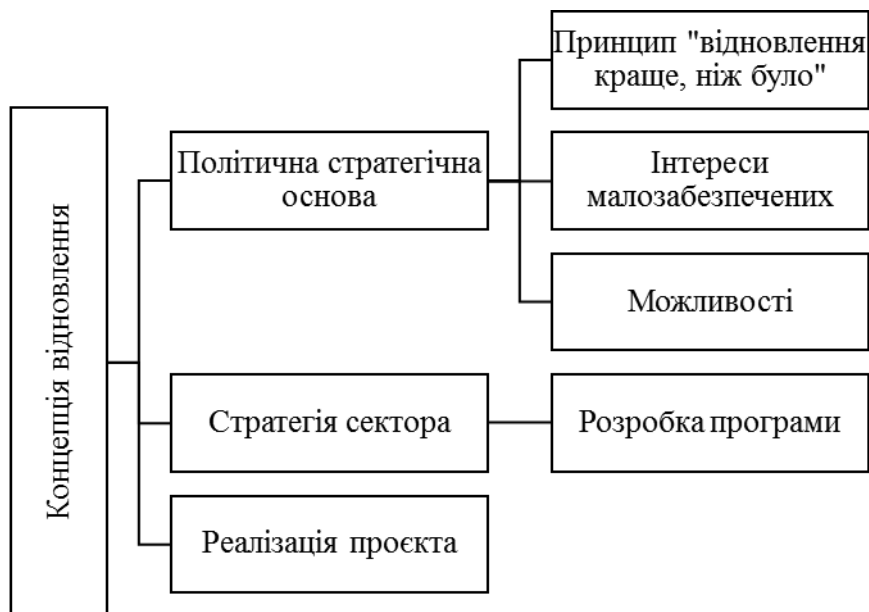

Рис.3.4 Процеси, яких необхідно дотримуватись при плануванні повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області

Як вже зазначалося, розробка регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області надає можливість місцевій владі визначити пріоритети відновлення та заручитися підтримкою на національному та регіональному рівнях. Концепція є відправною точкою для подальшого формулювання всього процесу

відновлення. Нижче описуються ключові елементи, які ми пропонуємо включити у концепцію процесу відновлення місцевого економічного розвитку області:

- розробка концепції повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області на найвищому місцевому рівні є принципово важливою умовою досягнення консенсусу серед усіх зацікавлених сторін. Місцева влада може запросити до участі в обговоренні бачення процесу відновлення внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін для створення діалогу та пошуку ідей. Підтримка з боку зацікавлених сторін полегшить процес спільного планування, а консультації, що проводяться на початковій стадії процесу відновлення, надалі сформулюють очікування постраждалих громад та партнерів з відновлення;

- забезпечення відповідності програм місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій. Концепція процесу повоєнного відновлення має відповідати більш широким та довгостроковим цілям у сфері місцевого економічного розвитку, а також стратегіям майбутнього економічного розвитку, тобто дана концепція допоможе забезпечити стратегічний зв'язок між плануванням місцевого розвитку до і після війни;

- включення принципу сталості та принципу «краще, ніж було» у концепцію процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку. При цьому рекомендується, щоб місцева влада приділяли особливу увагу декільком факторам: відновленню за принципом «краще, ніж було», рівності громадян перед законом, зниження їх вразливості, збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища;

- оптимізація процесу повоєнного відновлення секторів місцевого економічного розвитку. Якщо можливо, бачення процесу такого відновлення має охоплювати як державний, так і приватний сектор, а також заохочувати норми та принципи справедливого та недискримінаційного розподілу ресурсів та благ між фізичними особами та спільнотами. Завдання повоєнного

відновлення інфраструктури, як правило, домінують у процесах такого відновлення, проте не менш важливе значення повинно надаватися відновленню умов та засобів для існування громад області, які постраждали в результаті війни. Відновлення, спрямоване на задоволення потреб людей, може здійснюватися за допомогою відновлення приватного майна за рахунок прямих субсидій, якщо у місцевій владі вистачає коштів; або шляхом створення різних сприятливих заходів на законодавчому рівні, якщо це доцільно. Увага до потреб постраждалого населення також важлива для задоволення та управління очікуваннями громадськості [66].

Результати сформованої концепції процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області, яка може прийнятною для всіх зацікавлених сторін, наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Результати розробки регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області*

Процес	Результат	Учасники
1 Першим кроком при розробці рамкової концепції відновлення є визначення чіткого бачення відновлення на місцевому рівні. Важливо співвіднести це бачення з ширшою ситуацією розвитку країни та програмами розвитку та скорочення рівня бідності. Для щоб концепція була насправді ефективним, вона має враховувати думки численних зацікавлених сторін	1. Формулювання бачення процесу відновлення 2. Організація зустрічей з представниками населення для вироблення консенсусу в щодо концепції відновлення	<u>Провідний учасник:</u> Місцеві органи влади <u>Інші учасники:</u> Відомство, відповідальне за процес відновлення, національний уряд та міністерства, представники громадянського суспільства, населення та інші партнери
2. Необхідно, щоб бачення процесу відновлення цілком ясно визначало: а) пріоритетні цілі загального відновлення; б) стандарти; в) терміни реалізації; г) зацікавлені сторони;	Детальне опрацювання галузевих, географічних та функціональних елементів відновлення	<u>Провідний учасник:</u> Місцеві органи влади <u>Інші учасники:</u> Відомство, відповідальне за процес відновлення, національний уряд та міністерства

д) стратегічні пріоритети по секторах та громадам; е) функціональну відповідальність керуючих програмою відновлення		
--	--	--

**Складено автором*

Для того щоб на належному рівні фінансувати та реалізовувати програму повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку відповідно до концепції, місцевій владі необхідно працювати в рамках єдиного політичного курсу. При цьому концептуальні рамки програми повоєнного відновлення та відповідна нормативно-правова база розробляються на найвищому рівні прийняття рішень, у тому числі відомствами, які відповідають за планування та фінансування. Такі концептуальні рамки, на наш погляд, повинні включати наступні елементи (рис.3.5):

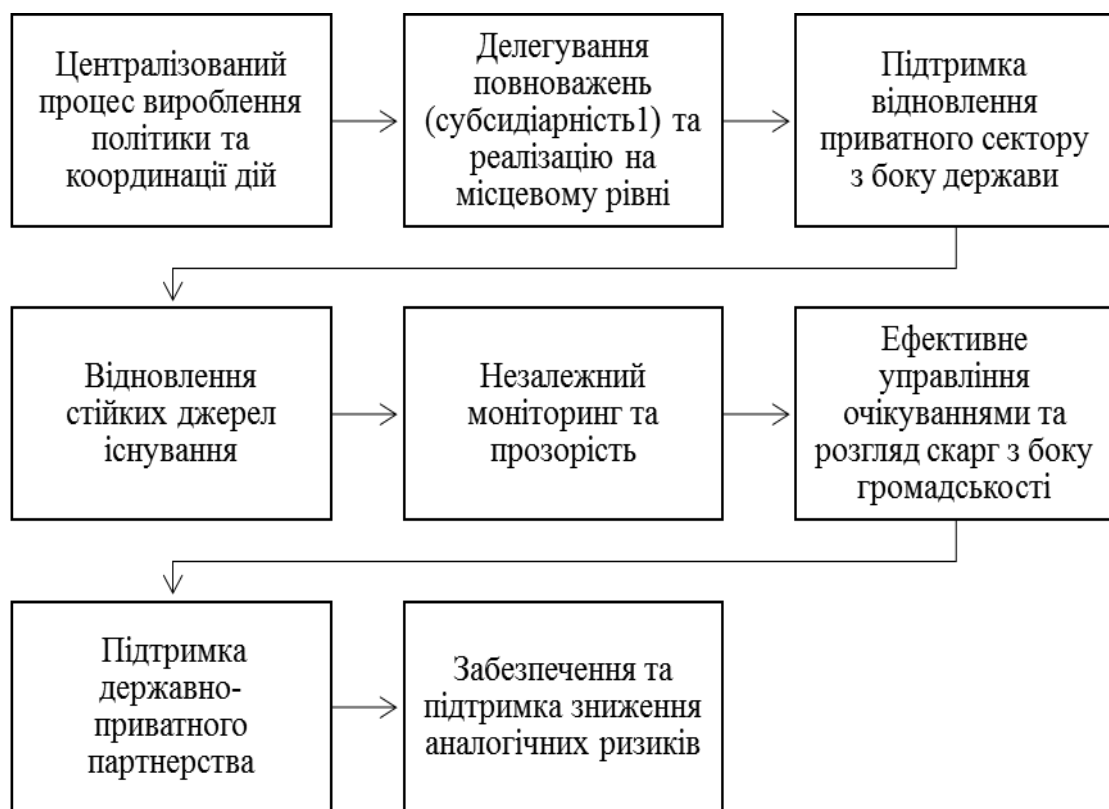

Рис.3.5 Концептуальні рамки для відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області

Для ефективного впровадження концепції повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області необхідно сформувати нормативну базу, яка визначає ключові принципи, порядок дій та

відповідальних учасників процесу. Така база забезпечує координацію між урядом, місцевими органами влади, галузевими відомствами та іншими зацікавленими сторонами, а також створює підґрунтя для пріоритетного відновлення громад і секторів економіки на основі оцінки їхніх потреб та потенціалу. Результати створення нормативної бази концепції повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Результати створення нормативної бази регіональної концепції
збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку
на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької
області***

Процес 1	Результат 2	Учасники 3
1. Уряд країни розробляє нормативну базу для процесу відновлення за підтримки з боку зацікавлених осіб на національному та місцевому рівні	1.Нормативно-правова база та керівні принципи відновлення 2.Розробка та застосування універсальних робочих принципів	Провідне відомство: Національне агентство з відновлення Інші учасники: Відомство, відповідальне за процес відновлення, національний уряд та місцеві органи влади, галузеві міністерства
2. Нормативна база визначає пріоритетні відновлення громад. Як правило, пріоритет та послідовність встановлюються у процесі оцінки збитків та втрат. Уряд інформує про свої пріоритети донорів, партнерів у процесі відновлення та постраждале населення	Визначення пріоритетних громад та секторів для включення в Програму відновлення	Провідне відомство: Національне агентство з відновлення Інші учасники: Відомство, відповідальне за процес відновлення, національний уряд та місцеві органи влади, галузеві міністерства

*Складено автором

Наступним кроком є визначення пріоритетних галузей для відновлення місцевого економічного розвитку відповідно з баченням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил та нормативною базою, з урахуванням оцінки збитків та потреб громад та територій. Зазвичай? програмне відновлення місцевого економічного розвитку виконується щодо таких секторів: житлове

будівництво в сільській/міській місцевості, водопостачання та санітарія, транспорт, електропостачання, телекомунікації, довкілля, джерела засобів для існування, соціальна захист, охорона здоров'я та освіта [67]. Також державним пріоритетом щодо концепції повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції є SMART- спеціалізація як регіональна стратегія інноваційного розвитку, спрямована на виявлення та підтримку унікальних конкурентних переваг регіону (галузей, технологій).

3.2 Побудова моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації

Загострення викликів, пов'язаних з війною, актуалізувало пошук інструментів, здатних ефективно мобілізувати внутрішні ресурси територіальних громад для досягнення цілей виходу з економічної кризи та повоєнного відновлення. Для того щоб адаптувати місцеві економічні системи до нових реалій, активно просуваються та впроваджуються моделі, засновані на принципах ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. Ці стратегічні пріоритети також є головним інструментом у механізмі створення моделі повоєнного відновлення для багатогалузевого та інтегрованого місцевого економічного розвитку громад Запорізької області.

При цьому ЄС інтеграція для регіонального розвитку, зокрема, Запорізької області – це шлях модернізації місцевої економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності товаровиробників області, вихід на світові ринки, насамперед, на ринок ЄС. У свою чергу, SMART-спеціалізація для Запорізької області – це концепція та політика інноваційного регіонального розвитку ЄС, яка сприяє економічному зростанню в регіонах через найкраще розкриття їх внутрішнього потенціалу [68, С.76].

Відповідно, модель повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області на основі ЄС інтеграції та SMART-спеціалізації – це стратегія, яка дозволяє регіону проявити свої унікальні конкурентні переваги, пов'язані з інноваціями, та сфокусувати на них обмежені ресурси (фінансові, наукові, кадрові) для забезпечення політики згуртування ЄС [69; 70].

Зауважимо, що євроінтеграційні процеси активно розвивалися у Запорізькій області ще з 2014 року. Зокрема, область демонструвала постійне зростання експорту до багатьох країн ЄС, а ці країни були лідерами серед інвесторів регіону, зокрема, Нідерланди, Естонія, Словаччина, Швеція та Кіпр. Також Запорізька область з 2018 року стала піотною з розробки концепції SMART-спеціалізації, а протягом 2019 року у співпраці з Європейською комісією було розпочато перший етап розробки відповідної стратегії (проведення кількісного та якісного аналізу усіх галузей економіки регіону та визначення напрямів розвитку SMART-спеціалізації). Так, у Стратегії розвитку Запорізької області на 2021–2027 роки однією із основних стратегічних цілей розвитку області була визначена «Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах SMART-спеціалізації) у національному та глобальному просторі». Також в даній Стратегії наведені результати дослідження від експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, які виявили для Запорізької області 19 видів економічної діяльності, що володіють інноваційним потенціалом [71] (Додаток Н).

Разом з тим, на наш погляд, у даній Стратегії формулювання пріоритетів ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації зводиться до деталізації видів діяльності в окремих сферах. Натомість, відсутня чітко визначена інноваційна компонента, яка має надавати імпульс структурним зрушенням в розвитку та повоєнному відновленні економіки регіону завдяки інноваційним перетворенням у найбільш конкурентоспроможних видах діяльності, відгалуженню нових виробництв, поєднанню потенціалу суміжних галузей тощо. Також у даній Стратегії спостерігається розмитість пріоритетів та включення до них значної кількості видів діяльності, занадто загальне

формулювання завдань та їх невідповідність певним пріоритетам, а інколи і відсутність поставлених завдань з деяких із пріоритетів. Помітно, що іноді вибір пріоритетів розвитку ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації області відбувається під впливом інтересів близьких до влади бізнес-груп внаслідок «зрощування» бізнесу з регіональними та місцевими органами влади.

Крім того, Стратегія, і, відповідно, пріоритети ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації області, були сформовані у мирний час. Однак, чинники воєнного часу значно вплинули на місцеву економіку Запорізького регіону, що призупинило або навіть зробило неможливим впровадження запланованих проєктів щодо ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. Разом з тим, як вже зазначалося, для повоєнного відновлення Україна обрала напрям інноваційного розвитку, який також має реалізовуватися на рівні регіонів. Крім того, для територіальних громад Запорізької області ЄС-інтеграція та SMART-спеціалізація забезпечить можливість залучати на певні проєкти кошти ЄС та іноземних приватних донорів.

Отже, необхідна побудова моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. Так, в умовах війни в області найбільш активно розвивається галузь ремонту та технічного обслуговування машин та обладнання. Інноваційний потенціал також має виробництво чавуну та сталі, коксу та продуктів нафтопереробки, вогнестійких виробів, кабелю, машин, обладнання, повітряних та космічних літальних апаратів, хімічної продукції, інструментів, а також продовольчих товарів [72, с.65]. Саме ці галузі та види діяльності, на наш погляд, можуть стати основою повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку громад області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації.

Таким чином, ключовими елементами моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, на наш погляд, повинні стати наступні (Додаток П).

Виходячи з цього пропонуємо наступні етапи розробки стратегії повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації (рис.3.6).

На першому етапі формування стратегії повоєнного відновлення ключовим завданням є комплексний аналіз галузевої структури економіки Запорізької області з метою виявлення базових і перспективних секторів регіональної спеціалізації. Такий аналіз дозволяє визначити економічні пріоритети розвитку, узгоджені з підходами ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, а також сформулювати підґрунтя для ефективного використання наявного ресурсного, інфраструктурного й інноваційного потенціалу регіону.

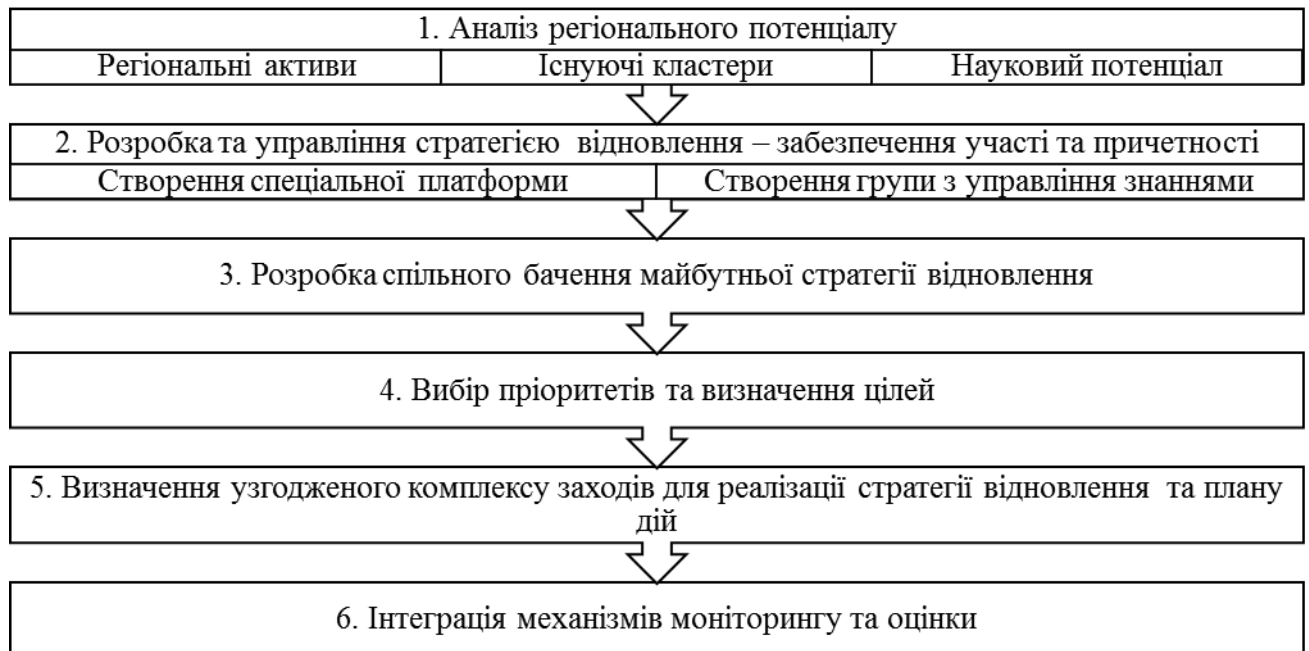

Рис. 3.6 Етапи розробки моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації

Так, на першому етапі розробки стратегії здійснюється аналіз регіонального потенціалу Запорізької області, який має охоплювати три основні аспекти (табл.3.3):

- активи регіону (технологічна інфраструктура);
- існуючі кластери;
- науковий потенціал.

Таблиця 3.3

Аналіз галузевого складу економіки Запорізької області для побудови моделі повоєнного відновлення в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації*

Сектори регіональної спеціалізації	Склад	Мета	Необхідна умова
1	2	3	4
Базові сектори регіональної спеціалізації, у т.ч.			
Ресурсно-сировинний	-нафтогазовий; -гірничо-металургійний; -лісопромисловий; -машинобудівний;	Посилення конкурентних переваг галузей спеціалізації регіону	Розвиток існуючих локальних ринків конкурентоспроможної продукції

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4
	-агропромисловий		
Інфра-структурний	-транспортний; -енергетичний; -будівельний	Посилення конкурентних переваг галузей спеціалізації регіону	Розвиток існуючих локальних ринків конкурентоспроможної продукції
Високо-технологічний сектор	-глибока переробка мінерально-сировинних ресурсів; -високі переділи виробництва продукції	Розвиток нових сфер діяльності на регіональному рівні	Розвиток та формування нових ринків (локальних, національних, міжнародних)
Сектор «Економіка знань»	-розумні середовища; -розумні системи; -розумні виробництва; -розумний регіон	Формування потенціалу креативної промислової діяльності для майбутньої диверсифікації структури сировинної економіки, створення нових ринків	Досягнення синергетичного ефекту від інтеграції регіональних центрів виробництва, споживання та науково-дослідних робіт

*Складено автором

Таким чином, сектори, що стрімко розвиваються (високотехнологічний, «економіка знань») повинні виконати роль «локомотива», що забезпечить перехід базових, інфраструктурних галузей та економіки області в цілому до інноваційної моделі розвитку. Врахування у даній моделі цих секторів дозволить досягти наступних ефектів повоєнного регіонального розвитку:

- забезпечити технологічний розвиток ресурсно-сировинного та інфраструктурного секторів економіки області за рахунок широкого спектру мультиплікативних ефектів від впровадження перспективних технологій. У результаті повинна скоротитися технологічна багатоукладність та знизитися диференціація інноваційного розвитку у галузях економіки регіону;
- захистити економіку регіону від ризиків коливання зовнішньоекономічної кон'юнктури на сировинні ресурси та негативного впливу геополітичних факторів;
- збільшити бюджетні надходження від усіх секторів економіки, що дозволить спрямувати їх на розвиток соціальної інфраструктури області;
- скоротити диференціацію доходів населення регіону, зайнятого в різних секторах економіки, за рахунок потенційної можливості отримання надприбутків (зростання прибутку) від впровадження та реалізації інноваційної продукції (матеріали, технології, товари, послуги);
- обмежити міжсекторальну мобільність трудових ресурсів за рахунок посилення диференціації вимог до професійних компетенцій працівників у трьох секторах економіки. В результаті процеси підготовки професійних кадрів у регіональній системі освіти стануть більш зрозумілими та науково-обґрунтованими.

Отже, ефекти розвитку сектора «економіка знань» у повоєнному відновленні економіки регіону полягають у диверсифікації її структури, забезпечення високої доданої вартості в обробних галузях, вихід на принципово новий рівень у системах місцевого управління, випуск продукції, здатної претендувати на світове лідерство у нових секторах. Необхідною умовою переходу до мультисекторної моделі відновлення та розвитку економіки регіону є зміна принципів управління попитом на інновації на основі мережових моделей та концепції SMART-спеціалізації. Як джерела технологій та професійних компетенцій розглядаються не тільки створення власних материнських технологій у рамках території регіону, а і їх запозичення та адаптація.

Розробка та управління стратегією відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації також полягає у створенні спеціальної платформи для спільної роботи, яка дозволить об'єднати ряд зацікавлених сторін для її реалізації. При цьому процес підприємницького пошуку має (політично) підтримуватись та ретельно мотивуватися. У якості керівної основи цього процесу необхідно створити відповідний управлінський колектив – групу з управління знаннями, що повинна складатися із ключових зацікавлених сторін та експертів і ряду тематичних робочих груп (наприклад, кластерних, технологічних). Все це буде сприяти формуванню спільного бачення майбутньої стратегії відновлення в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації з урахуванням усіх зацікавлених сторін.

На стадії вибору пріоритетів повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації необхідно визначити 2-4 ключові галузі, де регіон може «виграти» у світовому масштабі. Також надзвичайно важливо сформулювати повний послідовний набір заходів, єдиних інструментів, спільних бюджетів з урахуванням застосування різних економічних механізмів процесу такого відновлення. Також дана стратегія має бути реалізована в рамках конкретної «дорожньої карти», тобто спочатку доцільно у невеликих масштабах просувати пілотні проєкти з метою перевірки, перш ніж приймати рішення про впровадження їх у більш широкому масштабі.

Вибір механізмів моніторингу та оцінки відповідної стратегії повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації повинен враховувати її ефективність, а також зміни у стратегічному контексті між регіонами-партнерами та у зовнішньому середовищі (наприклад, глобальні військові виклики, динаміка ринків, нові технологічні тенденції тощо), що дозволить оновлювати, адаптувати цю стратегію, незважаючи на мінливі умови. У більшості випадків елементи моніторингу та оцінки наводяться в самій стратегії та відображаються у відповідному плані дій. Система експертної оцінки може бути ефективним

елементом моніторингу стратегії, а також виступати як мотиваційний чинник серед регіонів, що співпрацюють.

Для регіонів з технологічно багатуукладною економікою, до яких належить і Запорізький, представлена модель місцевого економічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації дозволить розробляти різні сценарії повоєнного відновлення для територіальних громад, диференційовані за масштабами технологічного лідерства, а саме:

– «Нішеве лідерство» – сценарій, що характеризує, з одного боку, процеси вбудовування регіональних центрів виробництва у виробничо-технологічні ланцюжки глобальної економіки та відтворення продукції попереднього покоління. З іншого боку, – це процеси переходу на технології та обладнання нового покоління наукомістких виробництв у локальних секторах економіки регіону [68, С.147];

– «Локальна технологічна конкурентоспроможність» – сценарій, що базується на створенні материнських технологій та інноваційних професійних компетенцій як результатів власних досліджень та розробок у секторах традиційної спеціалізації регіону (ресурсно-сировинному, інфраструктурному, обробному);

– «Міжнародна технологічна конкурентоспроможність» – сценарій, орієнтований на застосування результатів унікальних наукових досліджень та технологічних розробок (проривні технології, технології - інтегратори, технології «економіка знань») до нових секторів економіки, що стрімко розвиваються [68, С.150].

Структура потенціалу інноваційно-технологічної системи Запорізького регіону для реалізації сценаріїв та стратегій повоєнного технологічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації представлена у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Структура потенціалу інноваційно-технологічної системи громад
Запорізького регіону для реалізації сценаріїв та стратегій повоєнного
відновлення в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації***

Тип стратегії	Центри виробництва	Центри споживання	Центри НДДКР
1	2	3	4
Міжнародна технологічна конкуренто спроможність	-середні та малі інноваційні технологічні підприємства; -суб'єкти високотехнологічного сектора	-підприємства на ринках перспективних технологій (ІК, біо та нанотехнології, виробники інноваційних продуктів (матеріали, композити);	-науково-дослідні інститути (НДІ) Академії Наук; -галузеві НДІ; -промислові НДДКР; -промислово-технологічні консорціуми; -центри трансферу технологій; -центри фінансування; -центри інноваційної інфраструктури (дизайн,

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4
		-закордонні компанії (експорт); - населення	нанотехнологічні центри, промислові парки); -центри професійних компетенцій (ВНЗ)
Локальна технологічна конкуренто спроможність	-промислові підприємства – суб'єкти національних виробничих технологічних ланцюжків; –середні та малі інноваційні технологічні підприємства – суб'єкти високо технологічного сектора економіки	-підприємства на існуючих ринках, що випускають нову продукцію нового покоління за рахунок застосування технологічних інновацій, підвищення ефективності виробництва	
«Нішеве лідерство» нові сектори економіки регіону: -високо-технологічний; -сектор «економіки знань»	Великі компанії – суб'єкти національних програм виробництва високотехнологічних продуктів	Підприємства у сегментах інноваційної економіки регіону, що виробляють нові продукти на базі нової технологічної платформи	-промислові НДДКР (інжинірингові та дослідницькі центри); -центри трансферу технологій (сервісні та проєктні організації, орієнтовані на імпорту технологій);
«Нішеве лідерство»	- ФПГ видобувних галузей;	– держава, галузеві споживачі регіону,	-центри фінансування; -центри

базові сектори економіки регіону: -ресурсно-сировинний; -інфраструктурний	- великі компанії – суб'єкти національних програм виробництва високотехнологічних продуктів	країни; –закордонні компанії (експорт): – населення	інноваційного виробництва; -центри професійних компетенцій (закордонні науково-дослідні лабораторії, університети, бізнес-школи, найбільші галузеві вузи України, регіону)
---	---	---	---

**Складено автором*

Оскільки стратегія повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації базується на виборі технологій, здатних забезпечити різним громадам (територіальним утворенням) області різні рівні технологічного лідерства (нішеве, локальне, міжнародне), відповідні організаційно-структурні моделі повинні бути розроблені для кожного типу стратегії у кожному галузевому секторі економіки. В результаті формується інформаційне поле технологічного розвитку, що відображає існуючі на території Запорізького регіону центри виробництва продукції (послуг), необхідні їм потенційні ринки збуту та центри НДДКР для розробки, впровадження та масштабування даних технологій.

Отже, регіональна стратегія повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації являє собою інтегровані регіональні програми економічного відновлення, які повинні бути засновані наступних принципах:

- фокусування програм підтримки та інвестицій на ключових пріоритетах повоєнного відновлення та розвитку наукомісткого виробництва в області. Кількість пріоритетів має бути дуже обмеженою, щоб сконцентрувати ресурси та вийти у лідери щодо їх реалізації, створивши критичну масу інновацій;

- орієнтація на сильні сторони та індивідуальні конкурентні переваги окремих громад регіону. В даному випадку враховуються ресурси, доступні громадам області, які можуть бути використані для повоєнного розвитку та зростання;

- заохочення стейкхолдерів до активної участі у регіональному розвитку — визначення пріоритетів, що здійснюється знизу вгору, тобто зацікавлені сторони формують інформацію, а влада оцінює результати та підтримує інфраструктуру;
- підтримка інновацій шляхом стимулювання інвестицій бізнес-сектору;
- використання надійних систем моніторингу та оцінки, а також механізмів вибору альтернативних варіантів моделі повоєнного відновлення.

Для ефективної реалізації стратегії повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації також потрібне відповідне обґрунтування державної і регіональної політик підтримки, у першу чергу прифронтових регіонів.

3.3 Обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні

Політика підтримки місцевого економічного розвитку в повоєнній Україні в даний час набуває особливої актуальності, оскільки вона є базою для прийняття регіональних програм, на основі яких місцевими органами вживається система заходів щодо повоєнного відновлення. На практиці питання обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку найчастіше виникає саме щодо прифронтових територій, які зазнають значних складнощів у розвитку, насамперед, економіки та соціальної сфери, де переважають кризові тенденції.

Підтримка місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні з метою відбудови та відновлення економіки може і повинна реалізовуватися у поєднанні засобів та інструментів згідно визначених пріоритетів. Варто зазначити, що повинні бути задіяними не тільки, як зазначається науковцями та фахівцями, фінансові ресурси інвестування місцевих програм розвитку [64; 65], але, насамперед, нова якість публічного

управління та адміністрування [73; 74], зокрема у царині локального та регіонального лідерства [75], та сервісизації адміністративних послуг [76; 77], впровадження цифровізації [78], зокрема в управлінні громадами та локальними проєктами на основі SMART-технологій [70] та цифрових інструментів у: підприємстві та державної підтримки підприємства [79; 80; 81], кластерних ініціатив та мережевих утворень [82] тощо.

Зауважимо, що в період військових дій у прифронтових регіонах, зокрема, і у Запорізькому, важко приймати відповідні управлінські рішення, так як це пов'язано з низкою обставин, які неможливо передбачити. При цьому політика підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку для таких регіонів формується на двох рівнях.

Перший рівень – національний (державний) – це побудова системи підтримки прифронтових регіонів в повоєнній Україні з метою максимізації добробуту суспільства в цілому (а не кожного конкретного регіону), а також для згладжування міжтериторіальних пропорцій повоєнного розвитку. Державна регіональна політика підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні на цьому рівні спрямована на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку окремих регіонів, скорочення рівня міжрегіональної диференціації в соціально-економічному стані та покращення якості життя населення. Збалансований територіальний повоєнний розвиток України передбачає орієнтацію на забезпечення умов, що дозволяють кожному регіону мати необхідні та достатні ресурси для забезпечення гідних умов життя громадян, комплексного розвитку та підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів [83].

Досягнення цієї мети можливо забезпечити в ході реалізації державної регіональної політики, спрямованої на реалізацію потенціалу повоєнного розвитку кожного регіону, подолання інфраструктурних та інституційних обмежень, створення рівних можливостей громадян, сприяння розвитку людського потенціалу, проведення цілеспрямованої роботи щодо розвитку міжрегіональних відносин, а також реформування систем державного управління та місцевого самоврядування.

Отже, основні напрями та завдання державної регіональної політики підтримки Запорізького регіону в повоєнній Україні можна представити у вигляді схеми 3.7.

Рис. 3.7 Основні напрями та завдання державної регіональної політики підтримки місцевого економічного розвитку Запорізького регіону в повоєнній Україні

Як вже зазначалося, реалізація інноваційного, соціально орієнтованого сценарію повоєнного регіонального розвитку Запорізького регіону повинна спиратися на зони випереджального економічного зростання області. Також важливо вирішити завдання відновлення та розвитку регіональної транспортної, енергетичної, телекомунікаційної та іншої виробничої і соціальної інфраструктури з урахуванням просторової організації цих зон.

Сам процес спрямування бюджетних капітальних вкладень в об'єкти інфраструктури області має бути прозорим і орієнтованим на досягнення цілей і завдань розвитку як окремих галузей, так і регіону у цілому. Тому в процесі стратегічного планування відновлення при розробці

довгострокових програмних документів розвитку галузей економіки та соціальної сфери, схем територіального планування, довгострокових (державних) цільових програм області необхідна їхня координація з урахуванням визначених перспективних напрямів повоєнного відновлення та розвитку регіону.

Довгострокові (державні) цільові програми повинні визначати цілі для регіональних та місцевих цільових програм повоєнного відновлення соціально-економічного розвитку Запорізького регіону, а в сукупності такі програми покликані сформувати сприятливе середовище для реалізації інвестиційних проєктів та програм бізнесу регіону.

Другий рівень – регіональний (місцевий). У процесі обґрунтування політики підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні необхідно розробити стратегію відновлення, яка відображатиме існуючий стан, основні проблеми, сценарії та пріоритетні напрямки розвитку регіону як соціально-економічної одиниці [84, С.110]. Сам процес розробки такої стратегії був детально розглянутий у попередньому розділі роботи. Нагадаємо, що головною метою такої стратегії для Запорізької області має стати підвищення рівня задоволення соціально-економічних потреб населення регіону на основі комплексного розвитку.

Отже, для обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку Запорізької області в повоєнній Україні необхідно визначити бачення та концепцію відновлення на найвищому урядовому рівні для забезпечення підтримки єдиної концепції реалізації процесу відновлення у всіх одночасно здійснюваних проєктах. Для цього рекомендується виконувати поетапне здійснення рамочної концепції відновлення, яка забезпечить баланс між національними інтересами та децентралізованою реалізацією відповідних заходів. При цьому безпосередня реалізація програм відновлення має відбуватися на місцевому рівні, якомога ближче до постраждалого населення.

Для створення ефективних інституційних механізмів державної і регіональної підтримки місцевого економічного розвитку Запорізького регіону

в повоєнній Україні пропонуємо наступний контрольний перелік (чек-лист), який включає наступні кроки (рис. 3.8).

Рис. 3.8 Перелік заходів щодо створення інституційних механізмів підтримки місцевого економічного розвитку Запорізького регіону

Даний контрольний перелік не є вичерпним, а лише описує основні кроки, яким необхідно слідувати. При цьому до завдань провідного відомства (роль якого в Україні зараз виконує Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України) входить управління механізмами координації, що гарантують послідовність застосування політики та ефективну реалізацію програм відновлення на регіональному та місцевому рівнях. Провідне відомство контролює роботу виконавчих організацій у рамках координаційного механізму [85, С.58].

Крім того, недержавні установи та приватний сектор також є ключовими учасниками у процесі реалізації відновних заходів, тобто вони також мають

брати участь у роботі координаційних механізмів провідного відомства. Їхня участь допомагає підтримувати певний рівень узгодженості між концептуальними рамками та численними програмами відновлення, які виконуються як власними зусиллями уряду, так і партнерськими організаціями (рис.3.9).

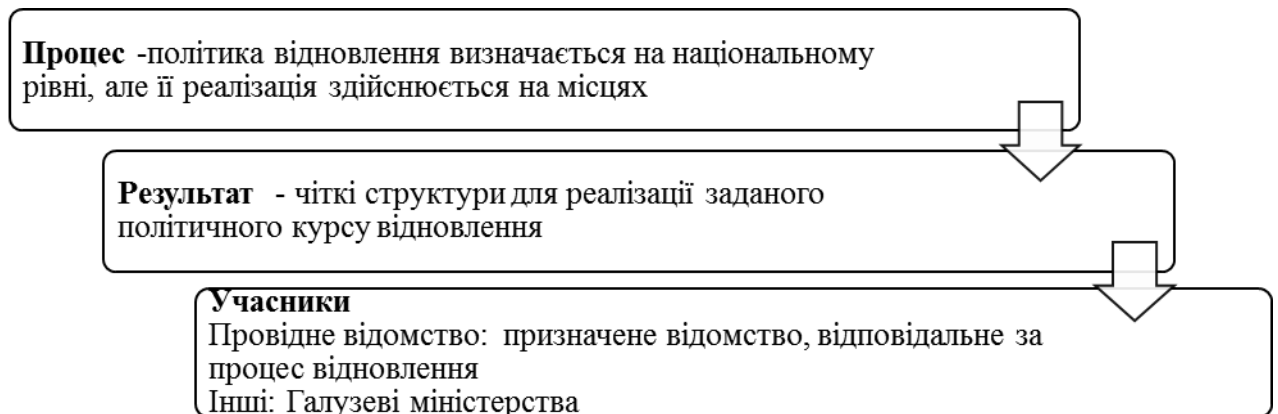

Рис. 3.9 Децентралізована реалізація програм підтримки місцевого економічного розвитку Запорізької області в повоєнній Україні відповідно до централізованої політики та координації діяльності

Також Уряду України важливо забезпечити, щоб провідне відомство володіло здібностями та потенціалом для координації роботи з партнерами та міжнародними агентствами. Координація особливо необхідна для роботи з донорськими організаціями, які зацікавлені в участі у повоєнному відновленні України. Одним із загальних вимог багатьох донорів є надання урядом, який отримує допомогу, доказів наявності механізмів суворого фінансового контролю та звітності, так як донори повинні звітувати перед своїми засновниками про цільове використання виділених коштів. Тому міжнародні організації можуть утриматися від переказу коштів на цілі відновлення безпосередньо до державного бюджету України, а, натомість, віддати перевагу самостійному управлінню власним фінансуванням відновлення паралельно із державною системою [85, С.62].

Забезпечення спільної з міжнародними партнерами участі у процесі відновлення під керівництвом Уряду дозволяє закордонним учасникам вивчити

специфіку місцевих умов цього процесу. Спільна участь також може сприяти прийняттю партнерами довгострокових зобов'язань щодо проєктів, які вони зобов'язалися фінансувати та реалізовувати. Однак така довгострокова участь не означає, що провідне відомство поступиться частиною своїх повноважень з управління програмою відновлення міжнародним агентствам та партнерам з розвитку [85, С.80].

Завдяки чіткому визначенню ролі міжнародних агентств та партнерів з розвитку на початковому етапі, держава може забезпечити оптимальні способи їхньої участі у відновленні. Далі уряд може розробити детальні інструкції щодо участі, обов'язків та повноважень міжнародних партнерів (рис.3.10).

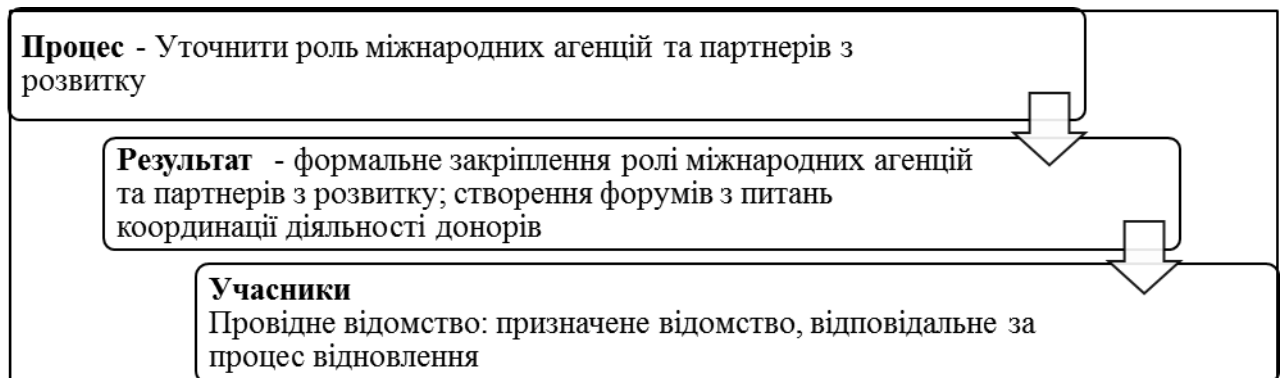

Рис.3.10 Інтеграція міжнародних агентств та партнерів підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку Запорізької області

Зауважимо також, що війна РФ проти України показала як вразливість господарської системи регіонів, так й окреслила проблеми якості системи прийняття рішень у сфері регіонального управління, зокрема, щодо проблем повоєнного місцевого економічного розвитку. В умовах волатильності показників ділової активності регіонів, особливо прифронтових, посилення невизначеності їх майбутнього та якісної неоднорідності ринкового середовища, інститути державного регулювання займають визначальне місце у процесах забезпечення підтримки місцевого економічного розвитку, у тому числі після війни. Щодо цього внутрішня природа військових дій (в аспекті тривалості, масштабу та об'єкта впливу) відіграє вирішальну роль в обґрунтуванні програм підтримки повоєнного місцевого економічного

розвитку, виконання яких дозволяє пом'якшити негативний вплив війни на параметри людського життя. Відповідно, розробка таких програм в сучасних умовах передбачає комбінаторний характер використання інструментів державного та регіонального регулювання, коли заходи державної підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку використовуються в комбінації із заходами регіонального характеру.

Разом з тим зазначимо, що використовуваний нині підхід до регіональної політики підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку ще заснований на принципі «зверху донизу» і поки що не дозволяє у повному обсязі проводити цю політику з урахуванням місцевих умов. Розвиток нових видів економічної діяльності значною мірою стримується суворим визначеннями державою секторів і галузей, де, як очікується, воно буде мати місце, більшою мірою без врахування думки зацікавлених сторін, зокрема, урядових та неурядових організацій на місцях. На наш погляд, здатність Запорізького регіону використовувати свої сильні сторони та ресурси, матиме вирішальне значення для успіху країни щодо повоєнного відновлення економіки. Для вирішення цих проблем керівництву Запорізького регіону необхідно зосередитися на двох напрямках:

- розробка підходів та інструментів, що враховують місцеві умови на регіональному рівні для підтримки розвитку економічної діяльності з акцентом на сильні сторони та ресурси регіону. При використанні такого підходу слід враховувати, що деякі громади області з потенціалом розвитку, можливо, не ідентифіковані на національному рівні, і що процес виявлення підприємницької активності має важливе значення для появи конкурентоспроможних галузей;

- удосконалення системи управління для того, щоб при реалізації заходів політики повоєнної підтримки розвитку економічної діяльності враховувалися місцеві умови. Це передбачає у тому числі просування процесу децентралізації для досягнення більш ефективного багаторівневого управління. Удосконалена структура управління дозволить не тільки виконувати заходи програм підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку Запорізької

області, а й краще підготувати регіон до реалізації заходів, адаптованим до нових викликів майбутніх десятиліть.

Отже, державна політика підтримки місцевого економічного розвитку прифронтових регіонів в повоєнній Україні, зокрема, Запорізького, яка буде спрямована на підвищення продуктивності галузей, стимулювання диверсифікації економіки та прискорення сукупного національного зростання, отримає суттєві переваги від взаємодії із регіональною політикою. Це оптимальний шанс для України визначити заходи даної політики, які можуть скоригувати прогалини, що перешкоджають розвитку регіонального підприємництва, та звільнити невикористаний потенціал для майбутнього відновлення місцевого економічного розвитку.

Висновки до розділу 3

На основі виконаного обґрунтування концепції та програмних рішень щодо збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізької області робимо наступні висновки:

1. Встановлено, що для розробки регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області потрібний комплексний підхід. Відповідно, така рамкова регіональна концепція повинна стати інструментом надання допомоги місцевій владі у плануванні стійкого відновлення області після війни. Визначені очікувані результати від реалізації цієї рамкової концепції, для одержання яких запропоновані певні етапи (модулі) її розробки, а також процеси, яких необхідно дотримуватись при плануванні повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку області. Ідентифіковані концептуальні рамки для відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області, а також результати створення нормативної бази відповідної рамкової концепції.

2. Для адаптації місцевої економічної системи Запорізької області до нових реалій повоєнного відновлення побудована відповідна модель з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. Встановлено, що основою побудови даної моделі є відповідна стратегія, яка дозволяє регіону проявити свої унікальні конкурентні переваги, пов'язані з інноваціями, та сфокусувати на них обмежені ресурси (фінансові, наукові, кадрові) для забезпечення політики згуртування ЄС. Визначені переваги та недоліки існуючої Стратегії розвитку Запорізької області на 2021–2027 роки в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. На основі цього сформовані ключові елементи моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, а також запропоновані етапи розробки відповідної стратегії, зокрема, аналіз регіонального потенціалу області, який має охоплювати три основні аспекти (активи регіону, існуючі кластери та науковий потенціал). Представлена модель місцевого економічного розвитку Запорізького регіону в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, яка дозволить розробляти різні сценарії повоєнного відновлення для територіальних громад, диференційовані за масштабами технологічного лідерства, зокрема, «нішеве лідерство», «локальна технологічна конкурентоспроможність» та «міжнародна технологічна конкурентоспроможність». Наведена структура потенціалу інноваційно-технологічної системи Запорізького регіону для реалізації цих сценаріїв та стратегій повоєнного технологічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації.

3. Встановлено, що на практиці питання обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку найчастіше виникає саме щодо прифронтових територій, які зазнають значних складнощів у розвитку, насамперед, економіки та соціальної сфери, де переважають кризові тенденції. При цьому політика підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку для таких регіонів, зокрема, і для Запорізького, формується на двох

рівнях: національному (державному) та регіональному (місцевому). Сформовані основні напрями та завдання державної регіональної політики підтримки Запорізького регіону в повоєнній Україні. Запропоновано контрольний перелік (чек-лист) для створення ефективних інституційних механізмів державної і регіональної підтримки місцевого економічного розвитку Запорізького регіону в повоєнній Україні. Встановлено, що здатність Запорізького регіону використовувати свої сильні сторони та ресурси матиме вирішальне значення для успіху країни щодо повоєнного відновлення економіки. Для цього керівництву Запорізького регіону запропоновано зосередитися на двох основних напрямках: розробці підходів та інструментів, що враховують місцеві умови для підтримки розвитку економічної діяльності з акцентом на сильні сторони та ресурси регіону та удосконалення системи публічного управління процесами повоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

На основі виконаного дослідження процесів публічного адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізького регіону робимо наступні висновки:

1. В рамках проведеного аналізу встановлено, що місцевий економічний розвиток – поняття багатоаспектне. За підсумками систематизації основних підходів науковців до трактування цього поняття та з урахуванням завдань даного дослідження наведене авторське визначення даної категорії як нерівномірного, асинхронного, багатокритеріального та багатосистемного процесу, що включає елементи динаміки (у тому числі циклічності, стадійності) соціально-економічної структури місцевого господарства та населення, а також процеси зміни територіальних соціально-економічних зв'язків. Ідентифіковані основні ідеї та інструменти місцевого соціально-економічного розвитку територіальних громад та конкретизовані його форми. Для реалізації обраних форм та досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку визначені відповідні механізми, тобто конкретні інструменти.

2. Розглянута проблематика методологічної бази публічного адміністрування повоєнним відновленням економіки. У цьому контексті виявлені основні концепції та підходи, кожен із яких спирається на відповідне трактування цього процесу. Так як для економіки України характерне тісне переплетення виробничих та комерційних структур з найрізноманітнішим поєднанням форм власності, то найбільш прийнятними, на наш погляд, є методологічні підходи, орієнтовані на центристське позиціонування. Також найбільш адекватними є методологічні розробки прихильників теоретичної школи соціального ринкового господарювання, для виявлення сутності та змісту яких проведено порівняльне позиціонування їх основних методологічних підходів. Представлена в узагальненому вигляді запропонована схема генезису комплексного публічного адміністрування повоєнного відновлення економіки.

3. В рамках розгляду специфіки публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів наведено їх склад, у тому числі у Запорізькому регіоні. Встановлено, що ключовою проблемою прифронтових громад є не лише власне процеси їх повоєнного відновлення, а й питання формування концепції ефективного публічного управління. Ідентифіковані основні передумови, обмеження і критерії, що зумовлюють

необхідність і практичну доцільність розробки і впровадження концепції публічного управління та адміністрування повоєнним відновленням місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів. Визначений склад елементів механізму прийняття управлінських рішень щодо процесу повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад прифронтових регіонів Запорізької області.

4. Аналіз організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області показав, що окремі територіальні громади області характеризуються нерівномірністю впливу війни на їх місцевий економічний розвиток, що призводить до формування різних передумов повоєнного відновлення та різних підходів до публічного управління у таких громадах. Як один із показників ефективності організаційної структури місцевого самоврядування Запорізької області щодо здатності виконувати свої функції в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення, проаналізовано рівень виконання бюджетів територіальних громад області щодо динаміки надходжень до загального фонду місцевих бюджетів за 2022-2024 рр. та основних джерел доходів. Встановлено, що за час війни (2022-2025 рр). частка громад області із критичною фінансовою спроможністю зросла від 0 до 44, тобто більш ніж 67% громад області зараз неспроможні функціонувати, відповідно, процеси повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку у цих громадах поставлені на паузу. Теж саме стосується і територіальних громад з низькою фінансовою спроможністю, яких в області станом на 01.10.2025 р. налічується 10 і стан яких дуже близький до критичного. Відповідно зроблено висновок, що процеси повоєнного відновлення на даний час можуть плануватися у громадах з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого.

5. Аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області показав, що вони пов'язані з надіями на припинення військових дій, які на сьогоднішній день практично відсутні. У такому випадку для створення передумов для відтворення життєдіяльності громад області та відродження їх господарської діяльності необхідна розробка відповідних планів та стратегій такого відновлення на довгострокову перспективу, що дозволить системно

підійти до цього процесу та визначити пріоритетні напрямки. Встановлено, що комплексного плану повоєнного відновлення, як на рівні регіону, так і на рівні більшості громад, в Запорізькій області немає, тобто процес планування відбувається в ручному режимі. Отже, для регіону необхідна детально розроблена Програма комплексного відновлення відповідних територіальних громад, яка повинна містити, зокрема, аналіз і оцінку різних факторів, що можуть вплинути на цей процес. Як приклад, розглянутий SWOT та PESTEL-аналіз передумов відтворення життєдіяльності окремої територіальної громади Запорізької області (з рівнем фінансової спроможності від задовільного до високого). На підставі такого аналізу сформовані базові умови повоєнного відновлення окремої територіальної громади, що допомагає визначити можливості та обмеження щодо майбутнього відновлення, а також стати основою для розробки відповідної стратегії області.

6. Для оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області побудовано «дерево пріоритетів» шляхом поєднання результатів оцінювання фінансової спроможності та забезпеченості відновлення місцевого економічного розвитку територіальних громад області засобами SWOT-аналізу та PESTEL-аналізу. Виконана оцінка стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області шляхом аналізу ефективності місцевого самоврядування та його здатності впливати на фінансову спроможність громад за 1 квартал 2025 року із використанням адаптованої моделі 10-бального тесту Кена Брауна. Що стосується оцінки стану інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області, то на даний у публічному доступі відсутня актуальна інформація (Звіти щодо підсумків соціально-економічного розвитку Запорізької області містять розділи з обмеженим доступом, що не дозволяє зробити адекватну оцінку стану вказаного забезпечення. Для загальної оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого

економічного розвитку територіальних громад Запорізької області на основі «дерева пріоритетів» побудовано «дерево цілей» як ключовий інструмент планування та управління процесами відновлення. Заходи (оперативні цілі), що відображені у «дереві цілей», визначені та структуровані у відповідності до припущень щодо можливого діапазону дій з відновлення та розвитку територіальних громад області як за умови закінчення війни, так і за умови її продовження з певними наслідками. Для кожної групи ключових заходів визначені відповідні індикатори.

7. Встановлено, що для розробки регіональної концепції збалансованого повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області потрібний комплексний підхід. Відповідно, така рамкова регіональна концепція повинна стати інструментом надання допомоги місцевій владі у плануванні стійкого відновлення області після війни. Визначені очікувані результати від реалізації цієї рамкової концепції, для одержання яких запропоновані певні етапи (модулі) її розробки, а також процеси, яких необхідно дотримуватись при плануванні повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку області. Ідентифіковані концептуальні рамки для відновлення місцевого економічного розвитку на основі внутрішнього потенціалу громад і територій Запорізької області, а також результати створення нормативної бази відповідної рамкової концепції.

8. Для адаптації місцевої економічної системи Запорізької області до нових реалій повоєнного відновлення побудована відповідна модель з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. Встановлено, що основою побудови даної моделі є відповідна стратегія, яка дозволяє регіону проявити свої унікальні конкурентні переваги, пов'язані з інноваціями, та сфокусувати на них обмежені ресурси (фінансові, наукові, кадрові) для забезпечення політики згуртування ЄС. Визначені переваги та недоліки існуючої Стратегії розвитку Запорізької області на 2021–2027 роки в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації. На основі цього сформовані ключові елементи моделі повоєнного

відновлення місцевого економічного розвитку Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, а також запропоновані етапи розробки відповідної стратегії, зокрема, аналіз регіонального потенціалу області, який має охоплювати три основні аспекти (активи регіону, існуючі кластери та науковий потенціал). Представлена модель місцевого економічного розвитку Запорізького регіону в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації, яка дозволить розробляти різні сценарії повоєнного відновлення для територіальних громад, диференційовані за масштабами технологічного лідерства, зокрема, «нішеве лідерство», «локальна технологічна конкурентоспроможність» та «міжнародна технологічна конкурентоспроможність». Наведена структура потенціалу інноваційно-технологічної системи Запорізького регіону для реалізації цих сценаріїв та стратегій повоєнного технологічного розвитку в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації.

9. Встановлено, що на практиці питання обґрунтування державної і регіональної політик підтримки місцевого економічного розвитку найчастіше виникає саме щодо прифронтових територій, які зазнають значних складнощів у розвитку, насамперед, економіки та соціальної сфери, де переважають кризові тенденції. При цьому політика підтримки повоєнного місцевого економічного розвитку для таких регіонів, зокрема, і для Запорізького, формується на двох рівнях: національному (державному) та регіональному (місцевому). Сформовані основні напрями та завдання державної регіональної політики підтримки Запорізького регіону в повоєнній Україні. Запропоновано контрольний перелік (чек-лист) для створення ефективних інституційних механізмів державної і регіональної підтримки місцевого економічного розвитку Запорізького регіону в повоєнній Україні. Встановлено, що здатність Запорізького регіону використовувати свої сильні сторони та ресурси матиме вирішальне значення для успіху країни щодо повоєнного відновлення економіки. Для цього керівництву Запорізького регіону запропоновано зосередитися на двох основних напрямках: розробці підходів та інструментів,

що враховують місцеві умови для підтримки розвитку економічної діяльності з акцентом на сильні сторони та ресурси регіону та удосконалення системи публічного управління процесами повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Регіональне підприємництво: підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Димченко, д-ра екон. наук, проф. О. О. Рудаченко та канд. екон. наук В. В. Коненко [та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. 261 с.
2. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах. Антикризисні інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf> (дата звернення: 08.12.2025).
3. Сидорович М.Я. Муніципальні фінанси: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад." Київ: НаУКМА, 2021. 68 с.
4. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 1: Трансформації економічних систем: навч. посіб./ за ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с.
5. Посібник для органів місцевого самоврядування «Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах». Львів. 2022. URL:<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).
6. Trousdale William. Strategic Planning for Local Economic Development. The Manual. Volume I: Concepts & Process / UN-Habitat and Ecoplan International Inc., 2003.
7. Local Economic Development. Primer A. Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans / World Bank. Washington, D. C., 2003.
8. Негода В.А. Механізми забезпечення місцевого розвитку в умовах впровадження реформи децентралізації в Україні: дис. ... доктора філософії. Київ, 2021. 235 с.

9. Варченко О., Крисанов Д. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах України. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52) С. 473-482.

10. Волосюк М.В. Концептуалізація забезпечення місцевого економічного розвитку: зарубіжний досвід і можливості його адаптації в Україні. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 154–163.

11. Маковецька Л., Коритко М. Сутність концепції місцевого економічного розвитку. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. інтернет-конференції /за ред. Ю.М.Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2024. 212 с.*

12. Галунець Н.І. Місцевий економічний розвиток як інструмент післявоєнної відбудови територіальних громад. *Food security of Ukraine in the conditions of the war and post-war recovery: global and national dimensions. International forum: доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції, 01-02 червня 2023 р., м. Миколаїв / Міністерство освіти і науки України; Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 328-331.*

13. Біла С.О. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні: аналітична доповідь. К. : НІСД, 2013. 88 с.

14. Пугачевська К.Й., Феєр О.В., Кот М.М. Місцевий економічний розвиток: виклик воєнного часу. *Публічне управління і адміністрування в Україні: науковий журнал / гол. ред.Сташис Р. Одеса: ВД "Гельветика", 2024. С.177-181.*

15. Дідняк А. В., Курепін В. М. Місцевий економічний розвиток та його еволюція. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Миколаїв, 25-27 жовтня 2023 року). Миколаїв: МНАУ, 2023. С. 134-136.*

16. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування: Планування розвитку територіальних громад. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

17. Кириленко Г. О., Липинська О. А. Сутність та історична еволюція місцевого економічного розвитку. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (10 листопада 2023 року). Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023. 230 с.

18. Ковтун І. Б., Юричина І. А. Актуальні питання стратегічного планування місцевого економічного розвитку Хмельницької області. *Університетські наукові записки*. 2024. № 1. С. 206-216.

19. Балдич Н., Гринчук Н., Ходько Н., Чорній Л., Глібіщук Я. Практичний посібник. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. Частина 1. 2020, С. 20-21.

20. Омеляненко В. А., Фантаєв В. Е. Інноваційні мережі в локальному повоєнному відновленні соціально-економічного розвитку. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 8. URL:<https://doi.org/10.5281/zenodo.13302109> pdf (дата звернення: 08.12.2025).

21. Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід : монографія / [В. В. Небрат, Н. А. Супрун, О.М.Кудласевич та ін.]; за ред. В.В. Небрат; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". Київ., 2024. 415 с.

22. Петрик І.В., Горобець Т.О., Даценко М.Д. Особливості місцевого економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 1 (124) С.41-45.

23. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період: Посібник. Львів, 2022. 75 с.

24. Місцевий економічний розвиток: шлях до процвітання громади: практ. посібн. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/LED_Guide_2014_UKR.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

25. Глинський Н. Характеристика поняття «місцевий розвиток» через призму трансформації національного господарства України. *Економіка та суспільство*. 2022. №38. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-39> (дата звернення: 05.01.2025).

26. Сахно Т.А. Економічні основи життєдіяльності територіальних громад у регіональному розвитку: механізми формування та функціонування: монографія; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: видавець Пономаренко Р.В., 2023. 250 с.

27. Бедрій Р. Організаційно-правове забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах війни в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2023 № 76. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2023.76.115> (дата звернення: 05.12.2025).

28. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF> (дата звернення: 05.12.2025).

29. Про засади відновлення України. Проєкт Закону України від 10.05.2024р. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35630.html> (дата звернення: 05.12.2025).

30. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2022 р. № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1159-2022-%D0%BF> (дата звернення: 15.12.2025).

31. Кравців В., Сторонянська І. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.

32. Заяць Т., Романюк С., Краєвська Г., Дяконенко О., Сова О. Пріоритетні напрями формування спроможних територіальних громад в Україні. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol. 10. No. 1. P. 135–164.

33. Миколайчук М. М., Лесик О.В. Інструменти розвитку та повоєнного відновлення територій України: аналітичний огляд. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. URL: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 15.12.2025).

34. Ільченко-Сюйва Л., Ткачук Я. Повоєнне відновлення в Україні: теоретичні засади розбудови держави суспільного добробуту. *Аспекти публічного управління*. 2025. № 13(3). С.100-108.

35. Зверяков М.І. Концепція соціального ринкового господарства в повоєнному відновленні України. *Економіка України*. 2023. № 3. С. 3-23.

36. Савченко С., Михайлюк О. The Crisis of Liberal Democracy: Concepts and Approaches. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2025. №8.1. С. 275-285.

37. Гладка О.М., Карпович І.М., Сінчук А.М. Моделі економічної динаміки: Навчальний посібник. Рівне: РДГУ, 2019. 158 с.

38. Ткаченко С. Повоєнне відновлення економіки України: проблеми, ризики та шляхи. *Економічні горизонти*. 2024. № 2(28). URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(28\).2024.30040](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(28).2024.30040) (дата звернення: 15.12.2025).

39. Булик О. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 51–60.

40. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф. Постанова Кабінету міністрів України від 06.12.2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1364-2022-%D0%BF> (дата звернення: 15.12.2025).

41. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф. Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0380-25> (дата звернення: 15.12.2025).

42. Запорізька обласна Рада. Офіційний сайт. URL: <https://zor.gov.ua/> (дата звернення: 15.12.2025).

43. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> (дата звернення: 17.12.2025).

44. Про затвердження плану заходів на 2025-2027 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 25.08.2025 р. № 1047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1047-2025-%D1%80> (дата звернення: 17.12.2025).

45. У Миколаєві відбувся форум «Український Південь тримає фронт: Стійкість. Відновлення. Майбутнє», який об'єднав 120 прифронтових громад з п'яти регіонів України. URL: <https://www.ukrinform.ua>. (дата звернення: 17.12.2025).

46. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. Інститут громадянського суспільства. 2022. URL: <https://www.csi.org.ua/> (дата звернення: 05.12.2025).

47. Сторонянська І., Максименко А. Тенденції та ризики місцевого економічного розвитку в умовах війни. Львів. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 03.12.2025).

48. Rokhim R., Wahyuni S., Wulandari P. and Pinagara F.A. Analyzing key success factors of local economic development in several remote areas in Indonesia. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 2017. Vol. 11 No. 4, pp. 438- 455.

49. Оніщик В.А. Державне та регіональне управління: навчально-методичний посібник. «Олді +», 2022. 166 с.

50. Бедрій Р. Б. Поняття економічної основи місцевого самоврядування та її організаційно-правове забезпечення в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2023. Т.1. Вип. 75. С. 59-64.

51. Місцеве самоврядування в механізмі забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Харків: Право, 2023. 220 с.

52. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану від 11.03.2022р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/252-2022-%D0%BF> (дата звернення: 03.12.2025).
53. Open Budget. Офіційний сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 03.12.2025).
54. Формування критеріїв та методики оцінювання спроможності територіальних громад. Центр політико-правових реформ. URL: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1332> (дата звернення: 03.12.2025).
55. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад (на основі показників 2021 та 2023 років). Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/news/18171> (дата звернення: 13.12.2025).
56. *Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року.* Децентралізація в Україні. URL: <https://www.uuip.org.ua/> (дата звернення: 13.12.2025).
57. *Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за 6 місяців 2025 року.* Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/20052> (дата звернення: 13.12.2025).
58. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік. Розпорядження Кабінету міністрів України від 10.08.2025 р. №1003. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR251003> (дата звернення: 13.12.2025).
59. Бичков С.В., Сорока В.А. Інституціональне забезпечення фінансування розвитку територіальних громад в умовах кризи. *Economic Synergy*. 2024. № 1. С.136-153.
60. Khirivskyi R., Skhidnytska H. Оцінювання фінансової спроможності територіальних громад Львівської області на основі адаптованої моделі тесту К.Брауна. *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series AIC Economics*. 2025 № 32. С.43-49.
61. Територіальні громади: механізми забезпечення стійкості: монографія / Грищенко І.М., Горбата Л. П. та ін.: Київ, НУБіП України, 2024. 345с.

62. Вороніна Ю.Є. Теорія та практика публічного управління та адміністрування [Текст]: навчальний посібник. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2020. 204 с.

63. Кравченко Т.А., Гудзь П.В., Нечаєва І.А. Пріоритети інвестування місцевих програм розвитку, як імперативи активізації територіальних громад в Україні. Національні інтереси України: науково-практичний журнал. 2025. № 11(16) 2025. С.180-1201 s [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11 \(16\)-11 80-1201](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11 (16)-11 80-1201)

64. Кравченко, Т. А., & Гудзь, П. В. (2025). Пріоритети публічної політики регіонального та місцевого розвитку як доміанти повоєнного відновлення України. Успіхи і досягнення у науці (Серія «Управління та адміністрування»), 9(19), 553–571. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9\(19\)-553-571](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9(19)-553-571)

65. Бородіна О.А., Ляшенко В.І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1(42). С.121–134.

66. Серьогіна Д., Базецька Г., Жовтяк Г. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій. *Економіка та суспільство*. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2224/2147> (дата звернення 18. 01. 2026).

67. Кудін С.І., Федик М.В. Державна політика у сфері смарт-спеціалізації регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. №41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-16> (дата звернення 18. 01. 2026).

68. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія /наук. ред. Сторонянська І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2022. 424 с.

69. But T., Mamotenko D., Lnenicka L., Pulina T., Zidova V. (2023). A Conceptual Model for Creating Smart Cities in Czechia Based on Smart Specialization in the Tourism Industry Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration, 31(2), 1736-1748. DOI: <https://doi.org/10.46585/sp31021736>

70. Inesa Mikhno, Viktor Koval, Yevheniia Khaustova, Marina Järvis, Petro Gudz, Maryna Gudz, Viacheslav Kostiukov. (2023). Smart projects on the development of green intellectual capital in eco-industrial parks. E3S Web Conf. International Conference on Sustainable, Circular Management and Environmental Engineering (ISCMEE 2023), Vol. 408. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202340801020>

71. Стратегія розвитку Запорізької області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2553/plan-zahodiv-na-2021-2023-roki-z-realizatsiji-strategijiregionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2027-roku.html> (дата звернення: 20.12.2025).

72. Постолювський В.О. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: шляхи імплементації в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2025. № 2. С.60-71.

73. Shashyna, M., Gudz, P., Pankova, A., Benchak, O., Nemyrovska, O. (2023). Modernization of public administration in Eastern Europe in the context of implementation of digitalization. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 4 (13 (124)), 57–65. doi: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.285746>

74. Нечаєва І.А., Гудзь П.В. Роль публічного менеджера в управлінні ефективністю використання публічних фінансів в умовах воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. № 4. С. <https://ema.ztu.edu.ua/>

75. Нечаєва І.А., Гудзь П.В. Регіональне лідерство в публічному управлінні в умовах війни: виклики та можливості. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024, № 41. С. 39-47. DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.41.5>

76. Гудзь П. В., Вельможко К. Р., Овсієнко В. Ю. Вплив інновацій на підвищення ефективності державних адміністративних послуг // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2025. № 10. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2025-10-11542>

77. Vitalii Serohin, Svitlana Serohina, Liudmyla Horbata, Petro Gudz, Olha Maltseva. (2025). Digital platforms for social services administration in the context

of sustainable community development. Journal of Theoretical and Applied Information Technology 15th May Vol.103. No.9 p. 3611-3621.
<https://www.jatit.org/volumes/Vol103No9/6Vol103No9.pdf>

78. Gudz P., Shmygol N., Gudz M., Cherniavska O., Cherniavska Y. (2022). Economy Digitalization in Paradigm of Reproductive Process. In Proceedings of the 5th International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence, Vol.1: ISCSAI, ISBN 978-989-758-600-2, pp. 67-75. DOI: 10.5220/0011341600003350
<https://www.scitepress.org/Papers/2022/113416/113416.pdf>

79. Gudz Petro. (2024). Doskonalenie technologii zarzadzania przedsiebiorstwa produkcyjnego środkami digitalizacji. S.147-188. In : Management in private and public sectors as an important element of the functioning of the organization: monograph / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 446 r. ISBN:978-83-966547-2-4
<https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/25168>

80. Cherep A.V., Simanaviciene Z. I., Cherep O. H., Gudz P. V. (2020). Assessment of the possibility of enhancing innovation and its impact on the prospects of engineering enterprises development. Збірник наукових праць Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Вип. 1(32). 403-414. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i32.200529>

81. Гудзь Петро, Катютіна Людмила. Досвід емпіричного дослідження використання інструментів державної підтримки малого та мікробізнесу у прифронтовому регіоні. Аспекти публічного управління. 2025. Том 13. № 4. С.11-22. DOI: <https://doi.org/10.15421/152539>

82. Pulina T., Shmygol N., Somych N., Narivs'kyi O., Gudz P. (2021) Determination of the Clustering Potential of the Machine-Building Industry in Zaporizhzhia Region, SHS Web of Conferences 100IV International Scientific Congress “Society of Ambient Intelligence – 2021” (ISCSAI 2021)
<https://doi.org/10.1051/shsconf/202110001023>. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/11/shsconf_iscsai2021_01023.pdf

83. Штань М. Державна інвестиційна політика повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2024. №66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-39> (дата звернення 18. 01. 2026).

84. Кіндзерський Я. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. № 2. С. 101–117.

85. Теоретичні аспекти виходу України з «пастки відсталості»: монографія; за ред. М. О. Кизима, Н. В. Белікової. Харків: ФОП Лібуркіна Л.М., 2023. 402 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Підходи науковців до визначення поняття «місцевий економічний розвиток»

Таблиця А.1

Підходи науковців до визначення поняття «місцевий економічний розвиток»*

Автор	Визначення
1	2
В. А Негода [8, С.156]	«Суть місцевого економічного розвитку полягає у позитивних змінах у соціальній та економічній сферах, що ґрунтуються на раціональному використанні місцевих природних, матеріальних і трудових ресурсів»
О.Варченко, Д.Крисанов [9, С.475]	«Місцевий економічний розвиток охоплює спільну діяльність місцевої влади, місцевого бізнесу та місцевої громадськості з метою відродження і формування сучасного високорозвинутого потенціалу (виробничого, соціального, інфраструктурного) територіальної громади для покращення її соціально-економічного, екологічного й демографічного стану і умов функціонування, підвищення рівня зайнятості економічно активного населення та стандартів якості повсякденного життя членів громади та ін.»
М.В. Волосюк [10, С.155]	«Місцевий економічний розвиток — це процес взаємодії та синергії дій органу місцевого самоврядування, бізнес-спільноти, інституцій громадянського суспільства та інституційних партнерів, активних мешканців громади з метою сталого соціально-економічного розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців»
Л. Маковецька, М. Коритко [11, С.147]	«Місцевий економічний розвиток – це постійне поєднання дій бізнесспільноти, влади, громадянського суспільства та наукових кіл, метою якого є покращення якості життя й економічного потенціалу конкретної громади. Такі дії повинні бути спрямовані на розвиток бізнесу, допомогу виробничим компаніям чи сприяння розвитку трудових ресурсів. Влада кожного міста та інституція місцевого економічного розвитку розробляє стратегію розвитку, що відповідає баченню майбутнього та місії визначеної територіальної громади, міста
Н. І. Галунець [12, С.330]	«Місцевий економічний розвиток є центральною ланкою місцевого самоврядування та процес, який об'єднує різних партнерів на місцевому рівні для спільної роботи над використанням ресурсів для сталого економічного зростання та зменшення бідності»
С.О. Біла [13, С.4]	««Місцевий економічний розвиток – це діяльність підприємств, суб'єктів господарювання на території регіону, органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін, спрямована на примноження економічних ресурсів громади, отримання позитивного соціально-економічного ефекту; стабільний місцевий економічний розвиток надає можливості працевлаштування економічно активного населення в регіоні, є основою для підвищення добробуту місцевих мешканців, сприяє підвищенню якості життя на всій території країни»
К.Й.Пугачевська, О.В.Феєр, М.М.Кот [14, С.180]	«Місцевий економічний розвиток – це процес змін у територіальній громаді, який орієнтований на покращення якості життя на даному етапі та у майбутньому, це партнерство інтересів громади, суб'єктів підприємницької діяльності та ОМС задля підвищення добробуту кожного члена громади»
А. В.Дідняк, В. М. Курепін [15, С.135]	«Місцевий економічний розвиток – це спільна діяльність громади/громад, це програми та проекти, які дозволяють громаді/громад підвищити конкурентоздатність та поліпшити економіку свого середовища»

Продовження Додатку А

Продовження таблиці А.1

1	2
Г.Васильченко, І.Парасюк,	«Місцевий економічний розвиток передбачає об'єднання зусиль усієї громади та її ресурсів для створення нових можливостей та забезпечення

Н.Єременко [16, С.70-71]	загального прогресу. Одним з ключових принципів є концепція «запуску колеса розвитку», в якій підприємницька активність та економічний розвиток сприяють поліпшенню якості інфраструктури та послуг, а в свою чергу, якісна інфраструктура та послуги знижують витрати на виробництво місцевої продукції та підвищують конкурентоспроможність місцевих підприємств»
Г.О. Кириленко, О.А. Липинська [17, С.142]	«Місцевий економічний розвиток— партисипативний процес, до якого залучені зацікавлені сторони громади та метою якого є стале економічне зростання на місцевому рівні та підвищення якості життя мешканців»
І. Б. Ковтун, І. А. Юричина [18, С.210]	«Місцевий економічний розвиток — діяльність, спрямована на впровадження інноваційних рішень, що покращують потенціал громад та сприяють їхньому економічному зростанню шляхом зміцнення партнерських відносин між державним сектором, компаніями та місцевою владою»
Н.Балдич, Н.Гринчук, Н.Ходько, Л.Чорній, Я.Глібіщук [19]	Місцевий економічний розвиток — це постійна синергія дій бізнес-спільноти, влади, громадянського суспільства та наукових кіл, метою якої є покращення якості життя й економічного потенціалу конкретної громади. Такі дії можуть бути спрямовані на розвиток малого та середнього бізнесу, сприяння розвитку трудових ресурсів»
В.А.Омельяненко, В. Е.Фантаєв [20]	«Місцевий економічний розвиток визначається як взаємодія підприємств різних форм власності, домогосподарств та місцевої влади, заснована на спільних економічних інтересах, що формуються в межах єдиного економічного простору з унікальним поєднанням факторів виробництва, необхідних для здійснення господарської діяльності. Ця взаємодія забезпечує відповідний рівень зайнятості та доходів для громади, а також задоволення потреб населення в особистих і суспільних благах»

*Примітка. Складено автором

Типи територіальних громад регіонів України за впливом війни та особливостями повоєнного відновлення

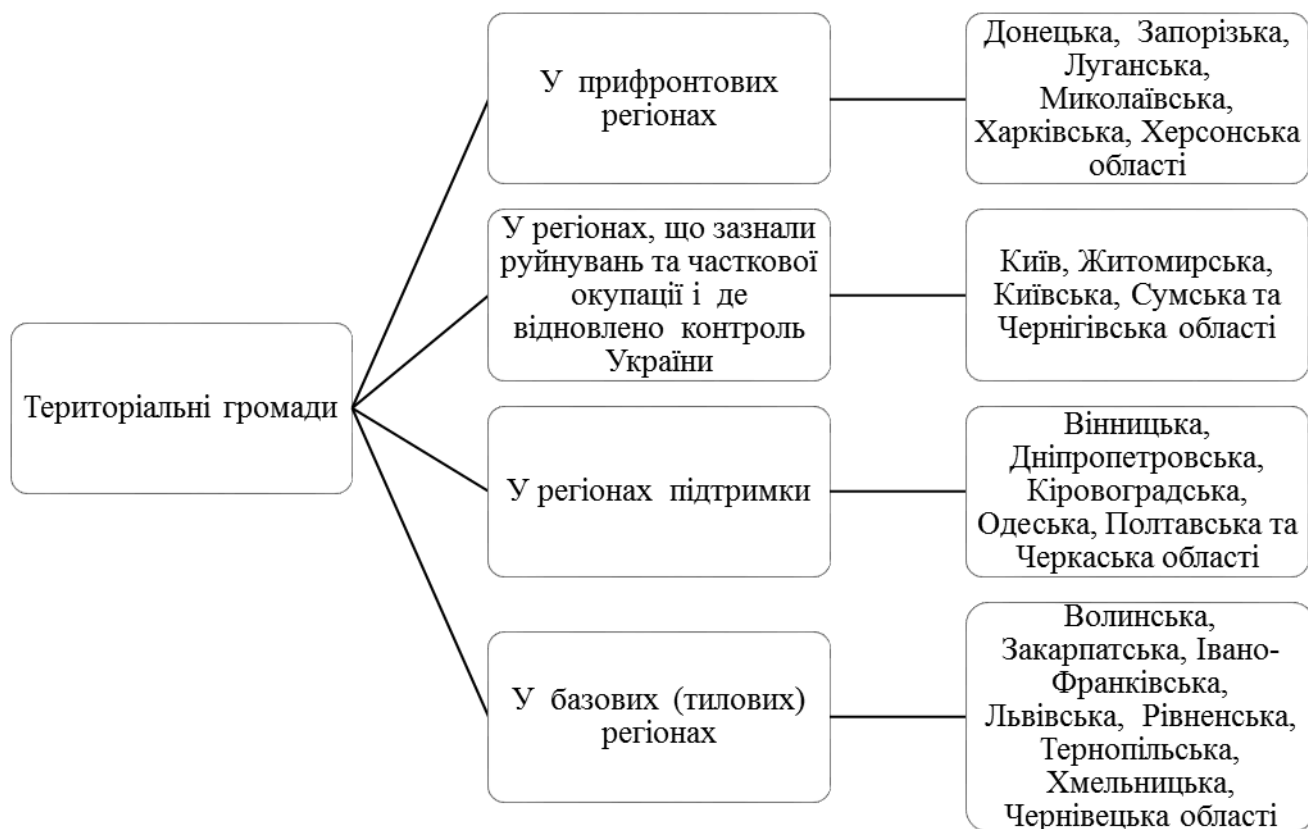

Рис. Б.1 Типологізація територіальних громад регіонів України за впливом війни та особливостями повоєнного відновлення [40;41]

Склад Запорізької області до початку широкомасштабного вторгнення рф

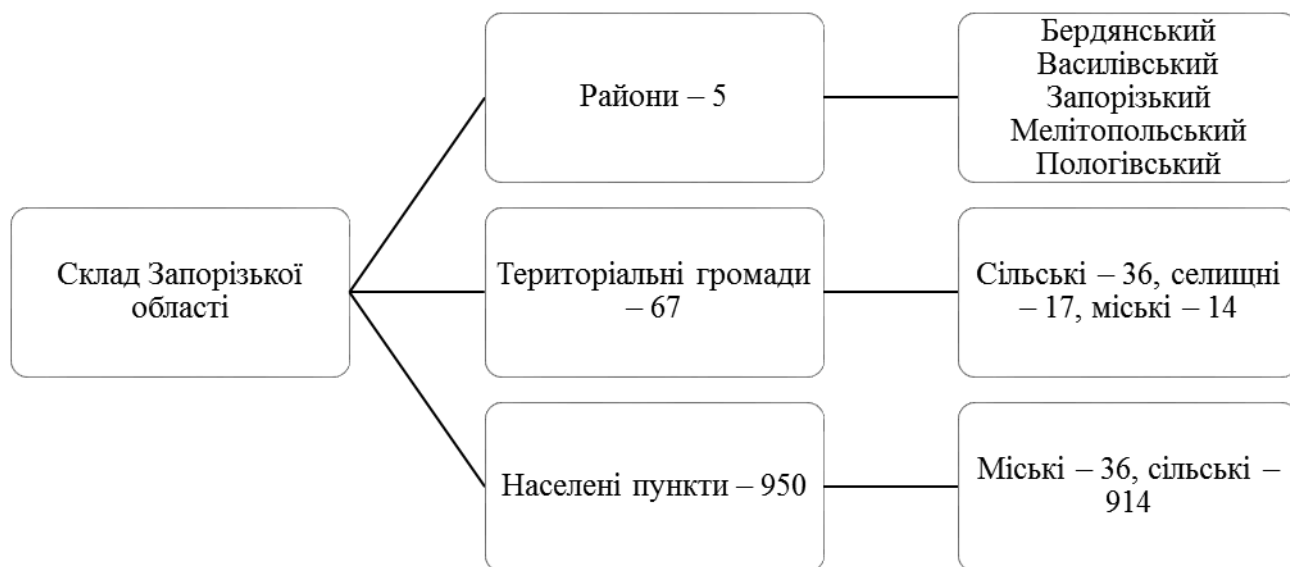

Рис. В.1 Склад Запорізької області до початку широкомасштабного вторгнення рф [42]

Додаток Г

Таблиця Г.1

Окремі показники та рівень спроможності територіальних громад Запорізької області за 2021 рік*

Назва територіальної громади	Чисельність наявного населення станом на 01.01.2021, (тис. чол)	Площа ТГ, (км2)	Щільність населення, (чол/км2)	Кількість учнів, (чол)	Частка учнів у населенні громади, (%)	Фіскальна віддача території громади, (грн/км2)	Дохідність земель громади, (грн/км2)	Підприємницький потенціал, (грн/чол)	Рівень спроможності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Берестівська	4,674	499,3	9,4	313,0	6,7%	53,2	14,0	1 466,6	низький
Веселівська	13,847	562,2	24,6	1 600,0	11,6%	123,9	22,4	886,2	оптимальний
Комиш-Зорянська	6,543	370,2	17,7	576,0	8,8%	94,5	14,9	984,6	оптимальний
Преображенська	5,452	365,9	14,9	429,0	7,9%	76,2	7,1	1 037,7	оптимальний
Смирновська	3,451	327,1	10,6	320,0	9,3%	89,7	9,6	1 739,1	високий
Воскресенська	5,679	267,2	21,3	514,0	9,1%	97,7	17,4	896,0	задовільний
Долинська	5,747	220,2	26,1	432,0	7,5%	224,1	23,0	1 197,0	високий
Приморська	25,927	979,7	26,5	2 185,0	8,4%	115,4	18,3	777,9	високий
Комишуваська	12,601	529,0	23,8	1 270,0	10,1%	67,8	7,3	874,1	задовільний
Біленьківська	9,873	313,0	31,5	932,0	9,4%	25,2	12,0	848,6	оптимальний
Малотокмачанська	3,035	171,0	17,7	264,0	8,7%	87,4	16,0	810,6	задовільний
Осипенківська	8,052	421,1	19,1	872,0	10,8%	87,0	8,0	961,3	задовільний
Таврійська	4,201	184,7	22,7	380,0	9,0%	77,4	9,7	607,6	низький
Кам'янсько-Дніпровська	20,130	446,1	45,1	2 198,0	10,9%	179,3	30,1	563,2	високий
Оріхівська	18,782	341,0	55,1	2 097,0	11,2%	300,2	37,8	885,7	високий
Великобілозерська	7,571	471,8	16,0	754,0	10,0%	93,7	13,0	1 108,7	оптимальний
Чернігівська	16,135	1199,5	13,5	1 643,0	10,2%	79,3	14,1	1 237,2	оптимальний
Гуляйпільська	19,742	683,1	28,9	2 061,0	10,4%	166,8	21,6	1 031,8	високий
Павлівська	4,670	161,9	28,8	386,0	8,3%	156,4	19,4	948,0	оптимальний

Продовження Додатку Г

Продовження таблиці Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Широківська	13,299	473,8	28,1	1 081,0	8,1%	229,5	16,0	1 704,6	високий
Водянська	11,773	348,9	33,7	1 177,0	10,0%	86,4	14,8	571,8	низький
Новоуспенівська	3,498	296,3	11,8	252,0	7,2%	48,3	19,9	651,4	низький
Чкаловська	3,149	270,6	11,6	273,0	8,7%	63,1	16,8	1 230,7	низький
Петро-Михайлівська	4,950	282,5	17,5	431,0	8,7%	80,7	11,2	1 007,5	оптимальний
Воздвижівська	2,799	246,2	11,4	298,0	10,6%	97,0	14,1	1 900,8	оптимальний
Плодородненська	3,391	155,7	21,8	302,0	8,9%	107,3	14,2	1 213,9	низький
Приазовська	12,436	572,4	21,7	1 324,0	10,6%	113,5	17,9	1 019,3	оптимальний
Кирилівська	6,745	605,7	11,1	665,0	9,9%	144,2	60,8	1 062,9	високий
Якимівська	25,672	1246,1	20,6	2 696,0	10,5%	103,5	17,1	894,4	високий
Новобогданівська	5,067	198,0	25,6	549,0	10,8%	116,0	21,0	573,0	оптимальний
Благовіщенська	6,242	287,9	21,7	560,0	9,0%	63,0	6,1	536,1	низький
Михайлівська	19,427	613,8	31,7	2 013,0	10,4%	126,7	23,3	694,5	оптимальний
Михайлівська	6,477	161,4	40,1	639,0	9,9%	184,6	15,6	728,6	оптимальний
Мирненська	5,550	196,7	28,2	509,0	9,2%	114,7	20,0	853,8	низький
Олександрівська	6,232	645,4	9,7	615,0	9,9%	63,9	10,0	1 383,1	оптимальний
Роздольська	6,616	424,0	15,6	688,0	10,4%	77,3	14,1	858,9	оптимальний
Бердянська	122,699	250,0	490,8	11 248,0	9,2%	2 387,6	302,7	726,0	високий
Більмацька	13,696	639,2	21,4	949,0	6,9%	100,5	12,9	850,8	високий
Новоолександрівська	4,889	142,7	34,3	460,0	9,4%	102,6	10,8	686,6	задовільний
Пологівська	31,415	802,8	39,1	3 258,0	10,4%	314,1	42,2	863,2	високий
Розівська	8,540	611,0	14,0	789,0	9,2%	103,1	30,7	1 093,3	високий
Андрівська	3,444	195,3	17,6	379,0	11,0%	82,6	12,0	975,0	низький
Малинівська	3,299	379,8	8,7	278,0	8,4%	70,9	14,3	1 802,7	задовільний
Новенська	5,114	244,9	20,9	477,0	9,3%	112,1	24,5	857,2	задовільний
Семенівська	9,439	590,3	16,0	924,0	9,8%	139,7	18,2	1 025,4	оптимальний
Тернуватська	3,603	256,6	14,0	271,0	7,5%	89,9	10,2	996,2	задовільний
Федорівська	3,420	271,4	12,6	243,0	7,1%	82,0	11,5	1 295,4	високий

Продовження Додатку Г

Продовження таблиці Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Андріївська	7,268	497,7	14,6	734,0	10,1%	75,5	11,0	1 240,1	оптимальний
Василівська	21,261	539,4	39,4	2 337,0	11,0%	231,3	22,0	798,7	високий
Вільнянська	17,497	164,7	106,2	2 240,0	12,8%	610,2	58,2	655,0	високий
Дніпрорудненська	18,859	294,0	64,1	2 233,0	11,8%	240,5	15,5	605,7	оптимальний
Енергодарська	53,758	112,8	476,6	6 372,0	11,9%	8 387,7	1 064,8	573,2	високий
Запорізька	746,363	281,8	2 648,6	65 956,0	8,8%	24 674,7	3 444,2	1 347,8	високий
Коларівська	5,698	423,4	13,5	483,0	8,5%	77,6	14,1	938,4	задовільний
Костянтинівська	14,611	230,6	63,4	1 839,0	12,6%	136,0	14,2	589,8	низький
Кушугумська	17,285	169,4	102,0	1 849,0	10,7%	257,2	21,5	609,9	задовільний
Малобілозерська	12,507	589,4	21,2	1 002,0	8,0%	534,6	44,9	855,4	високий
Матвіївська	6,919	139,7	49,5	713,0	10,3%	221,2	25,0	554,9	низький
Мелітопольська	153,521	55,8	2 751,3	15 217,0	9,9%	14 114,2	995,7	850,4	високий
Михайло-Лукашівська	5,479	367,4	14,9	457,0	8,3%	78,7	14,8	1 306,6	низький
Молочанська	11,881	563,3	21,1	1 033,0	8,7%	106,9	24,6	742,5	оптимальний
Нововасилівська	7,681	728,0	10,6	665,0	8,7%	45,2	13,8	759,3	низький
Новомиколаївська	11,369	658,0	17,3	916,0	8,1%	92,1	13,2	1 016,9	високий
Степненська	5,450	94,1	57,9	614,0	11,3%	132,8	19,9	534,0	низький
Степногірська	8,331	266,9	31,2	875,0	10,5%	77,3	17,7	531,5	низький
Терпеннівська	9,201	365,7	25,2	853,0	9,3%	83,0	14,5	596,9	низький
Токмацька	37,129	727,5	51,0	3 443,0	9,3%	212,9	34,8	723	оптимальний

*Складено на підставі [54;55]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Окремі показники та рівень спроможності територіальних громад Запорізької області за 2021-2025 рр.

Назва громади	2021	2023	2024	За 6 місяців 2025 року
1	2	3	4	5
Берестівська	низький	критичний	критичний	критичний
Веселівська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Комиш-Зорянська	оптимальний	низький	критичний	критичний
Преображенська	оптимальний	низький	низький	низький
Смирновська	високий	критичний	критичний	критичний
Воскресенська	задовільний	низький	критичний	критичний
Долинська	високий	оптимальний	оптимальний	оптимальний
Приморська	високий	критичний	критичний	критичний
Комишуваська	задовільний	низький	низький	низький
Біленьківська	оптимальний	низький	задовільний	задовільний
Малотокмачанська	задовільний	критичний	критичний	критичний
Осипенківська	задовільний	низький	критичний	критичний
Таврійська	низький	критичний	низький	низький
Кам'янсько-Дніпровська	високий	критичний	критичний	критичний
Оріхівська	високий	низький	задовільний	задовільний
Великобілозерська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Чернігівська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Гуляйпільська	високий	низький	низький	задовільний
Павлівська	оптимальний	оптимальний	оптимальний	високий
Широківська	високий	високий	високий	високий
Водянська	низький	задовільний	критичний	критичний
Новоуспенівська	низький	критичний	критичний	критичний
Чкаловська	низький	критичний	критичний	критичний
Петро-Михайлівська	оптимальний	задовільний	задовільний	задовільний
Воздвижівська	оптимальний	задовільний	низький	низький
Плодородненська	низький	критичний	критичний	критичний
Приазовська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Кирилівська	високий	критичний	критичний	критичний
Якимівська	високий	низький	критичний	критичний
Новобогданівська	оптимальний	низький	критичний	критичний
Благовіщенська	низький	критичний	критичний	критичний
Михайлівська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Михайлівська	оптимальний	низький	оптимальний	оптимальний
Мирненська	низький	низький	критичний	критичний
Олександрівська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Роздольська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Бердянська	високий	низький	критичний	критичний
Більмацька	високий	критичний	критичний	критичний
Новоолександрівська	задовільний	низький	задовільний	низький

Продовження Додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5
Пологівська	високий	критичний	критичний	критичний
Розівська	високий	критичний	критичний	критичний
Андрівська	низький	критичний	критичний	критичний
Малинівська	задовільний	критичний	критичний	низький
Новенська	задовільний	низький	критичний	критичний
Семенівська	оптимальний	низький	критичний	критичний
Тернуватська	задовільний	задовільний	низький	задовільний
Федорівська	високий	критичний	критичний	критичний
Андріївська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Василівська	високий	задовільний	критичний	критичний
Вільнянська	високий	високий	оптимальний	високий
Дніпрорудненська	оптимальний	критичний	критичний	критичний
Енергодарська	високий	оптимальний	критичний	критичний
Запорізька	високий	високий	високий	високий
Коларівська	задовільний	критичний	критичний	критичний
Костянтинівська	низький	низький	критичний	критичний
Кушугумська	задовільний	задовільний	задовільний	низький
Малобілозерська	високий	критичний	критичний	критичний
Матвіївська	низький	низький	критичний	низький
Мелітопольська	високий	низький	низький	критичний
Михайло-Лукашівська	низький	задовільний	оптимальний	оптимальний
Молочанська	оптимальний	низький	критичний	критичний
Нововасилівська	низький	критичний	критичний	критичний
Новомиkolaївська	високий	високий	високий	високий
Степненська	низький	критичний	низький	низький
Степногірська	низький	критичний	низький	низький
Терпіннівська	низький	критичний	критичний	критичний
Токмацька	оптимальний	критичний	критичний	критичний

*Складено на підставі [54;55;56;57]

Органи місцевого самоврядування Запорізькій області

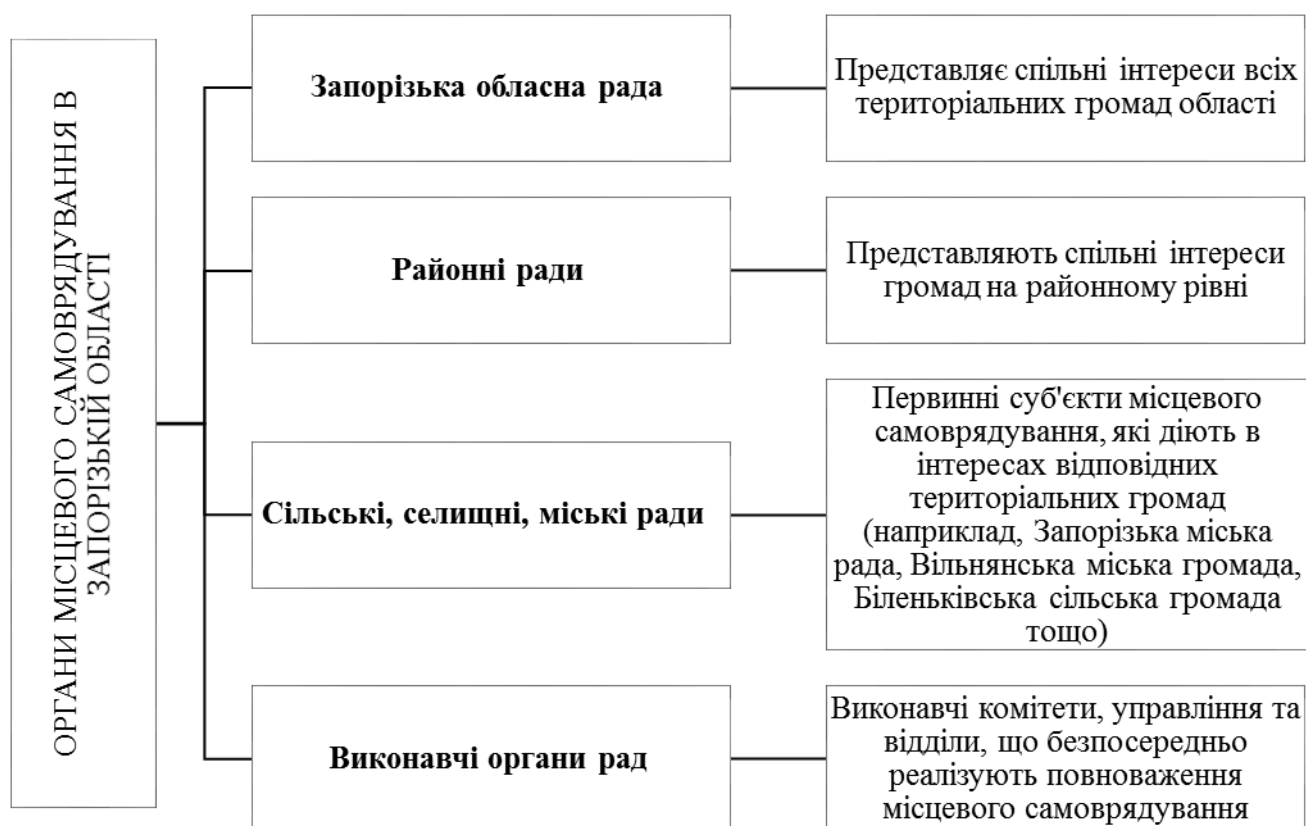

Рис. Е.1 Органи місцевого самоврядування Запорізькій області [42]

Додаток Ж

Результати PESTEL-аналізу демографічних (соціальних) (S), технологічних (Т), правових (L) передумов, а також передумов щодо впливу на навколишнє середовище (Е) громад Запорізької області

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
1. Переважна частина мешканців планує повернутись та брати участь у відбудові громади (за даними опитування) 2. Підтримка ВПО на рівні влади та міжнародних гуманітарних проєктів 3. Впровадження державної гендерної політики на всіх рівнях 4. Підвищення соціальних стандартів	1. Високий рівень захворюваності та смертності населення, в тому числі через військові дії та обмеження доступу до якісної медицини 2. Наростання соціальної напруженості через кризові явища 3. Відтік та міграція працездатного населення, у тому числі молоді, за кордон 4. Соціальна депресія, погіршення психологічного стану суспільства через війну та кризові явища

Рис. Ж.1 PESTEL-аналіз соціальних передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
1. Залучення в громаду найкращих практик ЄС 2. Реалізація проєктів відбудови інфраструктури в рамках загальнодержавних програм 3. Цифровізація та впровадження інноваційних технологій у виробництво, управління та сервіси 4. Впровадження найкращих практик муніципального менеджменту (запровадження Smart рішень в управління громадою) 5. Будівництво системи водозабезпечення населених пунктів громади	1. Мережа автомобільних доріг місцевого значення потребує реконструкції 2. Низький рівень цифровізації 3. Збільшення кількості аварій на об'єктах інфраструктури, обумовлених наростаючим зносом та пошкодженням основних фондів 4. Відсутні технології та значні регуляторні перепони щодо утилізації /переробки будівельного сміття

Рис. Ж.2 PESTEL-аналіз технологічних передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Продовження Додатку Ж

МОЖЛИВОСТІ

- ☐ 1. Впровадження заходів з адаптації до наслідків зміни клімату на підставі Рамкової конвенції ООН
- ☐ 2. Розбудова регіональної системи моніторингу довкілля на виконання вимог Директиви 2008/50/ЄС
- ☐ 3. Розбудова регіональної системи управління побутовими та промисловими відходами на виконання вимог Директиви 2008/98/ЄС

ЗАГРОЗИ

- ☐ 1. Техногенне навантаження, забруднення атмосфери, водних ресурсів, просідання ґрунтів внаслідок діяльності підприємств, бойових дій та населення
- ☐ 2. Забрудненість території громади через військові дії та вимушене відхилення від повного дотримання правил та технік екологічної безпеки
- ☐ 3. Відсутність системи водопостачання та водовідведення
- ☐ 4. Катастрофічні наслідки підриву Каховської ГЕС

Рис. Ж.3 PESTEL-аналіз передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності щодо впливу на навколишнє середовище

МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
1. Створення національного Фонду відновлення 2. Затвердження Плану відновлення та розвитку територіальної громади 3. Приєднання України до «зеленого курсу» Європи, декарбонізація економіки	1. Відсутність/скорочення державної підтримки розвитку громади 2. Відсутність доступу до дешевих фінансових ресурсів (високі ставки, низький рівень кредитування бізнесу через високі військові ризики та відсутність застави) 3. Відсутність пільгового кредитування для відкриття власної справи 4. Відсутність ефективних інструментів на законодавчому рівні для підтримки інвесторів

Рис. Ж.4 PESTEL-аналіз правових передумов відтворення життєдіяльності громад Запорізької області та відродження їх господарської діяльності

Додаток К

Таблиця К.1

Оцінка стану інституціонального забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області
за 1 півріччя 2025 рік

Назва громади	Чисельність населення на 01.01.2021, (тис. чол)	Площа ТГ, км2	Доходи загального фонду на мешканця (грн.)	Видатки загального фонду на мешканця, (грн)	Видатки на апарат управління на мешканця, (грн.)	Капіталі видатки на мешканця, (грн)	Рівень дотаційності (%)	Частка управлінських видатків, (%)	Частка бюджетних видатків на оплату праці, (%)	Частка капітальних видатків бюджету, (%)	Видатки на культуру і спорт на мешканця, (грн)	Частка трансфертів у дохідній частині бюджету, (%)	Частка місцевих податків у дохідній частині загального фонду бюджету, %	Рівень спроможності
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Запорізька	608,67	281,8	7 469,2	7 770,9	737,5	1 351,9	0,0%	9,9%	47,0%	14,6%	277,8	23,3%	30,8%	високий
Широківська	13,66	473,8	5 942,6	8 539,9	1 429,6	1 782,5	9,8%	24,1%	45,1%	16,7%	329,6	42,1%	41,4%	високий
Вільнянська	15,94	164,7	4 504,1	6 681,5	840,8	5 113,3	4,0%	18,7%	74,0%	42,5%	402,5	33,1%	28,2%	високий
Долинська	5,55	220,2	7 465,6	7 119,6	238,6	4 634,7	0,4%	30,0%	73,9%	39,0%	754,6	41,8%	35,3%	високий
Новомиколаївська	10,01	658,0	4 694,0	6 461,0	1 267,4	1 389,8	11,8%	27,0%	74,2%	16,9%	315,8	34,2%	33,8%	високий
Павлівська	4,42	161,9	3 859,1	6 262,1	1 202,93	3 389,6	13,5%	31,2%	74,3%	34,5%	325,7	39,0%	38,0%	високий
Михайлівська	6,26	161,4	4 040,5	5 945,3	1 348,7	2 845,1	26,9%	33,4%	71,9%	31,0%	263,4	37,7%	35,9%	оптимальний
Михайло-Лукашівська	4,28	367,4	4 705,9	7 967,1	1 767,0	869,2	16,1%	37,5%	72,3%	9,5%	304,3	58,2%	52,2%	задовільний
Петро-Михайлівська	4,38	282,5	3 747,4	6 446,2	1 399,3	1 096,5	22,9%	37,3%	79,2%	11,7%	204,1	40,2%	41,6%	задовільний

Продовження Додатку К

Продовження таблиці К.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Матвій-вська	6,42	139,7	3 184,1	6 056,8	1 284,8	842,1	24,5%	40,4%	74,5%	11,8%	335,9	66,1%	36,1%	задовільний
Біленькі-вська	8,69	313,0	2 879,7	5 737,4	1 065,7	778,2	26,9%	37,0%	75,0%	11,6%	218,1	57,0%	32,5%	задовільний
Гуляйпільська	18,87	683,1	963,2	4 263,3	817,0	471,0	52,8%	84,8%	73,6%	9,9%	215,3	79,1%	21,4%	задовільний
Кушугумська	15,20	169,4	1 989,0	3 801,0	732,4	1 966,4	43,5%	36,8%	86,5%	32,7%	78,6	60,0%	45,5%	задовільний
Тернуватська	2,88	256,6	3 435,8	6 509,6	2 286,5	2 203,4	26,2%	66,5%	87,9%	22,6%	294,8	53,2%	52,9%	низький
Комишуваська	10,28	529,0	2 510,1	5 917,9	1 301,5	7 845,3	38,2%	51,9%	69,6%	56,4%	142,7	48,1%	56,1%	низький
Оріхівська	18,02	341,0	1 149,7	3 004,0	628,0	209,6	44,4%	54,6%	73,7%	6,3%	56,5	73,9%	22,5%	низький
Степно-гірська	8,01	266,9	637,0	3 095,0	711,4	365,3	67,9%	111,7%	82,9%	10,5%	30,5	81,8%	38,2%	низький
Таврійська	3,69	184,7	766,1	3 819,7	1 293,1	1 911,6	65,2%	168,8%	84,7%	32,8%	103,0	71,9%	39,6%	низький
Новоолександрівська	3,67	142,7	2 460,4	7 136,9	1 382,7	21,7	37,9%	56,2%	75,1%	0,3%	283,0	69,2%	45,1%	низький
Воздвижівська	2,48	246,2	2 235,7	6 038,9	2 244,9	523,6	3,3%	100,4%	88,9%	7,6%	61,6	71,0%	2,6%	низький
Преображенська	4,57	365,9	1 145,5	4 650,2	1 875,4	505,2	51,0%	163,7%	77,0%	9,3%	46,0	76,7%	20,3%	критичний
Малинівська	2,756	379,8	566,6	5 792,0	2 022,4	482,3	72,3%	357,0%	79,5%	7,6%	48,5	95,0%	3,4%	критичний
Степненська	4,937	94,1	2 728,9	5 776,0	1 283,2	251,0	35,9%	47,0%	69,3%	4,2%	46,0	63,4%	51,7%	критичний
Василівська	20,01	539,4	561,0	3 966,2	843,3	29,8	68,2%	150,3%	83,5%	0,7%	182,0	87,4%	9,1%	критичний
Малотокмачанська	2,25	171,0	398,3	4 056,7	2 594,9	354,9	81,8%	651,6%	86,8%	8,0%	4,1	96,5%	7,5%	критичний

*Складено на підставі [57]

Додаток Л

Склад інфраструктури економіки територіальних громад Запорізької області

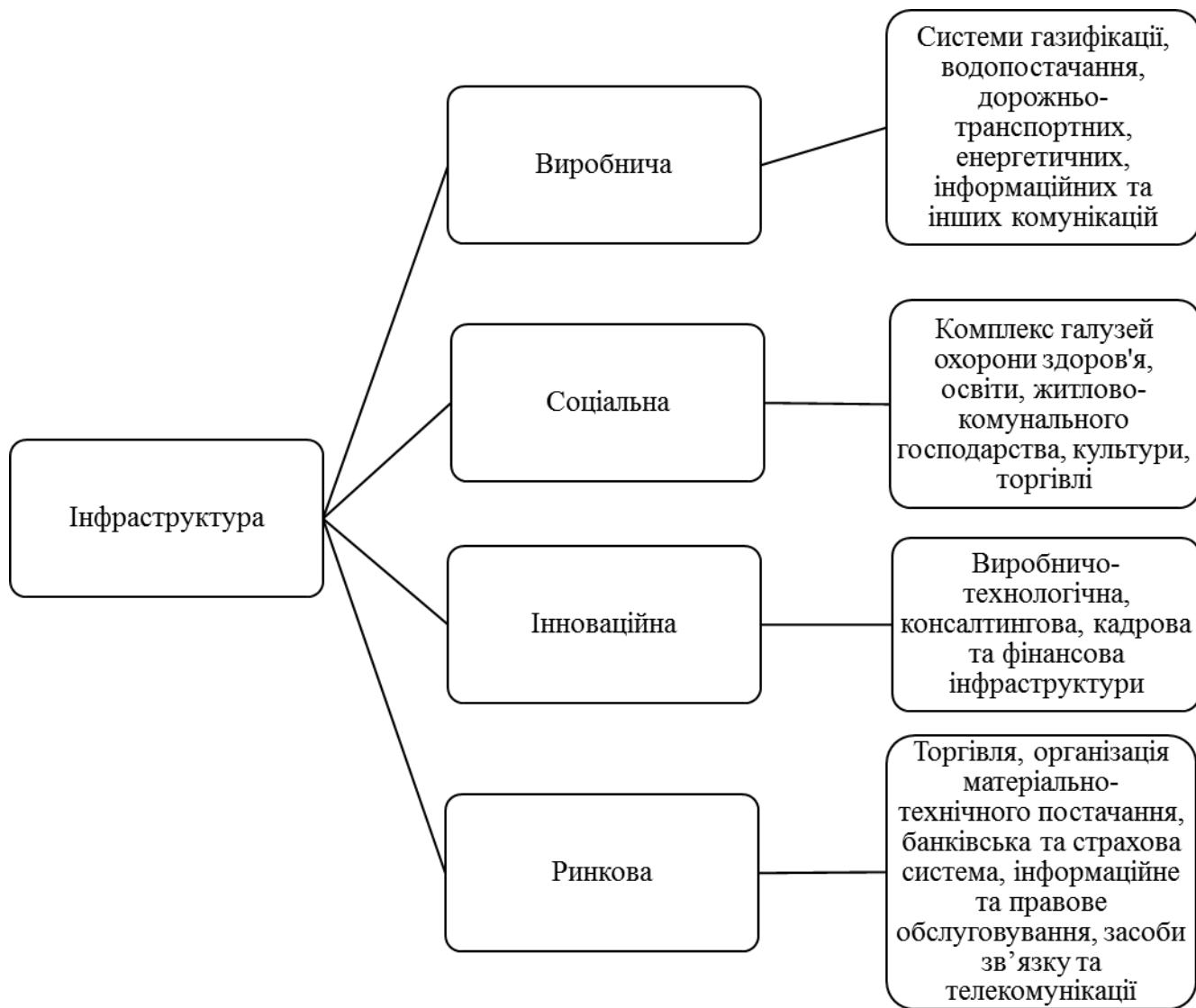

Рис.Л.1 Склад інфраструктури економіки територіальних громад Запорізької області

Додаток М

Індикатори оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області

Таблиця М.1

Індикатори оцінки стану інституціонального, інфраструктурного та транспортно-логістичного забезпечення місцевого економічного розвитку територіальних громад Запорізької області (приклад)*

Назва заходу	Індикатор оцінки	Порогове значення
1	2	3
Інвентаризація та оцінка ступеня руйнувань та пошкоджень об'єктів, що підлягають відновленню. Визначення пріоритетності та черговості відновлення об'єктів	% оцінених об'єктів у загальній їх кількості	100% у перший рік реалізації плану
Розробка та затвердження проєктної та дозвільної документації. Відбір виконавців та визначення джерел фінансування	% об'єктів у загальній їх кількості, щодо яких розроблено та затверджено проєктну документацію та інші нормативні умови відбудови	50% щорічно
Прибирання території відновлення для проведення будівельних робіт та покращення екологічної ситуації	% площі громади, підготований для відновлювальних робіт	50% щорічно
Оцінка стану систем, визначення пріоритетів відновлення	% оцінених систем у загальній їх кількості	100% у перший рік реалізації плану
Оцінка потреб наявного населення громад у послугах окремих систем	Визначення індексу доступності усіх різновидів державних послуг для усіх населених пунктів та верств населення громади	100% у перший рік реалізації плану
Розробка стратегій та програм відновлення з врахуванням наявних можливостей фінансування	% покриття програмами та проєктами відновлення потреб громади у державних послугах	50% щорічно
Збільшення кількості наданих населенню публічних, соціальних та культурних послуг у населених пунктах громади	% зростання кількості державних послуг, що надаються у населених пунктах громади	10% щоквартально
Зростання якості наданих населенню публічних, соціальних та культурних послуг у населених пунктах громади	% забезпеченості та доступності базових державних послуг у всіх населених пунктах громади	50% щорічно
Оцінка стану, попередній аналіз можливих проєктів відновлення, визначення обсягу робіт і термінів їх виконання, визначення джерел фінансування	% оцінених об'єктів у загальній їх кількості	100% у перший рік реалізації плану

Продовження Додатку М

Продовження таблиці М.1

1	2	3
Оцінка повоєнного економічного потенціалу громади, визначення можливостей та темпів розвитку, потенційних напрямів інвестування	Розроблений економічний профіль та інвестиційний паспорт громади	-
Розробка та реалізація проєктів, які спрямовані на підтримку розвитку економіки території, створення робочих місць, підвищення рівня життя населення та підвищення економічного потенціалу території	Кількість реалізованих розвиткових проєктів	5 проєктів щорічно
	Збільшення кількості нових робочих місць, які були створені в рамках проєктів розвитку економіки	20 нових робочих місць щорічно
	% зменшення рівня безробіття в громаді	% зменшення рівня безробіття в громаді
	% зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності у населених пунктах громади	20% щорічно

*Складено автором

Додаток Н

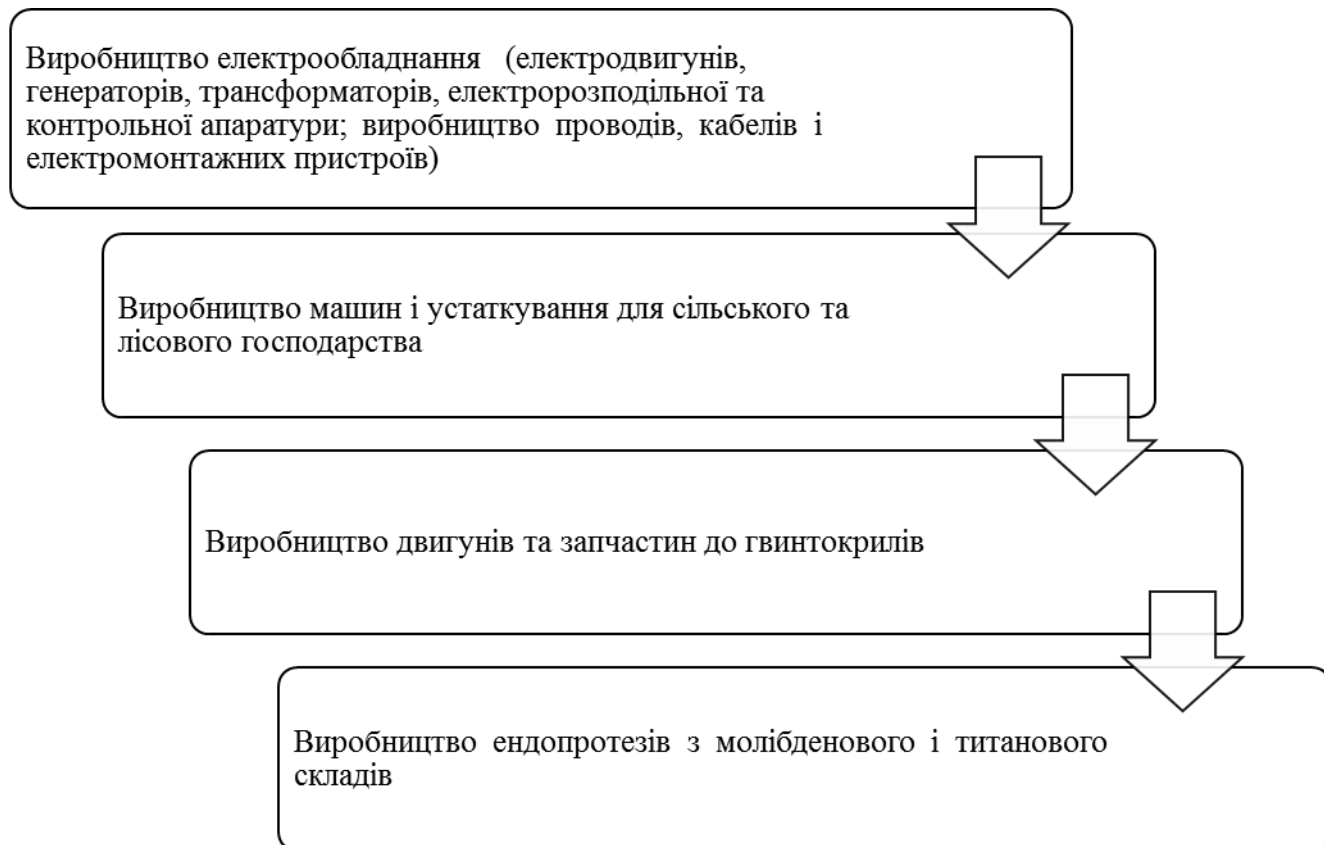
Види економічної діяльності для ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації
Запорізької області

Рис. Н.1 Види економічної діяльності для ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації Запорізької області згідно Стратегії розвитку на 2021–2027 рр.

Додаток П

Елементи моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку
Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення
продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації

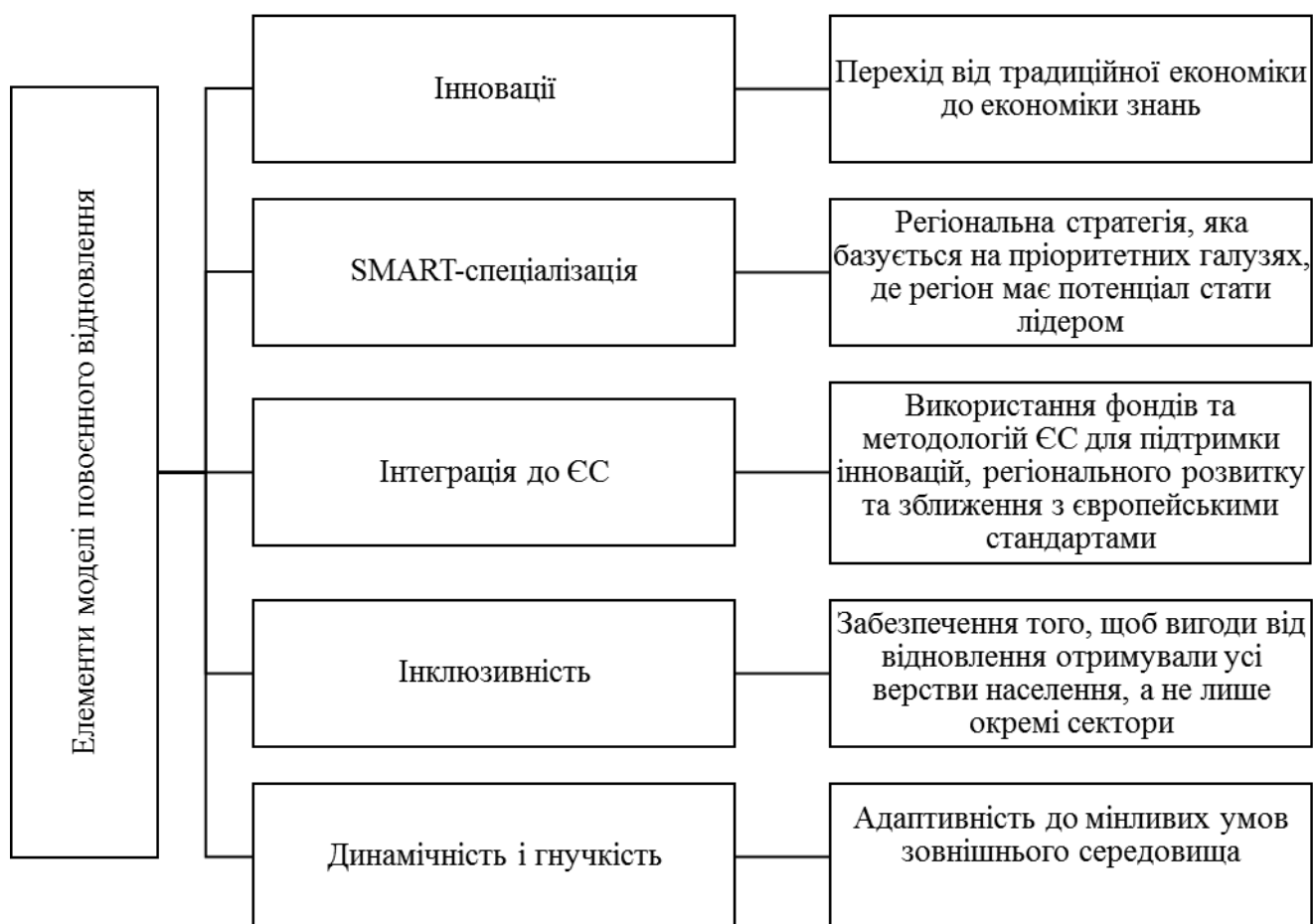

Рис. П.1 Елементи моделі повоєнного відновлення місцевого економічного розвитку Запорізького регіону з урахуванням державних пріоритетів розміщення продуктивних сил в контексті ЄС-інтеграції та SMART-спеціалізації